

Notitie

Onderwerp

Acties Uitvoering besluiten PS 22 maart 2013 Transitie Veehouderij 2020

In bijgaande notitie wordt een overzicht gegeven van de uitvoering van een aantal acties uit de concept-Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood 2020 (UBA2020). Het gaat om een aantal urgente acties afkomstig uit de besluiten van PS van 22 maart 2013 rond de Transitie naar een zorgvuldige veehouderij. Bij elke actie staan de corresponderende nummers uit de concept-UBA 2020 aangegeven.

Samenhang en volgtijdelijkheid

Er is veelal samenhang tussen de verschillende acties. Voor alle actiepunten is de verhouding met het totaal van instrumenten en de richting van de aanpak voor transitie naar een zorgvuldige veehouderij van belang. Een belangrijk punt daarbij is de verhouding tussen regelgeving en ontwikkelingsgerichte, stimulerende en belonende aanpak. Het totale samenhangende pakket in de concept-UBA2020 geeft een evenwichtige inzet op alle aspecten.

Een aantal acties worden gelijktijdig uitgevoerd, hoewel die in de besluiten van 22 maart als volgtijdelijk zijn aangegeven. Het gaat dan vooral om onderzoeken naar mogelijkheden om, als onverhoopt de eerste acties niet lukken, direct de verdere (on)mogelijkheden in beeld te hebben. Hiervoor is gekozen om voldoende vaart te houden in de transitie naar een zorgvuldige veehouderij.

Aan de acties rond de Verordening ruimte, de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij en het mestbeleid is extra aandacht gegeven. Voor andere acties is een stand van zaken weergegeven.

Inhoudsopgave:

Verordening ruimte (C1, C3, C4, C5, C6, C7, C8 en C15)	2
Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij (C10 en B19)	4
Mestverwerking en –vergisting (C9).....	5
Stand van zaken andere acties.....	8
Aanpak ontwikkelings- en saneringsknelpunten (A31, C1 en C6).....	8
Staldering (C12).....	8
Vergunningverlening (C14).....	9
Toezicht en handhaving (C18)	9
Monitoring (C19).....	10
Maatschappelijke dialoog (B14, B15 en B16)	11
Gebiedsprofilering (B13)	12
PMP en PMV en middel- en doelvoorschriften (C13 en C17)	12
Bij PMP/PMV behorende bijlage: "Boeren voor een schone Omgeving" ..	13

Aan

Provinciale Staten

Kopie aan

-

Ter bespreking in

-

Datum

7 mei 2013

Van

G.T.J. ter Hart

Directie

Ecologie

Telefoon

(073) 680 84 21

Paraaf

Bureauhoofd

Directielid/directeur

Verordening ruimte (C1, C3, C4, C5, C6, C7, C8 en C15)

Wat is de actie?

Verwerken van de besluiten van PS van 22 maart 2013 in de Verordening ruimte.

Welke actie(s) worden hiermee uitgevoerd?

C1 Mogelijk maken van innovatieve ontwikkelingen (maatwerk)
C3 Opnemen verplichte maatschappelijke dialoog in Verordening Ruimte
C4 Vaststellen bovengrens omvang alle veehouderij op 1,5 hectare
C5 Begrenzen op bestaande bebouwing (Het op de muur begrenzen van de bestaande bebouwing en uitbreiding bebouwing koppelen aan de BZV).
C6 Creëren mogelijkheid voor maatwerk bij knelpunten bij zowel ontwikkelen als saneren
C7 Intrekken LOG's en verwevingsgebieden.
C8 Verlenging bouwstop geiten- en schapenhouderij met maximaal 1 jaar.
C15 Aanpassen Structuurvisie RO

Wat is het product?

Een Verordening ruimte waarin invulling is gegeven aan de uitgangspunten en acties van het besluit van 22 maart 2013, met een aangepaste Structuurvisie RO.

Wat is de stand van zaken?

Om maatwerk te bieden aan voorlopers (C1 maatwerk innovatieve ontwikkelingen, C6 knelpunten bij ontwikkelen) zijn al mogelijkheden opgenomen in de vigerende Verordening ruimte, zoals de algemene ontheffing en de proactieve aanwijzing. Deze actie vergt vooralsnog geen verdere aanpassing van de regelgeving.

De acties C4 en C8 zijn uitgevoerd met het vaststellen door Provinciale Staten van de spoedwijziging van de Verordening ruimte op 17 mei jl. Deze spoedwijziging treedt in werking per 1 juni 2013 zodat de bouwstop voor geiten- en schapenhouderijen ononderbroken wordt voortgezet. In de spoedwijziging is verder een maximale omvang van 1,5 hectare, exclusief voerplaten, voor melkrundveebedrijven opgenomen.

Daarnaast vindt de voorbereiding van de beleidsrijke wijziging van de Verordening ruimte plaats. Daarvan maken de volgende actiepunten deel uit:

- C3 Opnemen verplichten maatschappelijke dialoog in Verordening Ruimte
- C5 Begrenzen op bestaande bebouwing (Het op de muur begrenzen van de bestaande bebouwing en uitbreiding van bebouwing in de Vr koppelen aan de BZV)
- C6 Beleid voor maatwerk bij knelpunten (saneren) en overige uitzonderingen op de maximale omvang van 1,5 hectare

- C7 Intrekken LOG's en verwevingsgebieden.

Gelijktijdig met de beleidsrijke wijziging van de Verordening ruimte wordt een aanpassing van de Structuurvisie RO in procedure gebracht (C15). Vaststelling is eveneens voorzien in februari 2014.

Hoe wordt het uitgewerkt?

Diverse acties betreffen een duidelijke opdracht waarvoor geen nadere uitwerking vereist is.

De besluitvorming van 22 maart biedt verder mogelijkheden voor een sterke vereenvoudiging van het beleid voor de agrarische sector. Naast het vervallen van het onderscheid in verwevings- en landbouwontwikkelingsgebied kan het onderscheid in intensieve veehouderij en grondgebonden veehouderij in beginsel vervallen. Gekozen is om onderscheid te maken in:

- (vollegrond)teeltbedrijven
- veehouderijen
- glastuinbouwbedrijven
- overige agrarische bedrijven

In de beleidsrijke wijziging van de Verordening ruimte is voor bovenstaande categorieën beleid opgenomen passend bij de ligging in gemengd landelijk gebied en de groenblauwe mantel.

Een nadere uitwerking van beleid is wel nodig voor de in het besluit genoemde uitzonderingssituaties:

- in geval van knelpunt/overbelaste situaties .

Het gaat hierbij om het samenvoegen van twee locaties, waarbij de te saneren locatie wordt opgeheven. Er moet sprake zijn van een aantoonbaar overbelaste situatie waarbij er geen goed woon- en leefklimaat is of aantasting van in de nabijheid gelegen ecologische waarden. Er vindt per saldo geen groei plaats.

- voor volledige grondgebondenheid

De uitzondering geldt voor bedrijven die de kringloop volledig kunnen sluiten (norm 2 GVE per ha/met eigen grond of langdurige pacht). In een dergelijk geval zet de hoeveelheid grond in Brabant een natuurlijke rem op de groei van die bedrijven. Deze keuze kan tevens een oplossing bieden voor de 'gemengde' bedrijven mits ze aan het criterium voor grondgebondenheid voldoen.

- voor een goede landschappelijke inpassing

De verplichte landschappelijke inpassing binnen het bouwblok wordt losgelaten. Hiervoor hoeft geen verdere uitwerking plaats te vinden. Het blijft wel verplicht dat de landschappelijke inpassing min. 10 % van de omvang van het bouwblok bedraagt.

Bij volledige grondgebondenheid en goede landschappelijke inpassing is het opnemen van een maximumomvang niet nodig.

Wanneer PS besluit?

Vaststelling Spoedwijziging Verordening ruimte: 17 mei 2013,
inwerkingtreding 1 juni 2013.

Beleidsrijke Wijziging Verordening ruimte en Structuurvisie RO: 30 augustus
2013 in commissie ER, september ontwerp ter inzage en vaststelling door
Provinciale Staten in februari of maart 2014.

Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij (C10 en B19)**Wat is de actie?**

De provincie ontwikkelt een beoordelingssystematiek voor de zorgvuldigheid (duurzaamheid) van veehouderijbedrijven. Alleen bij een voldoende score op de thema's volksgezondheid, dierenwelzijn en – gezondheid, fysieke leefomgeving kunnen veehouderijbedrijven zich ontwikkelen.

Bedrijfsontwikkeling beweegt progressief in de transitie naar een zorgvuldige en duurzame bedrijfsvoering in 2020, door de vereiste score regelmatig op te hogen.

De provincie ontwikkelt de BZV samen met alle relevante instanties en organisaties.

Welke actie(s) worden hiermee uitgevoerd?

- C10 Uitwerken van het instrumentarium BZV
- B19 Zorgen voor aansluiting tussen BZV en kwaliteitssysteem en keten en retail en deze parallel opschroeven.

Wat is het product?

Het concrete product is een systematiek die aansluit op bestaande systemen: certificeringssystemen uit de markt en vergunningen. De Zorgvuldigheidsscore wordt dusdanig ontwikkeld dat deze voor bedrijfsleven, overheden en burgers helder en transparant is. De score is een puntensysteem voor bovenwettelijke stappen in de bedrijfsvoering. Bij een voldoende hoge score kan een veehouderijbedrijf ontwikkelen binnen de 1,5 ha bouwblok.

Daarnaast gelden er nog andere voorwaarden zoals een verplichte dialoog.

De systematiek wordt verankerd in de Verordening ruimte; op basis daarvan stellen GS periodiek (de eerste keer begin 2014) een uitvoeringsbesluit vast. Dat uitvoeringsbesluit bevat de (sub)thema's, scorecriteria, vereiste score, de daarmee te verkrijgen ontwikkelruimte, etc.

De zorgvuldigheidsscore werkt voor alle veehouderijsectoren en bevat ook een beoordelingssystematiek voor grondgebondenheid en de gezondheidsrisico's van veehouderijbedrijven.

Wat is de stand van zaken?

De ontwikkeling van de BZV is, na voorbereidende werkzaamheden, eind maart gestart. De eerste (van drie) werkconferentie heeft plaatsgevonden met ca 50 vertegenwoordigers van de veehouderij, keten en retail, natuur-, milieu en

burgerorganisaties, volks- en diergezondheidsorganisaties, gemeenten en waterschappen. Een werkgroep van 5 vertegenwoordigers uit die groepen begeleidt de ontwikkeling. Een stuurgroep met een zelfde samenstelling bespreekt de stand van zaken in de tweede helft van mei.

Hoe wordt het uitgewerkt?

In de commissie TSP op 31 mei presenteren wij de basisopzet van de BZV met daaraan gekoppeld een aantal vragen en dilemma's.

Wanneer PS besluit?

De basisprincipes worden opgenomen in de Beleidsrijke Wijziging Verordening ruimte: 30 augustus in Cie ER, september ontwerp ter inzage en vaststelling door Provinciale Staten in februari of maart 2014.

Mestverwerking en –vergisting (C9)

Wat is de actie?

Het aanpassen van het ruimtelijk beleid voor mestverwerking en (mest)vergisting. Het huidige beleid voor mestverwerking op bedrijventerreinen loopt vast ten aanzien van het verwachte aanbod (wettelijk verplicht) aan mestverwerking. Het bedrijfsleven wil mestverwerking en vergisting graag combineren. Het draagvlak voor beide activiteiten is echter op verschillende plekken niet aanwezig.

Welke actie(s) worden hiermee uitgevoerd?

C9 Opnemen beleid voor mestverwerking en –vergisting in Verordening Ruimte

Wat is het product?

Een gewijzigde Verordening ruimte (onderdeel beleidsrijke wijziging).

Wat is de stand van zaken?

Het product, de aanpassing van de Vr, ligt op schema.

Hoe wordt het uitgewerkt?

Het voorstel is het bestaande beleid voor mestverwerking en vergisting gelijk te schakelen waarbij GS maximale sturing kunnen geven aan de toelaatbaarheid van initiatieven, zowel naar locatie als naar capaciteit.

Bestaand beleid mestvergisting: mestvergisting is toegestaan op bedrijventerreinen, op agrarische locaties en middels "vab-vestiging" tot 1,5 ha bestemmingsvlak in agrarisch gebied.

Bestaand beleid mestverwerking: mestverwerking is toegestaan op bedrijventerreinen. Het is tevens toegestaan op agrarische locaties als het mest betreft van het eigen bedrijf.

Het doel is het bevorderen van het sluiten van kringlopen voor fosfaat en stikstof in dierlijke mest via onder andere mestverwerking. Het betreft tevens het stimuleren en coördineren van maatregelen voor het verminderen van de fosfaatdruk door het verlagen van de fosfaatproductie via het voerspoor, innovatie, verwerking en verwaarding van fosfaatstromen. In principe is er voldoende ruimte op bedrijventerreinen maar grootschalige mestverwerking stuit op verschillende plaatsen op veel bezwaar vanuit de omgeving.

Wettelijk zijn veebedrijven in Brabant verplicht om in 2015 50% van hun mestoverschot te doen verwerken. Concreet betekent het dat in 2015 voor ongeveer 2 miljoen ton mest verwerkingsruimte gevonden moet worden. Naar schatting zijn uiteindelijk in Brabant ca 3 grote fabrieken nodig voor het verwerken van de dikke fractie en ca 20-30 locaties voor het opwerken van de dunne fractie. Een groot aantal kleinschalige locaties en verwerking op eigen bedrijf kunnen ook voorzien in de noodzakelijke verwerkingscapaciteit.

Cruciaal in de nieuwe aanpak is dat GS maximaal grip wil houden op zowel het aantal locaties waar deze activiteiten plaatsvinden als op de capaciteit ervan. De provincie wil ruimte bieden voor mestbewerking voor mest die in Brabant is geproduceerd maar wil import vanuit omliggende gebieden zoveel mogelijk vermijden. Bovendien kan een ruimhartige ruimtelijke benadering bijdragen aan een mogelijke groei van de veestapel op termijn, indien dit gaat leiden tot het afschaffen van het dierrechtensysteem.

GS kiezen bewust voor concentratie, gecombineerd met mogelijkheden op eigen erf. Bij een veelheid van kleine, lokale initiatieven ontstaat een grote administratieve lastendruk voor zowel overheid als ondernemers en het beperkt GS in haar sturing op capaciteit. GS kunnen zowel vanuit RO en Wet milieubeheer slechts in zeer beperkte zin grenzen stellen aan capaciteit. Vertrekpunt is dat een initiatief wordt gesteund door de gemeente en door de gemeente wordt ingediend nadat alle aspecten van het plan zijn besproken en gecommuniceerd met omwonenden (dialoog).

Het nieuwe voorstel behelst: mestverwerking en mestvergisting zijn op bedrijventerreinen en in het buitengebied per concreet geval toegestaan na toestemming van GS. Het wordt een “ja, mits” benadering. Hierbij worden mestverwerking en mestvergisting planologisch gelijkgeschakeld

Voorwaarden voor inzet van mestverwerking en mestvergisting:

Algemeen

- aanbod van mest moet afkomstig zijn van Brabantse veebedrijven;
- initiatief mag niet leiden tot een overaanbod van mestverwerking in Brabant;
- garanties dat er de komende vijf jaar voldoende mest wordt aangeboden;

- opslag en verwerking van (tussen)producten vindt plaats in gebouwen;
- er geen overwegende bezwaren bestaan vanuit volksgezondheid en milieuhygiënische aard

Specifiek voor vestiging op bedrijventerreinen.

- geen beperking aan te verwerken/(co)vergisten tonnage mest;
- indien het een locatie betreft waar dikke fractie wordt verwerkt is, in afwijking van de algemene voorwaarden, het toegestaan dat dikke fractie van andere provincies wordt aangewend. Aangezien er in Brabant slechts een paar van deze locaties nodig zijn, is vanuit logistiek en rendement een interprovinciale aanpak zinvol.

Specifieke voor vestiging in het buitengebied

- er sprake is van een VAB-vestiging waarbij de omvang van het bouw- of bestemmingsvlak ten hoogste 1,5 ha. bedraagt;
- locatie moet goed bereikbaar zijn, afgestemd op de vrachtbewegingen;
- niet gelegen in een bebouwingscluster of groenblauwe mantel;
- inzet van 15% erfbeplanting rond het bouwblok (incl. landschapsplan);
- verwerken van maximaal 200.000 ton mest en bijproducten op jaarbasis;
- de verwerking van dikke fractie is uitgesloten;
- mest en reststromen voor covergisting moeten afkomstig zijn uit een straal van 25 kilometer.

Ten behoeve van het eigen bedrijf

Het is mogelijk om zelf geproduceerde mest te verwerken (niet te vergisten) op het eigen bouwblok binnen de maximaal toegelaten bouwblokomvang van 1,5 hectare. Dat is in overeenstemming met de geldende regels waarbij verwerking van de 'eigen' mest als agrarische activiteit wordt aangemerkt. De algemene en specifieke voorwaarden voor het buitengebied zijn dan niet van toepassing.

Wanneer PS besluit?

Beleidsrijke Wijziging Verordening ruimte: 30 augustus 2013 in commissie ER, september ontwerp ter inzage en vaststelling door Provinciale Staten in februari of maart 2014.

Stand van zaken andere acties.

In onderstaand overzicht is van een aantal actiepunten de stand van zaken weergegeven.

Aanpak ontwikkelings- en saneringsknelpunten (A31, C1 en C6)

Het doel is om knelpunten zowel vanuit ondernemers als vanuit omgeving op te lossen.

Bij knelpunten zijn er twee verschillende invalshoeken, die van de ondernemer en die van de omgeving. Vanuit de ondernemer gaat het om ontwikkelingen passend in de transitie zorgvuldige veehouderij 2020 en waarvoor huidige regelgeving mogelijk tekortschiet.

Vanuit de omgeving gaat het om overbelaste situaties, die overigens vaak wel wettelijk zijn toegestaan. Ontwikkelingen in een gebied zijn niet altijd op elkaar afgestemd (burgers wonen in agrarische woningen). Overbelaste situaties waar sprake is van wetsovertreding worden in het handhavingsspoor opgepakt.

A31 Inventariseren van (te saneren) knelpunten en de aanpak hiervan op o.a. het gebied van gezondheid tussen veehouderij en omgeving.

Ontwikkelen:

Om de reeds op gang gekomen verduurzaming in de landbouw te faciliteren wordt via een provinciaal team (interne deskundigen) van geval tot geval bekeken of het initiatief in lijn met de in ontwikkeling zijnde BZV van een positief ambtelijk advies voorzien kan worden. Via bestaande instrumenten zoals de algemene ontheffing uit de Verordening Ruimte,

Natuurbeschermingswet, etc. besluit GS per geval wel of geen medewerking aan de ontwikkeling te verlenen. Zie onder Verordening ruimte, actiepunt C1 en C6.

Saneren:

De gemeenten nemen het voortouw rond de knelpuntenaanpak. De verantwoordelijkheid voor het oplossen van de knelpunten ligt vooral op lokaal niveau. Voor de provincie geldt als uitgangspunt is dat er sprake moet zijn van een ernstige overschrijding van de wettelijke normen inzake de uitstoot van milieuhinderlijke stoffen zodat geen sprake kan zijn van een goed woon- en leefklimaat of sprake is van aantasting van in de nabijheid gelegen ecologische waarden. Mogelijkheden voor oplossen van de knelpunten liggen onder andere in de dialoog (B14, B15 en B16), het vergunningentraject (C14), aanpassing van regelgeving (C17) en toezicht en handhaving (C18).

Voor maatwerkoplossingen bij knelpunten rond verplaatsing ten behoeve van sanering wordt een voorziening getroffen in de Verordening ruimte (C6).

Staldering (C12)

C12 Uitwerking systeem van staldering.

Staldering biedt mogelijkheden om de omvang van de veestapel in een gebied te sturen en versterking tegen te gaan.

Andere acties voor sturing op dieren aantallen zoals de lobby naar het Rijk, worden eerst ingezet. De eerste verkenning naar (on)mogelijkheden van een systeem van staldering wordt samen met een aantal gemeenten momenteel uitgevoerd. Er wordt een notitie opgesteld waarin wordt ingegaan op het te bereiken doel, juridische verankering en risico's, effectiviteit, inzet generiek of gebiedsspecifiek en de aansluiting op gemeentelijk beleid.

Vergunningverlening (C14)

C14: Zorgen voor verbeteren vergunningverlening (inhoud en proces)

Het doel is om de vergunningverlening verder te optimaliseren zodat deze goed aansluit bij de benodigde snelheid voor de ondernemer en waarborgen biedt voor ondernemer en omgeving rond de transitie van de veehouderij.

De Provincie sluit aan bij de landelijke opgave om de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving in het domein van de fysieke leefomgeving te beleggen bij omgevingsdiensten (ofwel Regionale Uitvoeringsdiensten). Doelstellingen daarbij zijn een goede dienstverlening aan bedrijven en burgers, een gegarandeerde kwaliteit van vergunningen en procedures en effectief en efficiënt toezicht en gericht handhavend optreden. In de opdracht aan de omgevingsdiensten wordt opgenomen dat zij moeten voldoen aan de landelijke kwaliteitscriteria 2.1.

De versterking van de vergunningverlening rond Nb-wetvergunningen is al eerder aangepakt. Als eerste is de capaciteit enorm vergroot, uiteindelijk is de capaciteit verhoogd met meer dan 30 fte. externe inhuur per 1 jan 2013.

Daarnaast worden de procedures voortdurend bijgewerkt naar aanleiding van veranderende wet- en regelgeving.

Naar aanleiding van het Brabantberaad is een onderzoek opgestart naar het vereenvoudigen van procedures en de inhoudelijke beoordeling (inclusief risico's). Doel is dat kritisch naar de provinciale processen en beoordeling wordt gekeken, waaruit een rapportage volgt met een analyse van de huidige werkwijze, een conclusie over de standaardwerkwijze in termen van juridische en operationele efficiency, aanbevelingen voor aanpassingen en een analyse van de juridische risico's van doorvertaling van deze aanbevelingen.

Toezicht en handhaving (C18)

C18 Zorgen voor verbeteren inzet toezicht en handhaving en deze inzet evalueren.

Het doel is een verbeterde naleving van regelgeving te bewerkstelligen.

Het toezicht op de veehouderijen is gedurende de afgelopen jaren langs verschillende wet- en regelgeving en daaruit voortkomende beleidslijnen vorm gegeven. Er is een complex toezichtspakket ontstaan. Dit pakket is opgenomen in het toezichts- en handhavingsprogramma 2013 dat in uitvoering is genomen door de milieudiensten en de eenheid Handhaving van de provincie Noord-Brabant. Vanaf het moment dat de omgevingsdiensten operationeel zijn wordt de uitvoering van het programma door die diensten voortgezet.

In 2013 wordt het toezichtspakket met inachtneming van eerdere besluitvorming samengesmeed tot een integraal en risicogericht toezichtsplan (ondermeer door de focus te leggen op achterblijvers). Daarbij wordt rekening gehouden met de ontwikkelingen op het gebied van elektronische monitoring. Vanaf 1 januari 2013 moeten nieuwe luchtwassers zijn voorzien van een elektronisch monitoringsysteem. Voor bestaande luchtwassers geldt een overgangstermijn van 3 jaar. Dit betekent dat met ingang van 1 januari 2016 alle luchtwassers uitgerust moeten zijn met een elektronisch monitoringsysteem. De gegevens die via monitoring worden verkregen zijn een grote sprong vooruit in het inzicht dat toezichthouders krijgen in de werking van luchtwassers en zijn dan ook zeer waardevol in het beter richten van het toezicht en het tegengaan van overtredingen en biedt daarmee de mogelijkheid om toezicht te versterken. Daar waar de gemeenten het bevoegde gezag zijn voor toezicht en handhaving is de inzet om de gemeentelijke inzet eveneens te integreren in onze toezichtsaanpak.

De kaderstellende nota Handhavingskoers 2013-2016 geeft richting aan de toezichts- en handhavingsaanpak op de sector. Onderdeel daarvan is het afstemmen van toezicht en handhaving op de kwaliteit van de zelfcontrole (ketenkwaliteitssysteem).

Indien overtredingen worden geconstateerd wordt de naleving daarvan afgedwongen door de inzet van bestuursrechtelijke en strafrechtelijke instrumenten. We volgen daarbij de Brabantbrede Handhavingstrategie 'Zó handhaven we in Noord-Brabant' van september 2010.

In de provinciale rol als regisseur van de handhavingsamenwerking wordt ingezet op voortzetting van de samenwerking met andere handhavingpartners binnen het thema veehouderij, vormgegeven in het Speerpunt veehouderij. Tot slot is de provincie ook tweedelijns-toezichthouder en kan via inzet van interbestuurlijke instrumenten achterblijvende partijen aanspreken en zonodig bewegen tot adequaat toezicht en handhaving.

Monitoring (C19)

C19 Opzet monitoring ontwikkelingen veehouderij.

Het doel is om een goed zicht te krijgen op de ontwikkelingen in de veehouderij.

Dit project richt zich op het tijdig beschikbaar hebben van informatie ten behoeve van onder andere het volgende Brabantberaad. De inzet van de

provincie Noord-Brabant is om samen met de partners te komen tot één gezamenlijke en gedragen monitoring van de veehouderij.

Momenteel wordt een monitoringsplan opgesteld waarin afspraken worden vastgelegd met de gebruikers van de informatie, maar ook met diegene die de benodigde informatie moeten leveren.

De provincie zal hiervoor de monitoringsvraag samen met vertegenwoordigers van het Brabantberaad - waaronder gemeenten, ZLTO en BMF als belangrijke gebruikers van de informatie - verder concretiseren. Daarnaast zal de provincies afspraken maken met de gemeenten en onderzoeksinstituten zoals RIVM en LEI (CBS-gegevens) over de te leveren informatie en de wijze van informatielevering.

Op basis van het monitoringsplan, waarin ook de nog uit te voeren acties zijn vastgelegd en dat in de zomer gereed zal zijn, wordt de uitvoering van de monitoring verder vormgegeven en uiteindelijk de benodigde informatie worden geleverd.

Maatschappelijke dialoog (B14, B15 en B16)

B14 Uitwerken maatschappelijke dialoog op bedrijfsniveau

B15 Uitvoeren maatschappelijke dialoog op bedrijfsniveau

B16 Opzetten en inzetten van een pool begeleiders ter ondersteuning van de dialoog tussen veehouders en omgeving bij moeilijke situaties

Het doel is om de verbinding tussen ondernemer en zijn directe omgeving te herstellen.

Er zijn vele vormen van dialoog. Belangrijk is dat in situaties waar sprake is van een goed functionerende buurt de dialoog eenvoudig toepasbaar moet zijn en door de betrokkenen (ondernemer en omgeving) zelf wordt uitgevoerd. Er zijn ook situaties waar de dialoog tussen boer en burger niet door betrokkenen zelf gevoerd kan worden. In dergelijke situaties is er behoefte aan een werkwijze die betrokkenen kunnen toepassen in combinatie met de inzet van een onafhankelijke procesbegeleider (die gekozen wordt uit een pool van gespreksleiders). De werkwijze moet handvatten bieden aan de beide hierboven beschreven situaties en houvast voor mensen die met de dialoog in de praktijk aan de slag moeten.

Er is een eerste bijeenkomst geweest met deskundigen en partijen die in de praktijk ervaring hebben opgedaan met dialoog. In deze bijeenkomst zijn ervaringen gedeeld en mogelijke antwoorden op bovenstaande vragen geïnventariseerd. Bij het ontwikkelen van een werkwijze wordt ook gebruik gemaakt van kennis en ervaringen uit enkele recente studies (zoals “Ondernemen met de burens”, “Vertrouwen komt te voet maar niet vanzelf”).

Half juni is er naar verwachting een gedragen voorstel gereed.

Daarnaast wordt er nu ook gesproken met een aantal onderwijsinstellingen in het agrarisch onderwijs op welke manier de maatschappelijke dialoog meer

aandacht kan krijgen. Ook loopt er een project van het Brabants Agrarisch Jongerencontact (BAJK) dat zich hierop richt.

Gebiedsprofilering (B13)

B13 Uitwerken gebiedsprofilering

Het doel is om burger en ondernemer meer duidelijkheid te geven over ontwikkelingsmogelijkheden in het gebied.

Het opstellen van gebiedsprofielen op die plekken waar er behoefte aan is en er een lokale initiatiefnemer is.

Er wordt een overzicht opgesteld van verschillende aanpakken en oplossingen bij gebiedsprofilering. Gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol.

De provincie Noord-Brabant organiseert vóór en samen met gemeenten informatiebijeenkomsten. Op enkele plekken waar er behoefte aan een gebiedsaanpak bestaat, melden zich initiatiefnemers om samen met betrokkenen aan de gang te gaan. De ervaringen worden ter beschikking gesteld van alle gemeenten.

PMP en PMV en middel- en doelvoorschriften (C13 en C17)

C13 Inzetten op doelvoorschriften bij regels en vergunningen

C17 Bekijken welke regelgeving moet worden aangepast.

Het doel is om ondernemers meer keuzevrijheid te geven in het voldoen aan de gestelde normen. Daarnaast het bewegen van ondernemers in de richting van de zorgvuldige veehouderij 2020.

Als uitwerking van het Provinciaal Milieuplan 2012-2015 hebben bureau Wing, HAS Hogeschool en Wageningen UR in opdracht van de provincie een advies opgesteld over het proces dat gevolgd kan worden om tot afspraken te komen die leiden tot emissiereducties in de sectoren varkens, pluimvee, rundvee, geiten en nertsen. Naast een procesplan zijn tevens per sector de technische (mogelijke toekomstige) maatregelen beschreven in de vorm van factsheets. In het rapport zijn de mogelijkheden, kansen en knelpunten weergegeven en zijn de inzichten vermeld die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen. De rapportage wordt afgesloten met zeven adviespunten.

Het eindrapport "Boeren voor een schone Omgeving" is als bijlage bijgevoegd. De bevindingen in dit rapport zullen worden meegenomen in de verdere uitwerking van de actiepunten.

Omdat er ook beperkingen zijn heeft de provincie een externe opdracht uitgezet om de mogelijkheden van juridische borging in een breed perspectief te bekijken. Er wordt dan niet alleen naar de PMV gekeken maar ook naar mogelijkheden via bijvoorbeeld de Verordening Stikstof en Natura2000.

Hierbij wordt een koppeling gemaakt met de maatregelen uit de BZV en de aanbevelingen uit het rapport emissiebeperkingen.

Met betrekking tot de inzet van doelschriften is een brief verzonden aan het Ministerie van I&M. Op dit moment is het Ministerie bezig met een wijziging van het Besluit ammoniakemissie huisvesting veehouderij. In de brief wordt erop aangedrongen om bij de wijziging uit te gaan van doelvoorschriften.

Bij PMP/PMV behorende bijlage: "Boeren voor een schone Omgeving"

De bijlage wordt ook geplaatst op de Brabantsite.

Boeren voor een schone omgeving

Kansen voor de reductie van fijn stof, geur, ziektekiemen en ammoniak uit de veehouderij in Noord-Brabant

Wing, HAS Hogeschool, Wageningen UR

Maart 2013

Dit advies is ontwikkeld op verzoek van de provincie Noord-Brabant. In het Provinciaal Milieuplan 2012-2015 heeft de provincie haar ambities, doelstellingen en activiteiten op het gebied van milieu vastgelegd. Eén van de doelstellingen is de reductie van emissies van ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen uit de veehouderij, te weten de varkens-, rundvee-, pluimvee-, geiten- en nertsenhoudery. De provincie heeft een advies gevraagd dat in gaat op de mogelijkheden om op bedrijfsniveau de emissies verder te beperken én de wijze waarop de schonere praktijken kunnen worden gerealiseerd.

Colofon

Opdrachtgever: Provincie Noord-Brabant

Titel: Boeren voor een schone omgeving. Kansen voor de reductie van fijn stof, geur, ziektekiemen en ammoniak uit de veehouderij in Noord-Brabant.

Datum: 26 maart 2013

Aantal pagina's exclusief bijlagen: 33

Status rapport: Definitief

Uitvoering: Wing B.V.: Dorien Brunt en Céline Hoon

Wageningen UR: Hilko Ellen en Sjoerd Bokma

HAS Hogeschool Den Bosch: Han Swinkels

Wing rapportnummer: 1303

Inleiding

Voor u ligt het advies opgesteld door Wing, HAS Hogeschool en Wageningen UR over de reductie van emissie van ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen (incl. endotoxinen) uit de veehouderij in Noord-Brabant. Deze stoffen hebben invloed op de nabije omgeving van de bedrijven die ze uitstoten. Fijn stof, geur en ziektekiemen beïnvloeden het leefklimaat en de gezondheid van mensen op en rond de bedrijven. Ammoniak beïnvloedt de ontwikkeling van kwetsbare natuur. De uitstoot van de emissies wordt landelijk gereguleerd door de Natuurbeschermingswet (ammoniak), de Wet milieubeheer (fijn stof) en de Wet geurhinder en veehouderij (geur). Voor ziektekiemen bestaan op dit moment nog geen wettelijke kaders. Er is nog veel onbekend over de wijze van verspreiding en de risico's voor de volksgezondheid.

Brabant beschikt sinds 2010 over de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000. Dit is het kader waarmee de provincie aan de Natura 2000 doelstellingen werkt en tegelijkertijd ruimte creëert voor ontwikkeling van de veehouderij binnen randvoorwaarden. Voor fijn stof, geur en ziektekiemen is er geen aanvullend provinciaal beleid. De Gezondheidsraad heeft in haar advies het gebruik van een endotoxinennorm geadviseerd voor de bescherming van de omgeving.

Tegen de achtergrond van de maatschappelijke onrust over de leefbaarheid van het platteland en mogelijke risico's voor de volksgezondheid, wil de provincie de emissies uit de veehouderij verder terugbrengen. Het is één van de drie speerpunten van het Provinciaal Milieuplan 2012-2015. Dit rapport bespreekt de technische en managementmogelijkheden voor het verder terugdringen van de emissies en geeft een advies over het te volgen proces om in de praktijk tot verdere reducties te komen.

Het advies is ontwikkeld in de tijd dat het Brabantberaad werkte aan haar verklaring "Zorgvuldige Veehouderij". Binnen dit beraad formuleren verschillende maatschappelijke partijen samen met de provincie hun visie op de toekomst van veehouderij in Noord-Brabant. In dit rapport worden de mogelijkheden voor het terugdringen van de emissies ook geplaatst in de discussies die gevoerd worden in het kader van het Brabantberaad.

Wij hopen met dit advies een bijdrage te leveren aan een zorgvuldige veehouderij in de praktijk.

Dr. ir. Dorien Brunt, Céline Hoon MSc, Wing
Ing. Hilko Ellen, ir. Sjoerd Bokma, Wageningen UR
Dr. ir. Han Swinkels, HAS Hogeschool

Maart 2013

Vraag

In het Provinciaal Milieuplan 2012-2015 heeft de provincie Noord-Brabant haar ambities, doelstellingen en activiteiten op het gebied van milieu vastgelegd. Eén van aandachtspunten is de reductie van emissies van ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen (incl. endotoxinen) uit de veehouderij.

De provincie heeft een advies gevraagd over het proces dat gevolgd kan worden om tot afspraken te komen die leiden tot emissiereducties in de sectoren varkens, pluimvee, rundvee, geiten en nertsen. De rol van zowel de provincie als de verschillende relevante stakeholders is onderdeel van dit advies.

Naast een procesplan wordt per sector informatie gevraagd:

- Waar staan de sectoren met emissiereducerende maatregelen rond ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen?
- Welke toekomstige ontwikkelingen zijn relevant?
- Welke (toekomstige) maatregelen en technieken zijn nog te treffen?

In het advies wordt rekening gehouden met de nieuwe ontwikkelingen omtrent verduurzaming van de sector zoals uitgewerkt in het Verbond van Den Bosch (2011) en de verklaring van het Brabantberaad “Zorgvuldige veehouderij” (2013).

Werkwijze

Deskstudie

Het technische onderzoek brengt bestaande informatie bijeen en geeft per sector een overzicht van technieken en managementmaatregelen die al worden of kunnen worden toegepast. Deze technieken en maatregelen zijn verder uitgewerkt in globaal opgezette [factsheets](#). Zij ontsluiten algemene informatie over beschikbare technieken. Deze factsheets hebben als doel de dialoog tussen boeren en buren te faciliteren. Ze zorgen dat boeren en burgers gelijke informatie hebben en een gezamenlijke taal kunnen gebruiken om met elkaar in gesprek te gaan.

Interviews en groepsgesprekken

Om inzicht te krijgen in de rollen van verschillende partijen in relatie tot de veehouderij in Noord-Brabant en de mogelijkheden voor verschillende sturende processen te verkennen zijn gesprekken gehouden met verschillende partijen. De lijst met geïnterviewde personen is terug te vinden in [Bijlage 1](#).

De gesprekken zijn gehouden op individuele basis of, waar mogelijk, in de vorm van kleine groepsgesprekken. Er zijn verslagen gemaakt van de gesprekken. Deze werden ter controle en aanvulling teruggelegd bij de geïnterviewden.

De gesprekken gaven inzicht in de verschillende visies, overtuigingen en belangen van de partijen en dienen als basis voor het advies. De inzichten uit de gesprekken zijn meegenomen door het analyseren en groeperen van de hoofdlijnen. Op verschillende plaatsen in het

rapport zal hiernaar gerefereerd worden.

Validatie van de inzichten

De inzichten uit het onderzoek zijn op twee momenten gevalideerd. Halverwege de looptijd van het project is een tussenrapportage opgesteld, die voorgelegd is aan de klankbordgroep van het project. Ten tweede is het concept eindverslag voorgelegd aan verschillende stakeholders en betrokkenen vanuit de provincie.

Werkwijze

Afbakening

Schoon

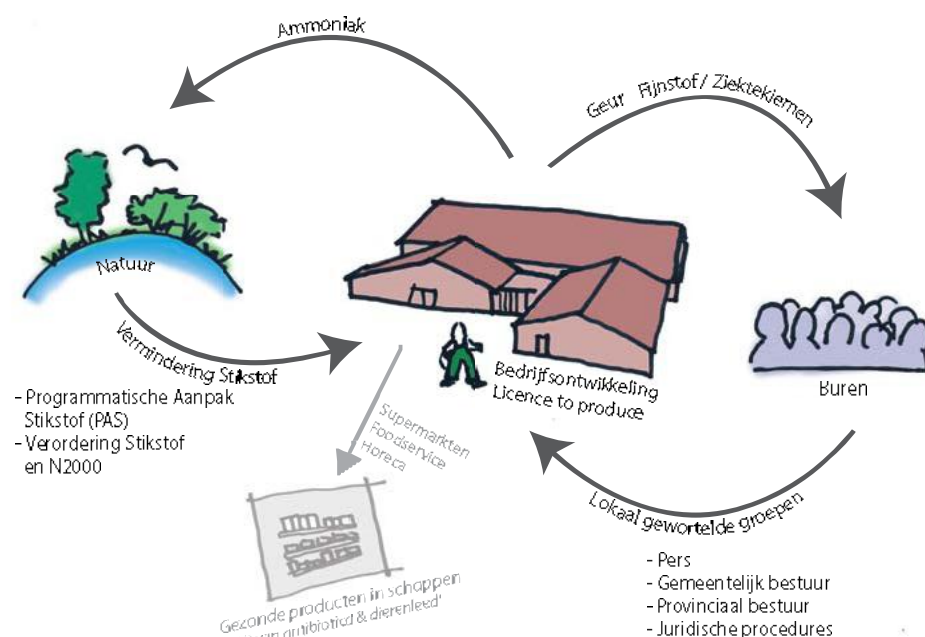
De titel van dit rapport is “Boeren voor een schone omgeving”. Deze titel is gekozen omdat het project zicht geeft op verschillende technische mogelijkheden en sturingsmechanismen om de emissies van fijn stof, ammoniak, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen) te verminderen en zo bijdraagt aan het stimuleren van een schonere veehouderij. Het gaat hierbij om het beperken van gezondheidsrisico's (fijnstof en ziektekiemen), het vergroten van de leefbaarheid (geur) en de bescherming van kwetsbare natuur (ammoniak). Het begrip “schone omgeving” heeft in dit rapport geen betrekking op de verduurzaming in de brede zin van het woord, waar ook het sluiten van kringlopen onderdeel van is. Deze brede discussie wordt gevoerd in het kader van het Brabantberaad.

Preventie

Dit onderzoek richt zich op het reduceren van emissies. De genoemde maatregelen hebben betrekking op het voorkomen en beperken van de uitstoot van deze emissies. Met name voor ziektekiemen is het gezond houden van de dieren, en daarmee de preventie van het ontstaan van ziektekiemen ook een belangrijk aspect. Deze maatregelen die gericht zijn op het gezond houden van de dieren vallen buiten de scope van dit onderzoek.

Streefwaarden / normen

Het rapport geeft zicht op de theoretisch mogelijke reducties op basis van technieken en managementmaatregelen die op dit moment bekend zijn. Op basis hiervan kan richting gegeven worden aan normen/streefwaarden waaraan de ondernemers zouden moeten gaan voldoen. Het stellen van normen valt echter buiten dit rapport: dit is de verantwoordelijkheid van de bevoegde gezagen. Wel stellen wij dat de problematiek aangaande gezondheid en duurzaamheid van de veehouderij gediend is door het stellen van streefwaarden en normen.

Figuur 1. Ammoniak, fijn stof, geur en ziektekiemen hebben effect op de directe omgeving

Samenvatting

Emissies

Onder invloed van de Verordening Stikstof en Natura 2000 zijn in de afgelopen jaren de emissies van ammoniak in belangrijke mate gedaald, met name in de intensieve veehouderij. Verdere daling van de ammoniakemissies blijft onveranderd belangrijk om de streefwaarden te kunnen bereiken die in het kader van de Provinciale Verordening zijn afgesproken. Voor emissies van fijn stof, geur en ziektekiemen zijn geen streefwaarden afgesproken. De gerealiseerde reducties van geur en fijn stof zijn het gevolg van de maatregelen die genomen zijn voor de reductie van ammoniak. Maar ook maatregelen die genomen zijn in het kader van Het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit hebben bijgedragen aan de reductie van fijn stof. Over de verspreiding van ziektekiemen is nog veel onbekend. Wel is bekend dat ziektekiemen zich kunnen hechten aan fijn stof. Hier zal in de komende jaren meer onderzoek naar moeten worden gedaan.

Techniek en maatregelen

Naast reducerende technieken die opgenomen zijn in de reguliere milieuregelgeving, zijn er andere maatregelen in onderzoek of ontwikkeling waarvan wordt verwacht dat deze, individueel of in combinatie met elkaar, tot minder emissies zullen leiden. Het betreft zowel staltechnieken als managementmaatregelen. In het rapport worden deze per sector uitgewerkt.

Theoretisch mogelijke reducties

Op basis van huidige kennis van verschillende technieken en managementsystemen zijn in de belangrijkste diercategorieën verdere reducties van de emissies mogelijk. Tabel 1 geeft een overzicht van de maximaal mogelijke reducties die in theorie gerealiseerd kunnen worden ten opzichte van traditionele stalsystemen.

Over verspreiding van ziektekiemen is nog veel onbekend. Aangezien fijn stof wordt gezien als drager van (delen van) ziekteverwekkers, mag worden aangenomen dat reductie van fijn stof ook de verspreiding van ziekteverwekkers reduceert.

Diercategorie	NH ₃	Geur	Fijn stof
Melkkoeien	65%	85%	80%
Vleeskalveren	90%	85%	80%
Melkgeiten	70%	70%	80%
Fokzeugen	95%	85%	80%
Vleesvarkens	95%	85%	80%
Leghennen	>90%	45%	80%
Vleeskuikens	>90%	45%	80%
Pelsdieren	>90%	85%	80%

Tabel 1. Theoretisch mogelijke reducties per diercategorie

Streefwaarden

Alleen voor de emissie van ammoniak zijn streefwaarden afgesproken en vastgelegd in een provinciale verordening. Analooq hieraan kunnen ook streefwaarden voor de reductie van geur en fijn stof afgesproken en vastgelegd worden.

Bereidheid onder agrarische ondernemers

Agrarische ondernemers zijn bereid tot het nemen van verdergaande maatregelen als dit de relatie met de sociale omgeving en het perspectief op bedrijfsontwikkeling verbetert. Uitzondering hierop is de nertsenhoudert. Tegen de achtergrond van de politieke besluitvorming verplaatsen de grote bedrijven hun activiteiten naar het buitenland. Kleine bedrijven zetten in op goede regelingen om te stoppen. In de sector is nu geen bereidheid om te investeren in emissiereducerende technieken. In het enkele geval van uitbreiding of verplaatsing, kan het bevoegd gezag eisen stellen aan stalsystemen en maatregelen om zo te komen tot een acceptabele eindsituatie.

Prioriteit bij ziektekiemen en geur

Ondernemers zijn vooral bereid zich in te zetten rond onderwerpen die zij zelf als het meest knellend ervaren en waar zij handelingsperspectief voor zien. De afgelopen jaren lag de prioriteit bij ammoniak in het kader van de Nb-wet. Ondernemers ervaren dat de prioriteit nu ligt bij ziektekiemen en geur. Dit hangt samen met het feit dat de omgeving deze als schadelijk ervaart voor de leefbaarheid en gezondheid in het buitengebied. Dit leidt tot maatschappelijk verzet tegen de uitbreiding van de veehouderij.

Buren willen dat hun zorgen en de overlast serieus genomen worden

De belangrijkste zorgen die buren hebben, hebben betrekking op de mogelijkheid om besmet te raken met ziekten. Belangrijk is de erkenning van de zorgen, een goede informatievoorziening en waar mogelijk zichtbare interventies / maatregelen. Naast zorgen over de ziektekiemen is geuroverlast een belangrijke factor. Deze overlast is deels subjectief en wordt verergerd door andere aspecten die ook overlast bezorgen en het karakter van het buitengebied veranderen, zoals schaalgrootte, zichtlijnen, verkeersbewegingen en bouwblokken waar agrarische ondernemers niet bij wonen.

Wet-en regelgeving, maatwerk en dialoog tussen buren en boeren

Enkel het aanscherpen van de generieke wet- en regelgeving wordt niet als oplossing gezien. Het gaat namelijk om de reductie van de emissies, in combinatie met ontwikkeling van bedrijven die passen in de omgeving en de leefbaarheid op het platteland. Dit laatste heeft ook sociale en emotionele aspecten die niet gediend worden door wet- en regelgeving. Er wordt ruimte gevraagd voor maatwerk, ontwikkeling van bedrijven die passen in de sociale en fysieke omgeving, kennisuitwisseling en dialoog.

Een pilot voor het ontwerpen van het proces

In de studie komen twee denklijnen naar voren die nog niet eenvoudig met elkaar te combineren zijn. De eerste, een gebiedsbenadering, richt zich op maatwerk per gebied. Hierbij zijn gebiedsspecifieke streefwaarden leidend. De tweede, een sectorale benadering, richt zich op streefwaarden en normen per emissie per sector. Zowel burgers, boeren als lokale bestuurders wensen het eerste: dit biedt kansen voor het verbeteren van de leefbaarheid in het buitengebied in bredere zin. De tweede geeft een heldere sturing op de reductie van de emissies. Ook dit wordt gewenst door burgers, sommige boeren en milieuorganisaties. Het vinden van het juiste midden met de daarbijbehorende instrumenten en processtappen valt buiten de scope van dit onderzoek. Het zou goed zijn om een pilot te starten om samen met verschillende partijen te onderzoeken hoe het proces geïnstrumenteerd en ingericht zou kunnen worden.

Gedragen gebiedsprofiel: kader voor de dialoog

Reductie van emissies is een onderwerp dat zich snel leent voor het bestrijden van elkaar vanuit de eigen posities en belangen. Een belangrijke rol van de overheid is dit te doorbreken. Gemeente en provincie moeten immers zorg dragen voor de belangen van iedereen. Een goed instrument hiervoor is het formuleren van gedragen ambities die tussen de partijen liggen. Het gebiedsprofiel dat hieruit volgt dient als kader voor de dialoog. Nut en noodzaak van een gebiedsprofiel zou in de pilot meegenomen kunnen worden.

Dilemma

De vraag is op welk niveau de streefwaarden moeten worden

geformuleerd: Op het niveau van een bedrijf (sectorspecifiek) of op gebiedsniveau? Sectorspecifiek kan men aansluiten bij de bestaande sturingsmechanismen. Op gebiedsniveau kan men beter aansluiten bij zorgen van burens en wensen van lokale bestuurders en ondernemers voor maatwerk. Onderzoek dit in een pilot.

Procesadvies**Maak ambities en doelen helder**

Stel streefwaarden op voor de reducties van fijn stof, ziektekiemen en geur. Maak de streefwaarden en het bijbehorende tijdspad onderdeel van de visie op de landbouw in Noord-Brabant, zoals ontwikkeld wordt in het Brabantberaad. De streefwaarden voor ammoniak zoals vastgelegd in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000, blijven onveranderd. Deze zijn noodzakelijk in het kader van de Nb-wet.

Observatie

De vraag naar streefwaarden komt voort uit de wens naar duidelijkheid voor de ondernemers en burgers. Het is met de huidige kennis van zaken nog niet mogelijk om streefwaarden voor ziektekiemen, inclusief endotoxinen, vast te stellen. Nagegaan zou moeten worden of een "endotoxinennorm" meerwaarde oplevert, rekening houdend met de toetsingskaders voor fijnstof en geur.

Start een pilot

Start een pilot met een gemeente en relevante organisaties waarin ervaring wordt opgedaan met het maken van:

- Een gebiedsprofiel/ proces van gebiedsprofilering.
- Opstellen van gebiedsspecifieke streefdoelen met betrekking tot de blootstelling van geur, fijn stof en endotoxinen voor de gezamenlijke veehouderijbedrijven.
- Werkwijzen en instrumenten om deze doelen te realiseren.

Ontwikkel het bijbehorende instrumentarium

- Stimuleer nieuwe technieken en maatregelen, die individueel of in combinatie met elkaar, naast ammoniak, tot de gewenste extra reducties van fijn stof, geur en ziektekiemen kunnen leiden.
- Maak de ontwikkelingsruimte binnen de reguliere vergunningsprocedure relatief klein, zodat bedrijven wanneer zij willen uitbreiden, snel zullen moeten aantonen op welke wijze hun uitbreiding bijdraagt aan het perspectief van het gebied.
- Benut hiervoor de mogelijkheden van de verschillende instrumenten. Met name zijn van belang:
 - De Wet Publieke Gezondheid die zich richt op de zorg voor de gezondheid van de samenleving en risicogroepen.
 - Omgevingsverordening die in de plaats gaat komen van bestemmingsplannen. Bevoegd gezag: gemeente.

- Provinciale verordening waarin de kaders, waarbinnen de verschillende sectoren zich kunnen ontwikkelen, kunnen worden gespecificeerd.
- Omgevingswet die naar verwachting in 2014 in werking gaat treden.
- Reguleer de ontwikkelingsruimte die daartegenover staat niet te sterk. Laat ruimte voor ondernemerschap en maatwerk in het gebied.

Rollen en verantwoordelijkheden

Wat	Hoe	Wie
Principes/ visie		
Helderheid over het langetermijnperspectief voor de landbouw in Noord-Brabant	Ambities en instrumenten vastleggen in provinciaal beleid	Brabantberaad, Provinciale Staten
Ruimte voor groei van bedrijven passend in de lokale omgeving	Onderdeel maken van (boven)gemeentelijke visie op buitengebied	Gemeenten, regio's, burgers, agrarische ondernemers
Randvoorwaarden		
Ruimte en noodzaak voor lokaal maatwerk	Spelregels ontwikkelen	Provincie en gemeente i.s.m. betrokken partijen
Goede en transparante informatievoorziening, in gesprek gaan over zorgen, risico's en maatregelen, met name rond ziektekiemen	Communities of practice, Joint fact finding, Factsheets, website / forum	Gemeenten, ondernemers, burgers, ondersteund door b.v. provincie en kennisinstellingen
In dialoog gebieden met kwaliteit en ruimte voor bedrijven ontwikkelen	Dialogen / gebiedsprofilering	Gemeenten, regio's, burgers en ondernemers, ondersteund door NGO's indien wenselijk
Instrumenten		
Gebiedsdialoog ook met betrekking tot geur en ziektekiemen opnemen in de maatlát	Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij	Provincie i.s.m. betrokken partijen
Kaders met betrekking tot geur, fijn stof en ziektekiemen smaller maken. Als ondernemers meer willen dan binnen de kaders mogelijk is, moet men in overleg met de burens treden	Provinciale Verordening, bestemmingsplan, omgevingswet, pilot	Provincie en gemeenten in overleg met sector en maatschappelijke organisaties
Ervaringen met de omgeving opbouwen en delen	Studiedagen, verhalen vertellen, factsheets boeren – burens	Sector ondersteund door provincie

Tabel 2. Rollen en verantwoordelijkheden van stakeholders

Continueer beleid ammoniak

De daling van ammoniakemissie blijft onverminderd belangrijk. De effecten van de Verordening inzake daling van ammoniakemissie zijn goed, maar voortzetting van deze vermindering blijft nodig ter bescherming van de natuurgebieden (Natura 2000). Begin 2014 komt er landelijk stikstofbeleid PAS. Brabant zal het provinciaal beleid continueren en vergaande emissiereductietechnieken blijven eisen. Dit om het doel - halvering van de overbelasting van ammoniak op N2000-gebieden in 2028 - te kunnen halen.

**Neem de streefwaarden mee in de Brabantse
Zorgvuldigheidsscore Veehouderij**

Ontwerp een digitaal instrument dat inzicht geeft in de mate van duurzaamheid van bedrijven. Dit kan vanuit de perspectieven volksgezondheid, dierenwelzijn en -gezondheid en fysieke (leef) omgeving. Dit instrument ondersteunt enerzijds een zorgvuldige bedrijfsontwikkeling en is anderzijds informatief in de dialoog met burens.

Introductie

Noord-Brabant is een provincie met een sterk ontwikkelde veehouderij. Tabel 3 geeft een overzicht van de dieren aantallen van de belangrijkste diercategorieën op landelijk en provinciaal niveau in 2012 volgens de telling, met daarnaast het vergunde aantal dierplaatsen op basis van het BVB-vergunningenbestand.

Al de aanwezige sectoren emitteren in meer of mindere mate ammoniak, fijn stof, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen). Over de verspreiding van ziektekiemen is nog veel onbekend. De zwaartepunten van de emissies liggen in de verschillende sectoren anders. In de melkveehouderij ligt het zwaartepunt op de uitstoot van ammoniak en in mindere mate fijn stof. Bij de vleeskalveren ligt de nadruk op ammoniak en fijn stof. Naast de uitstoot van ammoniak bij de melkgeiten is bekend dat de ziektekiemen van Q-koorts worden uitgestoten. In de varkenssector ligt de nadruk op de uitstoot van

zowel ammoniak, fijnstof als geur. De pluimveehouderij heeft te maken met de uitstoot van fijn stof, ammoniak en geur. Voor de nertsenhouderij is de uitstoot van ammoniak en geur belangrijk.

De huidige kennis van verspreiding van ziektekiemen in de verschillende sectoren is beperkt en onderzoek laat wisselende resultaten zien. Uit onderzoeken blijkt dat er verhoogde concentraties van endotoxinen en MRSA-bacteriën kunnen voorkomen in de directe omgeving van varkens- en pluimveebedrijven. Ook het gebruik van antibiotica in de veehouderij levert gevaar op voor de mens in de vorm van antibioticaresistentie. In een recente Q-koortsepidemie is gevonden dat de ziektekiemen afkomstig waren van besmette, drachtige melkgeiten of melkschapen op veehouderijbedrijven. Ook is er een onderzoek waarin is aangegeven dat omwonenden van pluimveestallen met astma en COPD meer last van deze aandoeningen hebben. Het aantal personen met longwegaandoeningen in de directe omgeving van veehouderijbedrijven is echter lager. Van veel ziektekiemen is wel

Diercategorie (en Rav-code)	Aantal dieren in Nederland (CBS, 2012)	Aantal dieren in NBr (CBS, 2012)	Percentage veestapel in NBr	Vergunde dierplaatsen in NBr (BVB, 2013)	Benuttingspercentage
Melkkoeien (A1)	1.478.000	212.115	14 %	415.585	51 %
Vleeskalveren (A4)	908.000	193.552	21 %	315.206	61 %
Melkgeiten (C1+ C2)	272.000	94.104	35 %	179.661	52 %
Fokzeugen (D1.2 + D1.3)	1.180.000	557.580	47 %	639.243	87 %
Vleesvarkens (D3)	5.874.000	2.668.662	45 %	4.066.208	66 %
Leghennen (E2)	32.675.000	6.250.540	19 %	9.860.286	75 %
Vleeskuikens (E5)	43.846.000	15.048.179	34 %	20.005.668	75 %
Pelsdieren (H)	1.031.333	560.880	54 %	501.932	112 %

Opmerking: het verschil tussen feitelijk aanwezig en vergund wordt verklaard door tijdelijke leegstand, actualiteit van de vergunningen en vergunde ruimte die nog niet in gebruik is. Bij het laatste is de vraag of deze latent aanwezige ruimte ook daadwerkelijk opgevuld zal worden.

Tabel 3. Overzicht dieren aantallen volgens CBS (2012) en vergunde plaatsen volgens BVB Noord-Brabant

Volgende pagina

bekend dat er gezondheidsproblemen bij mensen kunnen ontstaan als er een intensief contact is tussen dieren en mensen (bijvoorbeeld Influenza en MRSA). Over de mate waarin gezondheidsproblemen bij omwonenden kunnen ontstaan door verspreiding van ziektekiemen via de lucht kunnen nog geen conclusies worden getrokken

Theoretisch maximaal mogelijke

Onderstaande tabel geeft voor de belangrijkste veehouderijsectoren een overzicht van de maximale reducties voor ammoniak, geur en fijn stof die op dit moment technisch mogelijk zijn, ten opzichte van emissies uit traditionele stallen. Vaak liggen daar verschillende technieken aan ten grondslag. De theoretische waarden zijn

gebaseerd op het toepassen van een luchtwasser, de praktische op het toepassen van technieken die nu in regelgeving zijn opgenomen. Voor ziektekiemen is geen aparte kolom opgenomen, maar deze kan op basis van de huidige kennis gelijk worden verondersteld aan die van fijn stof. Ziektekiemen worden echter niet constant verspreid, maar in pieken zoals de Q-koortsbacterie tijdens het aflammerseizoen van geiten. Deze pieken in emissie zijn eventueel af te vangen door een aparte ruimte in te richten en deze te voorzien van verdergaande reinigingstechnieken zoals luchtwassers. Een andere component die zich hecht aan stofdeeltjes is endotoxinen. Deze resten van gramnegatieve celwanden van bacteriën veroorzaken bij hoge concentraties acute en chronische effecten op de longfunctie gevonden die gepaard gaan met luchtwegklachten. In de buitenlucht worden niet de hoge concentraties gemeten zoals in stallen. Op basis van beschikbare literatuur heeft de Gezondheidsraad in haar advies van december 2012 een mogelijke gezondheidskundige advieswaarde genoemd van 30 EU/m³. Er wordt gewerkt aan een projectvoorstel om de emissies van endotoxinen bij de verschillende diersystemen en huisvestingsystemen te meten. Hierover is namelijk nog weinig bekend. Veel van de reducties worden al gerealiseerd via de Provinciale Verordening en het landelijk Besluit huisvesting.

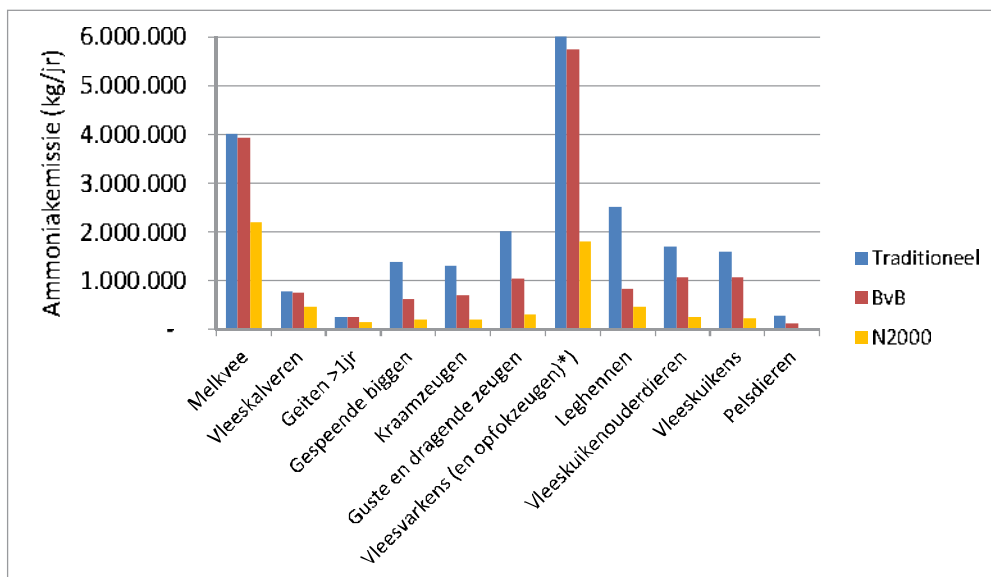
Diercategorie (en Rav-code)	Ammoniak		Geur		Fijnstof	
	Theoretisch	Praktisch	Theoretisch	Praktisch	Theoretisch	Praktisch
Melkkoeien (A1)	65%	30-55%	85%	n.v.t.	80%	n.v.t.
Vleeskalveren (A4)	90%	0%	85%	0%	80%	0%
Melkgeiten (C1+ C2)	70%	0%	70%	0%	80%	0%
Fokzeugen (D1.2 + D1.3)	95%	40-65%	85%	0%	80%	0%
Vleesvarkens (D3)	95%	30-60%	85%	22%	80%	0%
Leghennen (E2)	>90%	60-90%	45%	0%	80%	10-25%
Vleeskuikens (E5)	>90%	40-75%	45%	0%	80%	10-50%
Pelsdieren (H)	>90%	57%	85%	n.v.t.	80%	n.v.t.

Tabel 4. Emissiefactoren en emissie-eisen per diercategorie

Reductie in de praktijk

Ammoniak

- In de afgelopen jaren heeft er - met name onder invloed van de natuurbeschermingswet - een belangrijke reductie van ammoniak plaatsgevonden. Ook zijn streefwaarden geformuleerd die vastgelegd zijn in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000. Figuur 2 en 3 geven per sector weer welke reductie reeds is gerealiseerd ten opzichte van traditionele systemen. Ook wordt aangegeven wat de streefwaarden zijn voor de emissies in het kader van de Verordening.

Figuur 2. Berekende ammoniakemissie per diercategorie op basis van vergund aantal dierplaatsen in BVB

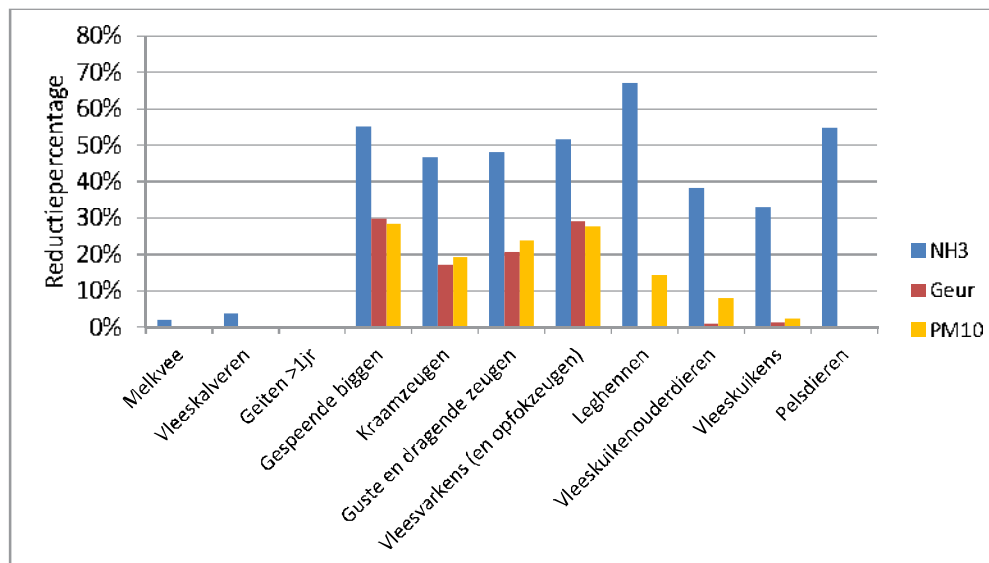
*) De emissie bij vleesvarkens (en opfokzeugen) bij 'Traditioneel' is 11.874.907 kg

Toelichting bij de figuur

De waarden voor 'Traditioneel' zijn berekend met behulp van het aantal vergunde plaatsen volgens de BVB en de emissiefactor voor traditionele huisvesting. De 'BvB-waarden' is de emissie volgens het aantal vergunde plaatsen, gecombineerd met de emissiefactor van het vergunde systeem. De emissie voor 'N2000' is de berekende emissie op basis van het aantal vergunde plaatsen en de streefwaarde van de Verordening Stikstof en Natura 2000.

Geur en fijn stof

- Voor geur en fijn stof zijn geen streefwaarden of huidige maximale emissiewaarden vastgesteld in de provincie Noord-Brabant. Voor deze twee emissies zijn daarom in Figuur 3 de gerealiseerde reducties gegeven ten opzichte van de emissie bij traditionele huisvesting. De reductie voor geur en fijn stof in de varkenssector wordt vooral veroorzaakt door de inzet van luchtwastechnieken (ongeveer 40% van het vergund aantal plaatsen).

Figuur 3: Berekende reductie per diercategorie van ammoniak, geur en fijn stof op basis van vergund aantal dierplaatsen in BVB

“Ziektekiemen zijn voor mij als ondernemer de meest onzekere factor voor de toekomst. Het is nu niet bekend welke mogelijke ziektekiemen in de toekomst zullen opspelen. De vraag voor ons is: hoe krijgen we deze ziektekiemen in beeld? Ze vormen ook voor ons bedrijf een groot risico.”

Huidige situatie

Melkveehouderij

De melkveehouderij staat aan het begin van de ontwikkeling en invoering van ammoniak emissiearme staltechnieken. De focus ligt hierbij op emissiearme stalvloeren en mestopslag. De Verordening Stikstof en Natura 2000 vormt hiervoor het belangrijkste sturingskader en speelt in op de huidige behoefte aan staluitbreiding en renovatie. De streefreducties (40% bij beweiden en 70% bij permanent opstallen) zijn echter nog niet in zicht. Op dit moment wordt tenminste 26% reductie bij nieuwbouw vereist. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de melkveehouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 2% per dierplaats.

Omdat voor melkveebedrijven een geurbeoordeling op basis van vaste minimumafstanden geldt ongeacht de omvang van de bedrijven, vindt er geen actieve sturing plaats op basis van geur en is er ook geen incentive om geurreducerende maatregelen te ontwikkelen en toe te passen.

De uitstoot van fijn stof per dierplaats en op bedrijfsniveau is gering. Fijn stof vormt geen beletsel voor de ontwikkeling van melkveebedrijven. De verspreiding van ziektekiemen via de lucht is vaak gekoppeld aan stofdeeltjes. Er zijn geen ziektekiemen bij melkvee bekend die via de lucht een bedreiging kunnen vormen voor de gezondheid van mensen in de omgeving. Melkvee kan drager zijn van de Q-koortsbacterie, maar is voor zover bekend niet verantwoordelijk voor de verspreiding. Belangrijkste verschil met geiten als verspreidingsbron is dat melkvee gedurende het hele jaar

afkalft en het aflammeren bij geiten in een relatief korte periode plaatsvindt. Daarnaast worden geiten veel grotere aantallen per bedrijf gehouden dan melkvee. In [Bijlage 2](#) is meer informatie te vinden over de huidige situatie van de melkveehouderij.

Vleeskalverhouderij

Er gelden op dit moment geen eisen voor ammoniakreductie in de vleeskalverhouderij, noch in Besluit huisvesting, noch via de Provinciale Verordening. Wel is een aantal typen luchtwassers opgenomen in bijlage 1 van de Rav. Tot op heden wordt dit niet als een betaalbare techniek voor deze sector beoordeeld. De huidige bijdrage van de vleeskalverhouderij aan het terugdringen van de ammoniakuitstoot in Noord-Brabant blijft daarmee beperkt. Vaak betreft dit bedrijven die een luchtwassysteem toepassen om reden van geurreductie of ten behoeve van de Nb-wet vergunning. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de vleeskalverhouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 4% per dierplaats.

Vleeskalveren kennen een geuremissiefactor op basis van odour-units. Deze is 50% hoger dan die van een vleesvarken. Via luchtwassystemen kan een geurreductie van 30 – 85% worden bereikt. Vleeskalveren stoten maar heel weinig fijn stof uit. Luchtwassystemen zijn ook daar effectief tegen. Er zijn geen ziektekiemen bij vleeskalveren bekend die via de lucht een bedreiging vormen voor de gezondheid van de mensen in de omgeving. Zie [Bijlage 3](#) voor meer informatie.

Melkgeitenhouderij

Er gelden op dit moment geen eisen voor ammoniakreductie in de melkgeitenhouderij, noch in Besluit huisvesting, noch via de Provinciale Verordening. Dit mede om de reden dat er geen emissiearme technieken opgenomen zijn in bijlage 1 van de Rav. Melkgeiten worden gehouden op een strobed in open, natuurlijk geventileerde stallen. In het kader van de Provinciale Verordening geldt een streefreductie van 70% in 2028. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de melkgeitenhouderij in Brabant op dit moment geen ammoniakreductie.

Melkgeiten kennen een geuremissiefactor op basis van odour-units. Deze is 20% lager dan die van een vleesvarken. Er zijn voor melkgeiten nog geen technieken erkend die bijdragen aan de reductie van geur of fijn stof. Hoewel de fijnstofemissie van melkgeiten zeer gering is, is vastgesteld dat de geitenhouderij een belangrijke bron was voor verspreiding van de Q-koortsverwekker tijdens de recente epidemie. Voor meer informatie zie [Bijlage 4](#).

Varkenshouderij

De beschikbaarheid van emissiereducende technieken bepaalt al sinds lange tijd de ontwikkelingsmogelijkheden in de varkenshouderij. Daardoor beschikt deze sector over een breed scala aan systemen die opgenomen zijn in bijlage 1 van de Rav. Via Besluit huisvesting en de Provinciale Verordening wordt een forse reductie gerealiseerd. Bedrijven moeten sinds 2013 voldoen aan Besluit huisvesting, waarmee globaal 50% reductie is bereikt. Daarnaast vereist de Verordening bij nieuw- of verbouw een reductie van 85%. Dit ligt op het niveau van de streefwaarde. Gevolg daarvan

is dat veel technieken afvallen en ondernemers nu vrijwel uitsluitend kiezen voor een luchtwassysteem. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de varkenshouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 50% per dierplaats. Varkens kennen eveneens geuremissiefactoren op basis van odour-units. Staltechnieken met een lage ammoniakemissie dragen niet of in beperkte mate bij aan geurreductie (30%). Luchtwassystemen en met name combinatieluchtwassers doen dit in veel ruimere mate, tot wel 85%. Dit maakt luchtwassystemen voor de varkenshouderij extra aantrekkelijk. De fijnstofemissie vanuit een varkensstal is bovengemiddeld. De emissie kan effectief worden verlaagd door middel van luchtwassers. In de omgeving van varkensbedrijven worden hogere concentraties endotoxinen en MRSA-bacteriën waargenomen, maar voor zover bekend hebben die niet geleid tot gezondheidsklachten bij omwonenden. In [Bijlage 5](#) is meer informatie te vinden over de huidige situatie van de varkenshouderij.

Pluimveehouderij

Methoden om bij pluimvee de ammoniakuitstoot te reduceren zijn vooral gebaseerd op het snel drogen van mest om daarmee de omzetting van urinezuur naar ammoniak te blokkeren. Net als de varkenshouderij heeft de pluimveehouderij ook een lange historie op het gebied van emissiearme technieken. De omschakeling naar strooiselhuisvesting bij de leghennen heeft een toename van de emissie tot gevolg gehad. Alle pluimveebedrijven moeten inmiddels voldoen aan Besluit huisvesting. Dit is nagenoeg het geval. De Provinciale Verordening schrijft bij nieuwbouw een grotere emissiereductie voor dan Besluit huisvesting. De streefreductie is

voor pluimvee nog niet bereikt. Luchtwassers vinden tot op heden weinig opgang in de pluimveehouderij. Redenen hiervoor zijn zowel van praktische, als mestafzet- en kostentechnische aard. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de pluimveehouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 45% per dierplaats.

Pluimvee kent eveneens geuremissiefactoren op basis van odour-units. Staltechnieken met een reductie ten aanzien van ammoniak dragen niet of in beperkte mate bij aan geurreductie. Luchtwassers doen dit wel, maar worden nauwelijks toegepast. Fijn stof is een serieus probleem voor de pluimveehouderij. In een aantal regio's geeft dit ontoelaatbare overschrijdingen. Om die reden zijn er nieuwe staltechnieken ontwikkeld, specifiek om dit stofprobleem te tackelen: ionisatie en het aanbrengen van een oliefilm. Verder zijn er "end of pipe"-oplossingen in de vorm van droogtunnels, luchtwassers, waterwassers, droogfilters en warmtewisselaars.

Van pluimvee is bekend dat het gevoelig is voor Aviaire Influenza. Het risico op verspreiding en overdracht via de lucht naar personen in de omgeving mag echter nihil worden verondersteld. Zie [Bijlage 6](#) voor meer informatie.

Nertsenhouderij

De nertsenhouderij kan zich in Nederland niet verder ontwikkelen en verdwijnt per 2024 definitief uit het agrarisch beeld. Dit betekent dat er geen nieuwe ontwikkelingen te verwachten zijn op het terrein van emissiereductie. De sector beschikt over één emissiearme techniek, waar vrijwel alle bedrijven gebruik van maken. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de nertsenhouderij in Brabant op

dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 55% per dierplaats.

Voor nertsenbedrijven geldt in het kader van geur een afstandscriterium. De aan te houden afstand ten opzichte van omwonenden is beduidend groter dan voor melkvee en kent bovendien een differentiatie naar bedrijfsomvang. Er zijn geen technieken voor handen om geur te reduceren. Dit geldt ook voor fijn stof en in het verlengde daarvan, verspreiding van ziektekiemen. Het is bekend dat allergische reacties op kunnen treden bij omwonenden van nertsenbedrijven. Verder zijn er geen ziektekiemen bekend die via de lucht een bedreiging vormen voor de gezondheid van de mensen in de omgeving. Bij bedrijfsverplaatsingen om knelpunten op te lossen kan een gesloten stalsysteem met toepassing van luchtwassers worden overwogen. Of omschakeling van stoppende nertsenbedrijven naar andere diercategorieën mogelijk is hang sterk af van de plaatselijke omstandigheden. In [Bijlage 7](#) is meer informatie te vinden over de huidige situatie van de nertsenhouderij.

Mogelijkheden

Naast reducerende technieken die zijn opgenomen in de reguliere milieuregeling, zijn er nog andere maatregelen in onderzoek of ontwikkeling waarvan wordt verwacht dat deze tot minder emissies zullen leiden. Het betreft zowel staltechnieken als managementmaatregelen.

Sommigen worden al toegepast in een ander kader, bijvoorbeeld in de stoppersregeling, de Nb-wet vergunningverlening (Proeftuin Natura-2000 Overijssel) of in het kader van de Maatlatten Duurzame Veehouderij. Deze maatregelen kunnen zelfstandig, maar vaak ook in combinatie met andere (stal)maatregelen worden genomen en zijn vaak ingegeven vanuit het ammoniakreductieperspectief. Bij pluimvee en varkens is fijnstofreductie ook een invalshoek. Onderstaand is een overzicht opgenomen met de meest voordehandliggende, perspectiefvolle maatregelen, de sectoren waar deze als nieuwe maatregel ingezet kunnen worden en de ingeschatte effecten. Zie [Bijlage 8](#) voor meer informatie. In [Bijlage 2 t/m 7](#) zijn per sector perspectiefvolle maatregelen verder uitgewerkt.

Binnen de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000 wordt op dit moment alleen gebruik gemaakt van technieken die opgenomen zijn in bijlage 1 van de Rav en die voldoen aan het emissieplafond dat per sector als haalbaar en betaalbaar is benoemd. Managementmaatregelen en perspectiefvolle technieken, zoals in de tabel vermeld, zijn vooralsnog uitgesloten van vergunningverlening. De Provinciale Verordening focust op vermindering van de ammoniakuitstoot en heeft geen directe sturende werking op reductie

van geur en fijn stof.

Over technieken om ziektekiemen te reduceren is nog weinig bekend. Aangezien bekend is dat fijn stof als drager functioneert van (delen van) ziekteverwekkers mag worden verondersteld dat technieken die de emissie van fijn stof reduceren ook een reducerend effect hebben op de emissie van ziekteverwekkers. De kennis is echter onvoldoende om dit in reductiepercentage uit te drukken. Zie [Bijlage 9](#) voor meer informatie.

Maatregel	Toepasbaar					Effect NH ₃	Effect geur	Effect fijn stof	Effect ziektekiemen
	mw ¹	vk ²	g ³	va ⁴	pf ⁵				
Management									
• Verlaging ruw eiwit gehalte voer	X	?	?	X	X	5 - 25%	mogelijk	geen	geen / mogelijk
• Meerfasen-voeding				X	X	5 - 20%	mogelijk	Geen	mogelijk
• Toevoegen benzoëzuur voer				X		16%	geen	Geen	geen
• Doormelken	?		X			enig	geen	geen	ja
• Verdunnen mest door opvang in water	?			X		45%	beperkt	geen	mogelijk
• Instrooi materiaal (bv snijmaais)					X	40%	geen	geen	geen / mogelijk
• Oliefilm aanbrengen				X	X	geen	geen	ja	mogelijk
Staladaptaties									
• Dakisolatie	X	X	X			ca 5%	geen	geen	geen
• Remmende natuurlijke ventilatie	X	X / ?	X			1U - 20%	geen	geen	geen
• Conditioneren inkomende lucht	?	X / ?	?	X	X	tot 30%	geen	ja	geen
• Aangepaste roostervloer	X	X				tot 50%	mogelijk	geen	geen
• Luchtwater	X		X			70%	ja	ja	mogelijk
• Toepassen ureaseremmers	X	?				1U - 25%	geen	geen	geen
• Kelderlucht-afzuiging met luchtwater	X	X		X		Ca 35%	mogelijk	geen	?
• Aanzuren van mest	X	X		X		50 - 70%	?	geen	?
• Emissie reductie jongvee	X		X			tot 20%	mogelijk	geen	mogelijk
Mestopslag & aanwending									
• Aanzuren mest	X	X		X		Ja	Ja	geen	?
• Emissiearme opslag vaste mest			X		X	Ca 15%	geen	ja	geen
• Aanwendtechniek	X	X		X		Ja	Ja	Geen	?

Tabel 5. Perspectiefvolle maatregelen per sector en de ingeschatte effecten (¹melkvee, ²leeskalveren, ³geiten, ⁴varkens, ⁵pluimvee)

Kansen en knelpunten

Kansen

- Naast de lijst met emissiereducerende technieken die is opgenomen in bijlage 1 van de Rav zijn er andere perspectiefvolle maatregelen die een (aanvullende) bijdrage kunnen leveren aan de reductie van emissies uit stallen en bij mestaanwending.
- Het toevoegen van deze perspectiefvolle maatregelen aan de mogelijkheden die veehouders worden geboden om te voldoen aan de voorwaarden voor een Nb-wet vergunning, zal bijdragen aan een kosteneffectievere en bovendien snellere realisatie van de provinciale doelstellingen.
- Ook sectoren waar tot nu toe geen reductievoorwaarde voor geldt (zoals vleeskalveren en melkgeiten) kunnen in beweging worden gebracht.
- Toepassing van brongerichte maatregelen zoals voeraanpassingen is effectief door de gehele (mest)keten.
- Combinatie van technieken opgenomen in bijlage 1 van de Rav met perspectiefvolle (bron)maatregelen kan een nog verdere reductie bewerkstelligen.

Knelpunten

- De ontwikkeling en innovatie van emissiereducerende technieken wordt mede gestimuleerd door vigerende wet- en regelgeving die remmend werkt op de ontwikkelmogelijkheden van bedrijven. Dit betreft vooral ammoniak en voor een aantal sectoren ook geur. Er is nog geen sprake van een integrale sturing.
- Voor sommige sectoren ontbreekt het aan “erkende” emissiearme technieken en is er ook geen direct vooruitzicht op een stalmaatregel met substantieel reductiepotentieel.
- Combinatieluchtwassers lijken technisch gezien voor vrijwel alle veehouderijsectoren de meest aangewezen route om vergaande reducties te realiseren voor zowel ammoniak, geur als fijn stof en daaraan gehechte ziektekiemen.
- De borging van met name managementmaatregelen vraagt aandacht.
- Er is nog maar weinig bekend over de invloed van emissiereducerende technieken op de emissie en verspreiding van ziektekiemen uit veestallen.
- In welke mate de perspectiefvolle (bron)maatregelen eenzelfde reductie geven bij staltechnieken uit bijlage 1 van de Rav is niet voor allemaal bekend.
- Niet bekend is in hoeverre het combineren van technieken en perspectiefvolle (bron)maatregelen wordt toegestaan in nationale wetgeving.

Sturen & stimuleren

De emissie van ammoniak uit de varkens-, pluimvee-, en nertsenhoudery is in de afgelopen jaren decennia aanzienlijk gereduceerd. Het belangrijkste sturingsmechanisme was om via de Wet milieubeheer bij iedere vergunningaanvraag de “best beschikbare techniek” voor stalsystemen te eisen. De luchtwassers die ingezet worden om ammoniak te reduceren, hebben ook bijgedragen aan reductie van de andere emissies.

Dat juist de ammoniakemissies gereduceerd zijn, heeft te maken met het feit dat - in het kader van de Natuurbeschermingswet - ammoniak gedurende een aantal jaren de meest beperkende factor was voor bedrijfsontwikkeling. Deze situatie heeft geleid tot afspraken tussen de sectoren en de provincie om meer te doen aan de reducties dan in de Wet milieubeheer wordt gevraagd, in ruil voor ruimte voor bedrijfsontwikkeling. Dit is vastgelegd in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000.

Kan deze weg ook bewandeld worden om de emissies van fijn stof, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen) sterker te doen dalen? Er zijn twee redenen om aan te nemen dat dit niet vanzelfsprekend het geval is.

“Sluit aan bij de problemen die door de boeren als meest knellend worden ervaren.

- **Sinds 2005 was het meest knellend de Nb-wet: bedrijven op slot door ammoniakemissies. Daar is toen heel veel gebeurd. Andere emissies zijn lager geworden door mee te liften op de maatregelen voor reductie van ammoniak (luchtwassers).**
- **Nu is het meest knellend: draagvlak in de omgeving. Zoek daar oplossingen voor.**
 - Doe zichtbaar iets aan geur en verspreiding van ziektekiemen,
 - Ga daarover in gesprek met omgeving,
 - Zoek juiste locaties voor verschillende typen bedrijven.”

Volgende pagina ►

1. Consensus over waarden en feiten

De eerste heeft te maken met de vraag of er consensus is over de waarden en de feiten. Rond ammoniak was geen consensus over de waarden, maar wel over de kennis en de feiten: er konden keuzes gemaakt worden. Voor ziektekiemen is er een grote mate van consensus op het niveau van de waarden, maar weinig consensus over de feiten en kennis. Dit vraagt een ander proces: onderzoek en maatwerk. Fijn stof en geur bevinden zich daar tussen in (zie onderstaande tabel)

2. Urgentie

De tweede reden heeft te maken met "urgentie". De emissie van ammoniak legde bedrijfsontwikkeling stil. De emissie van ziektekiemen heeft een vergelijkbare urgentie, zowel voor agrarische ondernemers als voor de omwonenden. Het heeft een sterke ethische kant en het is een onzekere factor voor de bedrijfsontwikkeling. Op dit vlak bestaat er bereidheid onder

bedrijven om extra maatregelen te nemen. De vraag is echter: welke? Geur is in sommige situaties urgent. Het bestaande instrumentarium in de Wet geurhinder en veehouderij is een goede richtlijn, maar voldoet niet in alle situaties. Lokaal worden aanvullende eisen gesteld. Fijn stof wordt niet als actueel knelpunt naar voren gebracht. Kortom, ammoniak vraagt op dit moment geen extra beleid: het bestaande beleid moet goed voortgezet worden. De emissie van ziektekiemen is urgent. Er is geen generiek beleid. Er moet kennis verzameld en gedeeld worden en er moet een vertaling gemaakt worden naar beleidsinstrumenten. Geur vraagt naast het bestaande beleid een meer situationele aanpak. Fijn stof gaat mee in de maatregelen die voor de andere emissies getroffen worden.

Waarden Feiten/ kennis	Consensus over waarden	Geen consensus over waarden
	Consensus over: - Feiten - Relevante kennis	Geen consensus - Feiten - Relevante kennis
	Fijn stof Technische oplossingen zoeken	Ammoniak Keuzes maken
	Ziektekiemen Onderzoek en maatwerk nodig	Geur Complex vraagstuk: vraagt om onderzoek en delen van kennis en waarden

Tabel 6. Consensus waarden en feiten

Visie op sturende processen

Hoe kijken betrokkenen uit Brabant aan tegen de mogelijkheden om te sturen op extra reductie van de emissies van met name ziektekiemen en geur? Wat zouden de leidende principes moeten zijn? Om hier inzicht in te krijgen zijn (groeps)gesprekken gevoerd met verschillende stakeholders (zie [Bijlage 1](#)).

Opvallend is dat alle partijen de reductie van de emissies in een breder kader plaatsen dan het individuele bedrijfsniveau. Belangrijke principes voor sturing die worden genoemd zijn:

- Visie op de landbouwsector. Wat is de lange termijn visie op de landbouw in Brabant? Als er richting is, gaan bedrijven zich daar naar gedragen. De emissie zijn hier onderdeel van.

Leidende principes voor sturing \ Partij	Deelmarkt	Nieuw de NFE	Portefeuillehouders ZIT	Doorn	Regiegroep Van	Dierstok	Wethouders	BMF	Idops
Visie op de landbouw: Bepaal een richting en houd daaraan vast.									
Concurrerend vermogen in een internationale markt. Geef de kwantiteitsproductie kwaliteit mee.									
Sluit kringlopen op een Europees niveau. Dit leidt tot duurzame bedrijven met niche producten.									
Leefbaarheid in gebieden centraal: Denk vanuit een opgave voor het gebied									
Neem gebiedsdialog op in proces van vergunningverlening.									
Hierof extra ontwikkelruimte aan bedrijven die dialoog met burens aangaan									
Stel duidelijke kaders voor en randvoorwaarden aan gebiedsproces.									
Zorg voor transparantie: wees open en eerlijk over proces, mogelijkheden, onmogelijkheden, risico's etc.									
Maatwerk: Houd ruimte voor lokaal maatwerk en verscheidenheid tussen sectoren.									
Verander mee met het investeringsritme van het bedrijf.									
Bedrijfsontwikkeling is de motivatie om te innoveren.									

Tabel 7. Leidende principes voor sturing door stakeholders

- Leefbaarheid in de gebieden waar de bedrijven gevestigd zijn. Hoe kan bedrijfsontwikkeling bijdragen aan het vergroten van de leefbaarheid in het buitengebied? De emissies zijn hier onderdeel van.
- Ruimte voor maatwerk op lokaal niveau waarbij rekening wordt gehouden met de technische en economische mogelijkheden van het bedrijf en de zorgen van de omwonenden.

Opvallend is dat het generiek aanscherpen van het bestaande juridische instrumentarium niet als principe voor het sturende proces wordt genoemd, behalve wanneer het dient ter ondersteuning van de gebiedsdialog. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de visies van de verschillende partijen. In [Bijlage 10](#) geven we de hartekreten van de verschillende geïnterviewden weer.

“Van een overheid verwacht ik geen subsidieregelingen, maar wel duidelijkheid voor de lange termijn. Een stip op de horizon. Maak duidelijk hoe je wilt dat de agrarische sector er over 30 jaar uit moet zien, en houd dat beleid voor lange tijd vast. Dan weten wij als ondernemers waar we aan toe zijn. Maak de ontwikkelingen die in lijn zijn met die visie mogelijk. Iedereen gaat dan die kant op bewegen”

Nieuwe praktijken

Op welke wijze kan de reductie van de emissies volgens de stakeholders worden gestuurd en gestimuleerd naast de mogelijkheden die de wettelijke kaders al bieden? En wat is daarin de rol van de verschillende partijen? In de tabel hiernaast staat beschreven wat wij uit de gesprekken/interviews hebben gedestilleerd.

De stakeholders zijn gevraagd om hun visie te geven op de wijze waarop er gewerkt zou kunnen worden aan het verder reduceren van de emissies. Wat zou er moeten gebeuren, hoe zou dat worden gedaan en wie zouden daarbij betrokken moeten zijn? De tabel hiernaast vat de hoofdpunten uit de interviews samen. Een aantal aspecten is hierin opvallend:

- Het generiek aanscherpen van het bestaande juridische instrumentarium wordt niet als zelfstandig instrument genoemd. Wel in combinatie met het ondersteunen van de dialoog tussen agrarische ondernemers en de burens.
- Het terugdringen van de emissies wordt gezien als integraal onderdeel van de verdere verduurzaming van de veehouderij. Door steeds de meest urgente problemen op te lossen, verduurzaamt de sector stap voor stap. Op dit moment zijn dat ziektekiemen en in sommige gebieden ook geur.
- De ontwikkeling van agrarische bedrijven moet passen in de lokale omgeving en een bijdrage leveren aan het verbeteren van het leefklimaat in het buitengebied.

Samenvattend, vanuit verschillende perspectieven wordt een pleidooi gehouden voor een gebiedspecifieke benadering voor het verder reduceren van emissies op basis van de problemen die men als meest urgent ervaart.

Volgende pagina

Wat	Hoe	Wie
Principes/ visie		
Helderheid over het langetermijnperspectief voor de landbouw in Noord-Brabant	Ambities en instrumenten vastleggen in provinciaal beleid	Brabantberaad, Provinciale Staten
Ruimte voor groei van bedrijven passend in de lokale omgeving	Onderdeel maken van (boven)gemeentelijke visie op buitengebied	Gemeenten, regio's, burgers, agrarische ondernemers
Randvoorwaarden		
Ruimte en noodzaak voor lokaal maatwerk	Spelregels ontwikkelen	Provincie en gemeente i.s.m. betrokken partijen
Goede en transparante informatievoorziening, in gesprek gaan over zorgen, risico's en maatregelen, met name rond ziektekiemen	Communities of practice, Joint fact finding, Factsheets, website / forum	Gemeenten, ondernemers, burgers, ondersteund door b.v. provincie en kennisinstellingen
In dialoog gebieden met kwaliteit en ruimte voor bedrijven ontwikkelen	Dialogen / gebiedsprofilering	Gemeenten, regio's, burgers en ondernemers, ondersteund door NGO's indien wenselijk
Instrumenten		
Gebiedsdialoog ook met betrekking tot geur en ziektekiemen opnemen in de maatlat	Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij	Provincie i.s.m. betrokken partijen
Kaders met betrekking tot geur, fijn stof en ziektekiemen smaller maken. Als ondernemers meer willen dan binnen de kaders mogelijk is, moet men in overleg met de burens treden	Provinciale Verordening, bestemmingsplan, omgevingswet, pilot	Provincie en gemeenten in overleg met sector en maatschappelijke organisaties
Ervaringen met de omgeving opbouwen en delen	Studiedagen, verhalen vertellen, factsheets boeren – burens	Sector ondersteund door provincie

Tabel 8. Visie stakeholders voor het verder reduceren van emissies

De maatlat en gebiedsprofilering

“De maatlat” wordt als een belangrijk instrument gezien voor de verdere reductie van de emissies. Het zal ondernemers gaan helpen om in overleg met de burens de ontwikkelingsplannen verder te concretiseren. De verwachting is dat dit bijdraagt aan de acceptatie van groeiende bedrijven door de burens. De maatlat zal in Brabant verder uitgewerkt worden als “Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij”.

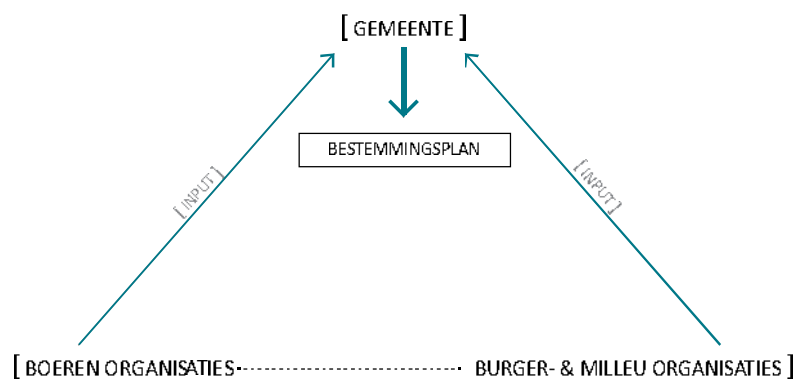
De maatlat is een instrument voor individuele bedrijven. Gezien het belang dat stakeholders hechten aan een gebiedsspecifieke benadering, is het ook nodig om op het niveau van gebieden instrumenten te ontwikkelen.

Het concept gebiedsprofilering, dat in het akkoord “Zorgvuldige veehouderij” van het Brabantberaad is opgenomen, lijkt een goede aanvulling en ondersteuning van “de maatlat”. Om het gesprek

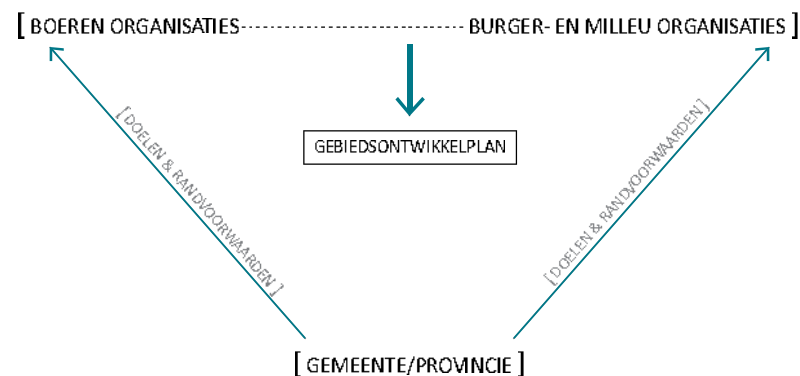
tussen individuele boeren en hun burens goed te kunnen voeren, zijn een gemeenschappelijk kader en gemeenschappelijke uitgangspunten noodzakelijk. Als deze er niet zijn, kan er teveel willekeur ontstaan en een terugval op de juridische kaders, waarvan we hebben geconstateerd dat deze niet altijd voldoen. Als men het op gebiedsniveau eens is over het gewenste profiel van het gebied, dan biedt dit kaders en richting aan het gesprek. Van belang is dat de gebiedsprofilering maatschappelijk gedragen is.

De wettelijke kaders karakteriseren zich door “clausulering”: er wordt beschreven wat onder welke condities wel of niet is toegestaan. Profilering gaat uit van wat men in de toekomst wil bereiken.

Hieronder hebben we schematisch weergegeven wat het betekent voor het proces van vergunningverlening als je van “clausulering” naar “profilering” beweegt.

Figuur 4. Gebiedsclausulering

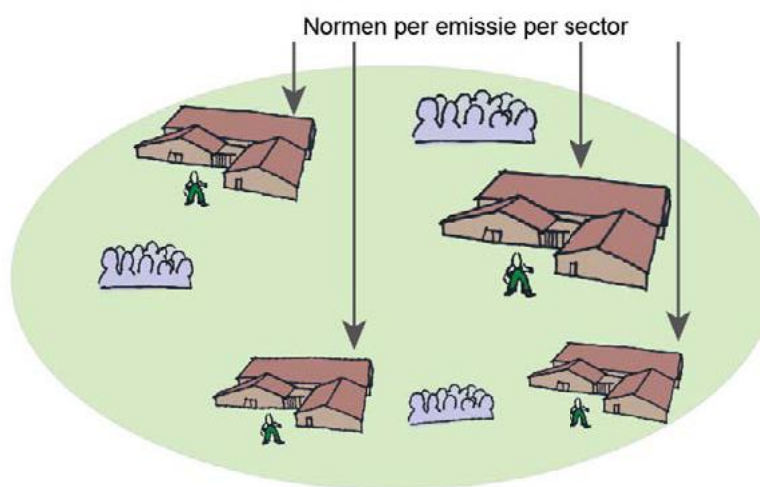
Figuur 5. Gebiedsprofilering

Dilemma

De provincie heeft advies gevraagd over het proces dat gevolgd kan worden om tot afspraken te komen die leiden tot emissiereducties in de sectoren varkens, pluimvee, rundvee, geiten en nertsen. In eerste instantie benaderden we deze vraag sector specifiek. Wat is er theoretisch per bedrijfstak mogelijk om de emissies te reduceren en hoe kunnen daar per sector afspraken over gemaakt worden?

Gedurende het onderzoek bleek – buiten de nertsenhouderij – de sectorgerichte benadering weinig weerklank te vinden. Zowel ondernemers, als lokale bestuurders en bewoners benoemden het gebied als relevante invalshoek. De emissies waar die hier centraal staan, hebben immers hun effecten op de directe omgeving, waarbij het gaat om bedrijfsontwikkeling in combinatie met het verbeteren van de leefomgeving op het platteland.

Sectorale sturing

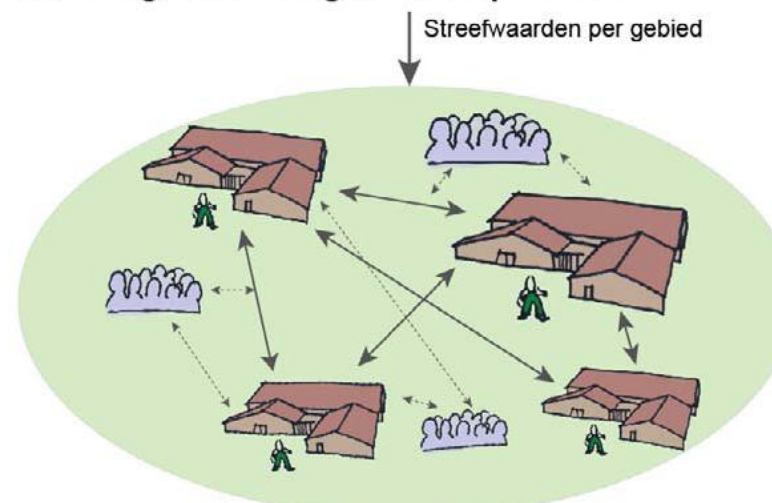
Figuur 6. Sectorale sturing via normen per emissie per sector

In dit advies wordt aanbevolen om de gebiedsbenadering als invalshoek uit te werken. Dit vraagt echter denk- en ontwikkelwerk. In een pilot kunnen ervaringen opgedaan worden met processen, instrumenten en streefwaarden.

Er zijn per sector mogelijkheden om de emissies verder te reduceren. Eén van de aanbevelingen van dit rapport is om hiervoor streefwaarden / normen te formuleren. Maar op welk niveau moeten deze streefwaarden worden uitgewerkt? Op het niveau van een bedrijf (sectorspecifiek) of op het niveau van een gebied?

Sectorspecifiek kan men aansluiten bij de bestaande sturingsmechanismen. Op gebiedsniveau kan men beter aansluiten bij zorgen van burens en wensen van lokale bestuurders en ondernemers voor maatwerk.

Sturing vanuit gebiedsprofiel

Figuur 7. Sturing op emissies vanuit opgegeven streefwaarden per gebied

Conclusies

De conclusies worden in twee stappen beschreven. Eerst gaan we in op de belangrijkste inzichten en daarna geven we het advies. Voordat we dit doen laten we eerst de geïnterviewden nog even aan het woord aan de hand van een aantal citaten.

“Kies voor een integrale aanpak. Neem alle dossiers mee en richt je niet op één issue”.

“Veehouderijbedrijven hebben de neiging om in hun schulp te kruipen en de omgeving weet niet wat er op het bedrijf gebeurt. Het is goed om open en transparant naar je omgeving te communiceren. Verhaal vertellen en meegeven met welke dilemma's je te maken hebt”.

“Maak niet van alle problemen grote problemen. Ga uit van een situatie waarbij alle sectoren proberen in hun sector een oplossing te zoeken. En van bedrijven die in hun gebied aan oplossingen werken”.

“Hou de discussie buiten de politiek. Stuur op het proces en zoek naar maatwerk dat past bij het bedrijf en zijn omgeving”.

“Het proces blijft een continue springen tussen concretiseren en het vrije proces. Het is verstandig om dit als gemeente en provincie samen te doen (en ook in deze volgorde). Hierbij is het noodzakelijk dat er de ruimte is om lokaal maatwerk te zoeken, in plaats van het doodslaan met vaste lijnen en criteria van hogerhand”

Inzichten

De belangrijkste inzichten uit het onderzoek zijn:

De emissies hebben invloed op de directe omgeving

De emissies fijn stof, ammoniak, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen) staan centraal in dit project. Dit zijn emissies die invloed hebben op de directe omgeving van het bedrijf. Ze beïnvloeden de leefbaarheid (met name ziektekiemen en geur) en de natuur in Natura 2000 gebieden (ammoniak). Uit de directe omgeving komt de sterkste impuls om de emissies verder te reduceren.

Prioriteit bij ziektekiemen en geur

Ondernemers zijn vooral bereid zich in te zetten rond onderwerpen die zij zelf als het meest knellend ervaren en waar zij handelingsperspectief voor zien. De afgelopen jaren lag de prioriteit bij ammoniak in het kader van de Nb-wet. Ondernemers ervaren dat de prioriteit nu ligt bij ziektekiemen en geur. Dit hangt samen met het feit dat de omgeving deze als schadelijk ervaart voor de leefbaarheid en gezondheid in het buitengebied. Dit leidt tot maatschappelijk verzet tegen de uitbreiding van de veehouderij

De mogelijkheden van technieken en maatregelen voor de reductie van emissies zijn beperkt

Voor ammoniak zijn verschillende technieken beschikbaar. Hiervan worden vooral de “end of pipe”-maatregelen (luchtwassers) al veel toegepast. Voor geur en fijn stof zijn er relatief weinig technieken en maatregelen voor handen. Voor beide emissies zijn ook hier de “end of pipe”-maatregelen het meest perspectiefvol. Over technieken om

ziekteverwekkers te reduceren is nog weinig bekend. Van de technieken die op dit moment beschikbaar zijn, mag alleen worden verondersteld dat ze een effect hebben op de verspreiding van aan fijn stof gehechte ziektekiemen. Effecten op specifiek ziektekiemen vraagt meer onderzoek.

Ondernemers vragen ruimte voor strategie die past bij eigen bedrijf en omgeving

- Agrarische ondernemers zijn bereid tot het nemen van verdergaande maatregelen als dit de relatie met de sociale omgeving en het perspectief op bedrijfsontwikkeling verbetert.
- Zij zijn vooral bereid zich in te zetten rond onderwerpen die zijzelf als meest knellend ervaren en waar zij handelingsperspectief voor zien.
- Om de beeldvorming over het bedrijf positief te beïnvloeden, is het belangrijk dat de ondernemer zelf de credits kan krijgen voor zijn beslissingen: “Ik doe dit omdat het goed is voor mijn bedrijf en voor mijn omgeving, niet omdat ik het moet van de overheid.”
- Er zijn verschillen tussen ondernemers en tussen sectoren. Er is ruimte nodig voor ondernemers om zelf een eigen strategie passend bij bedrijf en omgeving uit te zetten. Belangrijk hierbij is de kosten-batenanalyse.

Nertsenhouderij is de uitzondering

De landelijke politiek heeft besloten de nertsenhouderij in Nederland af te bouwen. De grote ondernemers verplaatsen hun productie naar landen als Canada, VS, Denemarken, België, Duitsland en verschillende Aziatische landen. Zij hebben de laatste jaren al bedrijven gestart in landen waar de condities gunstiger zijn dan in Nederland. Voor de kleinere familiebedrijven in Nederland is er geen toekomst meer.

De Nederlandse Federatie van Edelpelsdierenhouders raadt hen aan niet meer te investeren in het bedrijf. De federatie zet zich in om te onderhandelen voor de best mogelijke regelingen voor de bedrijven die zullen moeten stoppen.

Buren willen dat hun zorgen en de overlast serieus genomen worden

De belangrijkste zorgen van de omgeving gaan over de mogelijkheid om besmet te raken door ziektekiemen. De emoties lopen regelmatig hoog op. Belangrijk hierbij is:

- Erkenning van de zorgen. Hiervoor zijn gesprekken nodig.
- Zo goed mogelijke informatievoorziening, waarbij ook helderheid wordt gegeven over de onzekerheden. In [Bijlage 11](#) zijn voorbeeldfactsheets opgenomen die gebruikt kunnen worden in het faciliteren van de dialoog tussen boeren en burens. Deze factsheets geven begrijpelijke informatie over beschikbare technische mogelijkheden en bieden boeren en burens een gezamenlijke taal om met elkaar in gesprek te gaan.
- Zien dat de overheid - gemeente en provincie - ook op komt voor de belangen van de burens. Soms strengere eisen stellen dan wettelijk gevraagd.

- Zien dat agrarische ondernemers alles doen om het risico op emissie van fijn stof en daarmee mogelijk ook emissie van ziektekiemen te verkleinen.

Naast zorgen over de ziektekiemen veroorzaakt geur overlast. Deze overlast is deels subjectief en wordt verergerd door andere aspecten die ook overlast bezorgen, zoals schaalgrootte, zichtlijnen, verkeersbewegingen, bouwblokken waar de agrarische ondernemers niet bij wonen: karakter van het buitengebied verandert hiermee.

Aanscherpen van wet- en regelgeving moet in dienst staan van dialoog tussen burens en boeren.

Geen van de partijen ziet de oplossing in aanscherping van de generieke wet- en regelgeving. Het gaat namelijk om de reductie van de emissies in combinatie met de leefbaarheid op het platteland. Dit laatste heeft ook sociale en emotionele aspecten die niet gediend worden door wet- en regelgeving. Daarvoor zijn dialoog, elkaar (er)kennen, inzicht in risico's, mogelijkheden en onmogelijkheden van

belang. Partijen vragen ruimte voor maatwerk, voor ontwikkeling van bedrijven die past in de sociale en fysieke omgeving, kennisuitwisseling en dialoog. Aanscherpen van vergunningverleningsprocedures staat hier ten dienste van.

Kaders nodig voor de dialoog tussen boeren en burens: gedragen gebiedsprofiel

Reductie van emissies is een onderwerp dat zich snel leent voor het bestrijden van elkaar vanuit de eigen posities en belangen. Een belangrijke rol van de overheid is dit te doorbreken. Gemeente en provincie moeten immers zorg dragen voor de belangen van iedereen. Een goed instrument hiervoor is het formuleren van een ambitie die tussen de partijen ligt. Bijvoorbeeld: "We willen in 2018 een buitengebied waar het goed en gezond wonen, werken en recreëren is". Alle partijen committeren zich om een bijdrage te leveren aan dit gebiedsprofiel.

Verschillende niveaus hebben een rol in het creëren van goede randvoorwaarden voor dialoog

- Ontwikkel een visie voor de landbouw in Brabant. Houd dat beleid voor lange tijd vast en maak de ontwikkelingen die in lijn zijn met die visie mogelijk. Werk sterker vanuit het principe van "profilering" en minder vanuit "regulering".
- Maak de ontwikkelingsmogelijkheden binnen de reguliere vergunningsprocedure relatief klein, zodat bedrijven om extra ontwikkelingsruimte te kunnen krijgen voor uitbreiding snel in dialoog met hun omgeving moeten. De ontwikkelingsruimte die daar tegenover staat moet niet te sterk gereguleerd zijn: ruimte laten voor ondernemerschap en maatwerk in het gebied.
- Ambities op gemeentelijk niveau hoger stellen dan wat volgens Wet milieubeheer moet: dit wekt vertrouwen bij burgers en schept goede randvoorwaarden voor de omgevingsdialoog. Heldere visie en goede beschrijving van proces en randvoorwaarden om tot vergunningverlening over te gaan. Vraag aan stakeholders van het buitengebied om het profiel voor hun eigen omgeving te ontwikkelen binnen de randvoorwaarden die de gemeente meegeeft.

Advies

Uitgangspunten

- Advies 1. Richt de aandacht op de emissies die door de agrarische ondernemers als de grootste risico factor voor hun bedrijfsvoering worden gezien én die door de omgeving als het meest bedreigend of vervelend worden ervaren. Dit zijn op dit moment ziektekiemen en geur.
- Advies 2. Stuur op “omgevingsgericht ondernemen”. Richt kaders en instrumenten zo in, dat er ruimte én noodzaak voor maatwerk op gebiedsniveau ontstaat.

Werkwijze

- Advies 3. Maak ambities en doelen voor fijn stof, ziektekiemen en geur helder. Stel streefwaarden op voor de reducties van fijn stof, ziektekiemen en geur. Maak de streefwaarden en het bijbehorende tijdspad onderdeel van de visie op de landbouw in Noord-Brabant zoals ontwikkeld wordt in het Brabantberaad. De streefwaarden voor ammoniak zoals vastgelegd in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000, blijven onveranderd. Deze zijn noodzakelijk in het kader van de Nb-wet.
- Advies 4. Start een pilot.
Start een pilot met een gemeente en relevante organisaties waarin ervaring wordt opgedaan met het maken van:
 - Een gebiedsprofiel/ proces van gebiedsprofilering
 - Opstellen van gebiedsspecifieke streefdoelen met betrekking tot de emissies van geur, fijn stof en ziektekiemen voor de gezamenlijke veehouderijbedrijven.
 - Werkwijzen en instrumenten om deze doelen te realiseren

Gebaseerd op het gebiedsprofiel en de daaruit afgeleide doelen kan een plan van aanpak worden opgesteld. Hierin wordt inzichtelijk gemaakt op welke wijze de verschillende sectoren en individuele bedrijven in een gebied kunnen ontwikkelen. Onderdeel hiervan is de bijdrage die zij aan leefbaarheid in het gebied realiseren.

- Advies 5. Ontwikkel het bijbehorende instrumentarium.
 - Stimuleer nieuwe technieken en maatregelen, die individueel of in combinatie met elkaar, naast ammoniak, tot de gewenste extra reducties van fijn stof, geur en ziektekiemen kunnen leiden.
 - Maak de ontwikkelingsruimte binnen de reguliere vergunningsprocedure relatief klein, zodat bedrijven wanneer zij willen uitbreiden, snel zullen moeten aantonen op welke wijze hun uitbreiding bijdraagt aan het perspectief van het gebied.
 - Benut hiervoor de mogelijkheden van de verschillende instrumenten. Hierbij zijn met name zijn van belang:
 - De Wet Publieke Gezondheid die zich richt op de zorg voor de gezondheid van de samenleving en risicogroepen.
 - Omgevingsverordening die in de plaats gaat komen van het bestemmingsplan. Bevoegd gezag: gemeente.
 - Provinciale Verordening waarin de kaders, waarbinnen de verschillende sectoren zich kunnen ontwikkelen, kunnen worden gespecificeerd.
 - Omgevingswet die naar verwachting in 2014 in werking gaat treden.
 - Reguleer de ontwikkelingsruimte die daartegenover staat

niet te sterk. Laat ruimte voor ondernemerschap en maatwerk in het gebied.

- Advies 6. Neem de streefwaarden mee in de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij. Ontwerp een digitaal instrument dat inzicht geeft in de mate van duurzaamheid van bedrijven. Dit kan vanuit de perspectieven volksgezondheid, dierenwelzijn en -gezondheid en fysieke (leef)omgeving. Dit instrument ondersteunt enerzijds een zorgvuldige bedrijfsontwikkeling en is anderzijds informatief in de dialoog met burens.
- Advies 7. Continueer beleid ammoniak. Daling van ammoniakemissie blijft onverminderd belangrijk. De effecten van de Verordening inzake daling van ammoniakemissie zijn goed, maar voortzetting van deze vermindering blijft nodig ter bescherming van de natuurgebieden (Natura 2000). Begin 2014 komt er landelijk stikstofbeleid PAS. Brabant zal het provinciaal beleid continueren en vergaande emissie reductie technieken blijven eisen. Dit om het doel - halvering van de overbelasting van ammoniak op N2000-gebieden in 2028 - te kunnen halen.

Rollen en verantwoordelijkheden

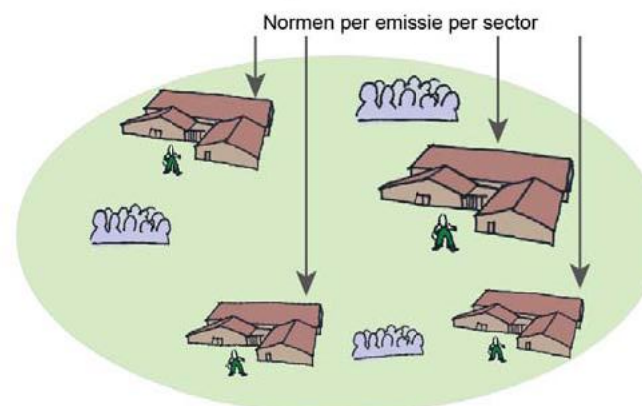
Provincie en Brabanteraad staan aan de lat voor lange termijnperspectief in de landbouw in Noord-Brabant. Onderdeel hiervan is het vastleggen van ambities en instrumenten in provinciaal beleid. Gemeenten in samenwerking met burgers en agrarische ondernemers staan aan de lat voor het ontwikkelen van gebiedsprofielen op basis waarvan maatwerk voor ruimte voor groei van bedrijven kan worden geleverd. Ondernemers maken zich "omgevingsgericht ondernemen" eigen. Gemeenten, eventueel ondersteund door externe partijen, faciliteren dialoog tussen boeren

en burgers en goede en transparante informatievoorziening.

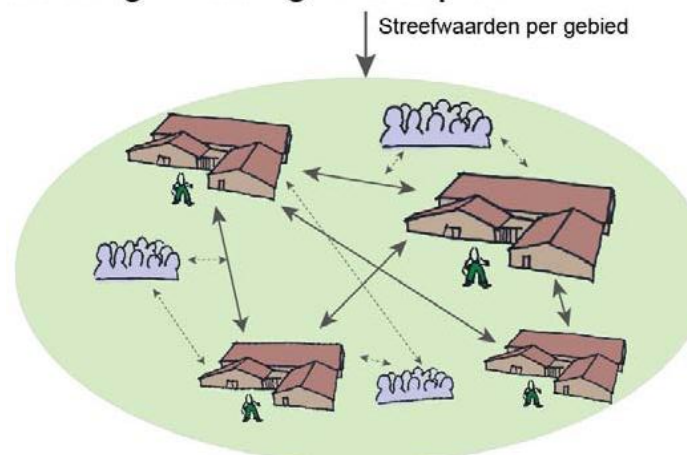
De zoektocht

Voor het sturen op reductie van emissies en het vergroten van leefbaarheid is het nodig de juiste balans te vinden tussen:

Sectorale sturing

Sturing vanuit gebiedsprofiel

Bijlagen

[Bijlage 1: Lijst van geïnterviewden](#)

[Bijlage 2: Stand van zaken melkveehouderij](#)

[Bijlage 3: Stand van zaken vleeskalverhouderij](#)

[Bijlage 4: Stand van zaken melkgeitenhouderij](#)

[Bijlage 5: Stand van zaken varkenshouderij](#)

[Bijlage 6: Stand van zaken pluimveehouderij](#)

[Bijlage 7: Stand van zaken nertsenhouderij](#)

[Bijlage 8: Werkingsprincipes technieken en managementmaatregelen](#)

[Bijlage 9: Tabel zoönosen](#)

[Bijlage 10: Hartekreten](#)

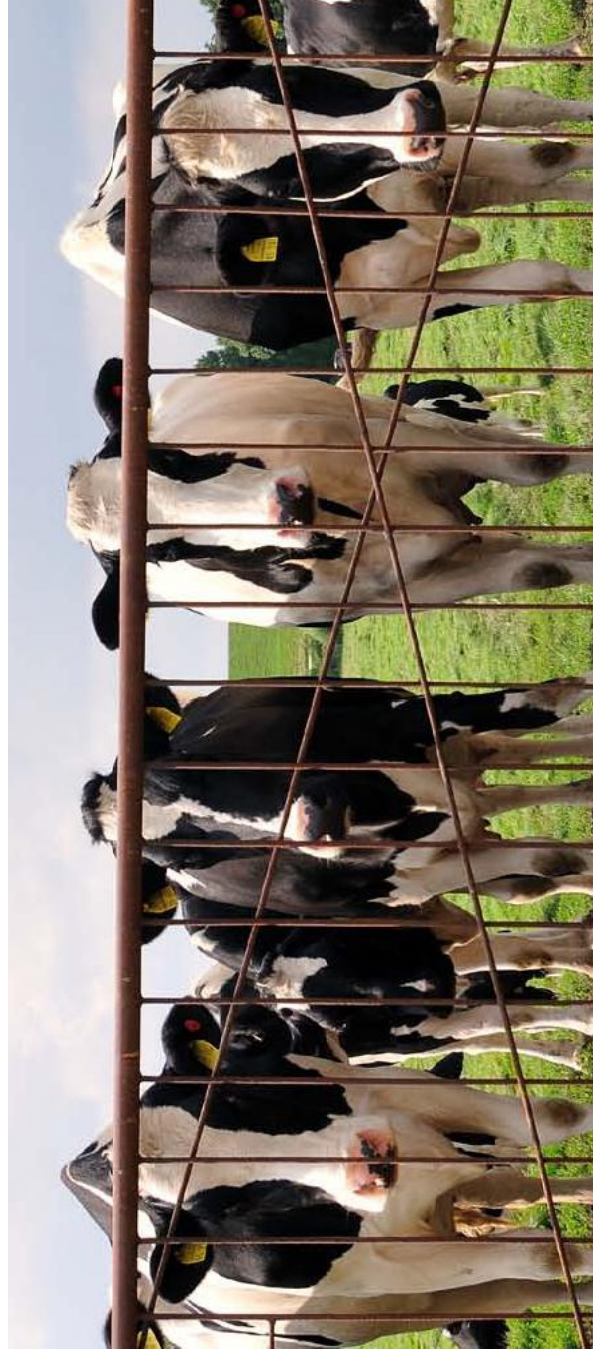
[Bijlage 11: Voorbeelden factsheets voor boeren en buren](#)

Boeren voor een schone omgeving

Kansen voor de reductie van fijn stof, geur, ziektekiemen en ammoniak uit de veehouderij in Noord-Brabant

Wing, HAS Hogeschool, Wageningen UR

Maart 2013

Dit advies is ontwikkeld op verzoek van de provincie Noord-Brabant. In het Provinciaal Milieuplan 2012-2015 heeft de provincie haar ambities, doelstellingen en activiteiten op het gebied van milieu vastgelegd. Eén van de doelstellingen is de reductie van emissies van ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen uit de veehouderij, te weten de varkens-, rundvee-, pluimvee-, geiten- en nertsenhouderij. De provincie heeft een advies gevraagd dat in gaat op de mogelijkheden om op bedrijfsniveau de emissies verder te beperken én de wijze waarop de schonere praktijken kunnen worden gerealiseerd.

Colofon

Opdrachtgever: Provincie Noord-Brabant

Titel: Boeren voor een schone omgeving. Kansen voor de reductie van fijn stof, geur, ziektekiemen en ammoniak uit de veehouderij in Noord-Brabant.

Datum: 26 maart 2013

Aantal pagina's exclusief bijlagen: 33

Status rapport: Definitief

Uitvoering: Wing B.V.: Dorien Brunt en Céline Hoon

Wageningen UR: Hilko Ellen en Sjoerd Bokma

HAS Hogeschool Den Bosch: Han Swinkels

Wing rapportnummer: 1303

Inleiding

Voor u ligt het advies opgesteld door Wing, HAS Hogeschool en Wageningen UR over de reductie van emissie van ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen (incl. endotoxinen) uit de veehouderij in Noord-Brabant. Deze stoffen hebben invloed op de nabije omgeving van de bedrijven die ze uitstoten. Fijn stof, geur en ziektekiemen beïnvloeden het leefklimaat en de gezondheid van mensen op en rond de bedrijven. Ammoniak beïnvloedt de ontwikkeling van kwetsbare natuur. De uitstoot van de emissies wordt landelijk gereguleerd door de Natuurbeschermingswet (ammoniak), de Wet milieubeheer (fijn stof) en de Wet geurhinder en veehouderij (geur). Voor ziektekiemen bestaan op dit moment nog geen wettelijke kaders. Er is nog veel onbekend over de wijze van verspreiding en de risico's voor de volksgezondheid.

Brabant beschikt sinds 2010 over de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000. Dit is het kader waarmee de provincie aan de Natura 2000 doelstellingen werkt en tegelijkertijd ruimte creëert voor ontwikkeling van de veehouderij binnen randvoorwaarden. Voor fijn stof, geur en ziektekiemen is er geen aanvullend provinciaal beleid. De Gezondheidsraad heeft in haar advies het gebruik van een endotoxinennorm geadviseerd voor de bescherming van de omgeving.

Tegen de achtergrond van de maatschappelijke onrust over de leefbaarheid van het platteland en mogelijke risico's voor de volksgezondheid, wil de provincie de emissies uit de veehouderij verder terugbrengen. Het is één van de drie speerpunten van het Provinciaal Milieuplan 2012-2015. Dit rapport bespreekt de technische en managementmogelijkheden voor het verder terugdringen van de emissies en geeft een advies over het te volgen proces om in de praktijk tot verdere reducties te komen.

Het advies is ontwikkeld in de tijd dat het Brabantberaad werkte aan haar verklaring "Zorgvuldige Veehouderij". Binnen dit beraad formuleren verschillende maatschappelijke partijen samen met de provincie hun visie op de toekomst van veehouderij in Noord-Brabant. In dit rapport worden de mogelijkheden voor het terugdringen van de emissies ook geplaatst in de discussies die gevoerd worden in het kader van het Brabantberaad.

Wij hopen met dit advies een bijdrage te leveren aan een zorgvuldige veehouderij in de praktijk.

Dr. ir. Dorien Brunt, Céline Hoon MSc, Wing
Ing. Hilko Ellen, ir. Sjoerd Bokma, Wageningen UR
Dr. ir. Han Swinkels, HAS Hogeschool

Maart 2013

Vraag

In het Provinciaal Milieuplan 2012-2015 heeft de provincie

Noord-Brabant haar ambities, doelstellingen en activiteiten op het gebied van milieu vastgelegd. Eén van aandachtspunten is de reductie van emissies van ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen (incl. endotoxinen) uit de veehouderij.

De provincie heeft een advies gevraagd over het proces dat gevolgd kan worden om tot afspraken te komen die leiden tot emissiereducties in de sectoren varkens, pluimvee, rundvee, geiten en nertsen. De rol van zowel de provincie als de verschillende relevante stakeholders is onderdeel van dit advies.

Naaft een procesplan wordt per sector informatie gevraagd:

- Waar staan de sectoren met emissiereducerende maatregelen rond ammoniak, geur, fijn stof en ziektekiemen?
- Welke toekomstige ontwikkelingen zijn relevant?
- Welke (toekomstige) maatregelen en technieken zijn nog te treffen?

In het advies wordt rekening gehouden met de nieuwe ontwikkelingen omtrent verduurzaming van de sector zoals uitgewerkt in het Verbond van Den Bosch (2011) en de verklaring van het Brabantberaad "Zorgvuldige veehouderij" (2013).

Werkwijze

Deskstudie

Het technische onderzoek brengt bestaande informatie bijeen en geeft per sector een overzicht van technieken en managementmaatregelen die al worden of kunnen worden toegepast. Deze technieken en maatregelen zijn verder uitgewerkt in globaal opgezette **factsheets**. Zij ontsluiten algemene informatie over beschikbare technieken. Deze factsheets hebben als doel de dialoog tussen boeren en burens te faciliteren. Ze zorgen dat boeren en burgers gelijke informatie hebben en een gezamenlijke taal kunnen gebruiken om met elkaar in gesprek te gaan.

Interviews en groepsgesprekken

Om inzicht te krijgen in de rollen van verschillende partijen in relatie tot de veehouderij in Noord-Brabant en de mogelijkheden voor verschillende sturende processen te verkennen zijn gesprekken gehouden met verschillende partijen. De lijst met geïnterviewde personen is terug te vinden in **Bijlage 1**.

De gesprekken zijn gehouden op individuele basis of, waar mogelijk, in de vorm van kleine groepsgesprekken. Er zijn verslagen gemaakt van de gesprekken. Deze werden ter controle en aanvulling teruggelegd bij de geïnterviewden.

De gesprekken gaven inzicht in de verschillende visies, overtuigingen en belangen van de partijen en dienen als basis voor het advies. De inzichten uit de gesprekken zijn meegenomen door het analyseren en groeperen van de hoofdlijnen. Op verschillende plaatsen in het

rapport zal hiernaar gerefereerd worden.

Validatie van de inzichten

De inzichten uit het onderzoek zijn op twee momenten gevalideerd. Halverwege de looptijd van het project is een tussenrapportage opgesteld, die voorgelegd is aan de klankbordgroep van het project. Ten tweede is het concept eindverslag voorgelegd aan verschillende stakeholders en betrokkenen vanuit de provincie.

Werkwijze

Afbakening

Schoon

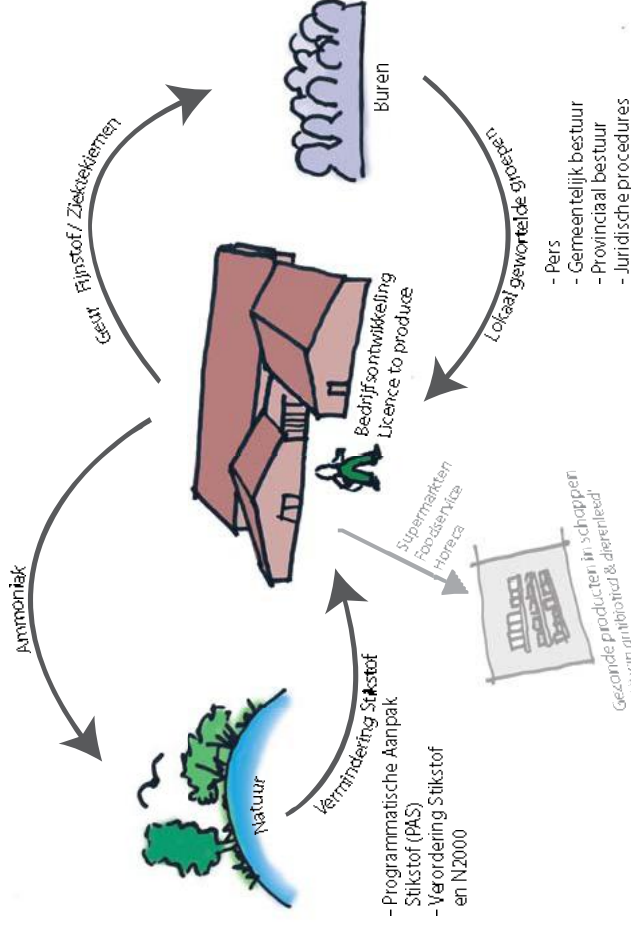
De titel van dit rapport is "Boeren voor een schone omgeving". Deze titel is gekozen omdat het project zicht geeft op verschillende technische mogelijkheden en sturingsmechanismen om de emissies van fijn stof, ammoniak, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen) te verminderen en zo bijdraagt aan het stimuleren van een schonere veehouderij. Het gaat hierbij om het beperken van gezondheidsrisico's (fijnstof en ziektekiemen), het vergroten van de leefbaarheid (geur) en de bescherming van kwetsbare natuur (ammoniak). Het begrip "schone omgeving" heeft in dit rapport geen betrekking op de verduurzaming in de brede zin van het woord, waar ook het sluiten van kringlopen onderdeel van is. Deze brede discussie wordt gevoerd in het kader van het Brabantberaad.

Preventie

Dit onderzoek richt zich op het reduceren van emissies. De genoemde maatregelen hebben betrekking op het voorkomen en beperken van de uitstoot van deze emissies. Met name voor ziektekiemen is het gezond houden van de dieren, en daarmee de preventie van het ontstaan van ziektekiemen ook een belangrijk aspect. Deze maatregelen die gericht zijn op het gezond houden van de dieren vallen buiten de scope van dit onderzoek.

Streefwaarden / normen

Het rapport geeft zicht op de theoretisch mogelijke reducties op basis van technieken en managementmaatregelen die op dit moment bekend zijn. Op basis hiervan kan richting gegeven worden aan normen/streefwaarden waaraan de ondernemers zouden moeten gaan voldoen. Het stellen van normen valt echter buiten dit rapport: dit is de verantwoordelijkheid van de bevoegde gezagen. Wel stellen wij dat de problematiek aangaande gezondheid en duurzaamheid van de veehouderij gediend is door het stellen van streefwaarden en normen.

Figuur 1. Ammoniak, fijn stof, geur en ziektekiemen hebben effect op de directe omgeving

Samenvatting

Emissies

Onder invloed van de Verordening Stikstof en Natura 2000 zijn in de afgelopen jaren de emissies van ammoniak in belangrijke mate gedaald, met name in de intensieve veehouderij. Verdere daling van de ammoniakemissies blijft onveranderd belangrijk om de streefwaarden te kunnen bereiken die in het kader van de Provinciale Verordening zijn afgesproken. Voor emissies van fijn stof, geur en ziektekiemen zijn geen streefwaarden afgesproken. De gerealiseerde reducties van geur en fijn stof zijn het gevolg van de maatregelen die genomen zijn voor de reductie van ammoniak. Maar ook maatregelen die genomen zijn in het kader van Het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit hebben bijgedragen aan de reductie van fijn stof. Over de verspreiding van ziektekiemen is nog veel onbekend. Wel is bekend dat ziektekiemen zich kunnen hechten aan fijn stof. Hier zal in de komende jaren meer onderzoek naar moeten worden gedaan.

Techniek en maatregelen

Naastrducerende technieken die opgenomen zijn in de reguliere milieureggeving, zijn er andere maatregelen in onderzoek of ontwikkeling waarvan wordt verwacht dat deze, individueel of in combinatie met elkaar, tot minder emissies zullen leiden. Het betreft zowel staltechnieken als managementmaatregelen. In het rapport worden deze per sector uitgewerkt.

Theoretisch mogelijke reducties

Op basis van huidige kennis van verschillende technieken en managementsystemen zijn in de belangrijkste diercategoríeen verdere reducties van de emissies mogelijk. Tabel 1 geeft een overzicht van de maximaal mogelijke reducties die in theorie gerealiseerd kunnen worden ten opzichte van traditionele stalsystemen.

Over verspreiding van ziektekiemen is nog veel onbekend. Aangezien fijn stof wordt gezien als drager van (delen van) ziekteverwekkers, mag worden aangenomen dat reductie van fijn stof ook de verspreiding van ziekteverwekkers reduceert.

Diercategorie	NH ₃	Geur	Fijn stof
Melkoeien	65%	85%	80%
Vleeskalveren	90%	85%	80%
Melkgeiten	70%	70%	80%
Fokzeugen	95%	85%	80%
Vleesvarkens	95%	85%	80%
Leghennen	>90%	45%	80%
Vleeskuikens	>90%	45%	80%
Pelsdieren	>90%	85%	80%

Tabel 1. Theoretisch mogelijke reducties per diercategorie

Streefwaarden

Alleen voor de emissie van ammoniak zijn streefwaarden afgesproken en vastgelegd in een provinciale verordening. Analooq hieraan kunnen ook streefwaarden voor de reductie van geur en fijn stof afgesproken en vastgelegd worden.

Bereidheid onder agrarische ondernemers

Agrarische ondernemers zijn bereid tot het nemen van verdergaande maatregelen als dit de relatie met de sociale omgeving en het perspectief op bedrijfsontwikkeling verbetert. Uitzondering hierop is de nertsenhoudery. Tegen de achtergrond van de politieke besluitvorming verplaatsen de grote bedrijven hun activiteiten naar het buitenland. Kleine bedrijven zetten in op goede regelingen om te stoppen. In de sector is nu geen bereidheid om te investeren in emissiereducerende technieken. In het enkele geval van uitbreiding of verplaatsing, kan het bevoegd gezag eisen stellen aan stalsystemen en maatregelen om zo te komen tot een acceptabele eindsituatie.

Prioriteit bij ziektekiemen en geur

Ondernemers zijn vooral bereid zich in te zetten rond onderwerpen die zij zelf als het meest knellend ervaren en waar zij handelingsperspectief voor zien. De afgelopen jaren lag de prioriteit bij ammoniak in het kader van de Nb-wet. Ondernemers ervaren dat de prioriteit nu ligt bij ziektekiemen en geur. Dit hangt samen met het feit dat de omgeving deze als schadelijk ervaart voor de leefbaarheid en gezondheid in het buitengebied. Dit leidt tot maatschappelijk verzet tegen de uitbreiding van de veehouderij.

Buren willen dat hun zorgen en de overlast serieus genomen worden

De belangrijkste zorgen die buren hebben, hebben betrekking op de mogelijkheid om besmet te raken met ziekten. Belangrijk is de erkenning van de zorgen, een goede informatievoorziening en waar mogelijk zichtbare interventies / maatregelen. Naast zorgen over de ziektekiemen is geuroverlast een belangrijke factor. Deze overlast is deels subjectief en wordt verergerd door andere aspecten die ook overlast bezorgen en het karakter van het buitengebied veranderen, zoals schaalgrootte, zichtlijnen, verkeersbewegingen en bouwblokken waar agrarische ondernemers niet bij wonen.

Wet-en regelgeving, maatwerk en dialoog tussen buren

Enkel het aanscherpen van de generieke wet- en regelgeving wordt niet als oplossing gezien. Het gaat namelijk om de reductie van de emissies, in combinatie met ontwikkeling van bedrijven die passen in de omgeving en de leefbaarheid op het platteland. Dit laatste heeft ook sociale en emotionele aspecten die niet gediend worden door wet- en regelgeving. Er wordt ruimte gevraagd voor maatwerk, ontwikkeling van bedrijven die passen in de sociale en fysieke omgeving, kennisuitwisseling en dialoog.

Een pilot voor het ontwerpen van het proces

In de studie komen twee denklijnen naar voren die nog niet eenvoudig met elkaar te combineren zijn. De eerste, een gebiedsbenadering, richt zich op maatwerk per gebied. Hierbij zijn gebiedsspecifieke streefwaarden leidend. De tweede, een sectorale benadering, richt zich op streefwaarden en normen per emissie per sector. Zowel burgers, boeren als lokale bestuurders wensen het eerste: dit biedt kansen voor het verbeteren van de leefbaarheid in het buitengebied in bredere zin. De tweede geeft een heldere sturing op de reductie van de emissies. Ook dit wordt gewenst door burgers, sommige boeren en milieuorganisaties. Het vinden van het juiste midden met de daarbijbehorende instrumenten en processtappen valt buiten de scope van dit onderzoek. Het zou goed zijn om een pilot te starten om samen met verschillende partijen te onderzoeken hoe het proces geïnstrumenteerd en ingericht zou kunnen worden.

Gedragen gebiedsprofiel: kader voor de dialoog

Reductie van emissies is een onderwerp dat zich snel leent voor het bestrijden van elkaar vanuit de eigen posities en belangen. Een belangrijke rol van de overheid is dit te doorbreken. Gemeente en provincie moeten immers zorg dragen voor de belangen van iedereen. Een goed instrument hiervoor is het formuleren van gedragen ambities die tussen de partijen liggen. Het gebiedsprofiel dat hieruit volgt dient als kader voor de dialoog. Nut en noodzaak van een gebiedsprofiel zou in de pilot meegenomen kunnen worden.

Dilemma

De vraag is op welk niveau de streefwaarden moeten worden geformuleerd: Op het niveau van een bedrijf (sectorspecifiek) of op gebiedsniveau? Sectorspecifiek kan men aansluiten bij de bestaande sturingsmechanismen. Op gebiedsniveau kan men beter aansluiten bij zorgen van burens en wensen van lokale bestuurders en ondernemers voor maatwerk. Onderzoek dit in een pilot.

Procesadvies

Maak ambities en doelen helder

Stel streefwaarden op voor de reducties van fijn stof, ziektekiemen en geur. Maak de streefwaarden en het bijbehorende tijdpad onderdeel van de visie op de landbouw in Noord-Brabant, zoals ontwikkeld wordt in het Brabantberaad. De streefwaarden voor ammoniak zoals vastgelegd in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000, blijven onveranderd. Deze zijn noodzakelijk in het kader van de Nb-wet.

Start een pilot

Start een pilot met een gemeente en relevante organisaties waarin ervaring wordt opgedaan met het maken van:

- Een gebiedsprofiel/ proces van gebiedsprofilering.
- Opstellen van gebiedsspecifieke streefdoelen met betrekking tot de blootstelling van geur, fijn stof en endotoxinen voor de gezamenlijke veehouderijbedrijven.
- Werkwijzen en instrumenten om deze doelen te realiseren.

Ontwikkel het bijbehorende instrumentarium

- Stimuleer nieuwe technieken en maatregelen, die individueel of in combinatie met elkaar, naast ammoniak, tot de gewenste extra reducties van fijn stof, geur en ziektekiemen kunnen leiden.
- Maak de ontwikkelingsruimte binnen de reguliere vergunningsprocedure relatief klein, zodat bedrijven wanneer zij willen uitbreiden, snel zullen moeten aantonen op welke wijze hun uitbreiding bijdraagt aan het perspectief van het gebied.
- Benut hiervoor de mogelijkheden van de verschillende instrumenten. Met name zijn van belang:
 - De Wet Publieke Gezondheid die zich richt op de zorg voor de gezondheid van de samenleving en risicogroepen.
 - Omgevingsverordening die in de plaats gaat komen van bestemmingsplannen. Bevoegd gezag: gemeente.

Observatie

De vraag naar streefwaarden komt voort uit de wens naar duidelijkheid voor de ondernemers en burgers. Het is met de huidige kennis van zaken nog niet mogelijk om streefwaarden voor ziektekiemen, inclusief endotoxinen, vast te stellen. Nagegaan zou moeten worden of een “endotoxinennorm” meerwaarde oplevert, rekening houdend met de toetsingskaders voor fijnstof en geur.

Rollen en verantwoordelijkheden

- Provinciale verordening waarin de kaders, waarbinnen de verschillende sectoren zich kunnen ontwikkelen, kunnen worden gespecificeerd.
- Omgevingswet die naar verwachting in 2014 in werking gaat treden.
- Reguleer de ontwikkelingsruimte die daartegenover staat niet te sterk. Laat ruimte voor ondernemerschap en maatwerk in het gebied.

Wat	Hoe	Wie
Principes/ visie		
Helderheid over het langetermijnperspectief voor de landbouw in Noord-Brabant	Ambities en instrumenten vastleggen in provinciaal beleid	Brabanteraad, Provinciale Staten
Ruimte voor groei van bedrijven passend in de lokale omgeving	Onderdeel maken van (boven)gemeentelijke visie op buitengebied	Gemeenten, regio's, burgers, agrarische ondernemers
Randvoorwaarden		
Ruimte en noodzaak voor lokaal maatwerk	Spelregels ontwikkelen	Provincie en gemeente i.s.m. betrokken partijen
Goede en transparante informatievoorziening, in gesprek gaan over zorgen, risico's en maatregelen, met name rond ziektekiemen	Communities of practice, Joint fact finding, Factsheets, website / forum	Gemeenten, ondernemers, burgers, ondersteund door b.v. provincie en kennisinstellingen
In dialoog gebieden met kwaliteit en ruimte voor bedrijven ontwikkelen	Dialogen / gebiedsprofilering	Gemeenten, regio's, burgers en ondernemers, ondersteund door NGO's indien wenselijk
Instrumenten		
Gebiedsdialoog ook met betrekking tot geur en ziektekiemen opnemen in de maallat	Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij	Provincie i.s.m. betrokken partijen
Kaders met betrekking tot geur, fijn stof en ziektekiemen smaller maken. Als ondernemers meer willen dan binnen de kaders mogelijk is, moet men in overleg met de burens treden	Provinciale Verordening, bestemmingsplan, omgevingswet, pilot	Provincie en gemeenten in overleg met sector en maatschappelijke organisaties
Ervaringen met de omgeving opbouwen en delen	Studiedagen, verhalen vertellen, factsheets boeren – burens	Sector ondersteund door provincie

Tabel 2. Rollen en verantwoordelijkheden van stakeholders

Continueer beleid ammoniak

De daling van ammoniakemissie blijft onverminderd belangrijk. De effecten van de Verordening inzake daling van ammoniakemissie zijn goed, maar voortzetting van deze vermindering blijft nodig ter bescherming van de natuurgebieden (Natura 2000). Begin 2014 komt er landelijk stikstofbeleid PAS. Brabant zal het provinciaal beleid continueren en vergaande emissiereductietechnieken blijven eisen. Dit om het doel - halvering van de overbelasting van ammoniak op N2000-gebieden in 2028 - te kunnen halen.

Neem de streefwaarden mee in de Brabantse

Zorgvuldigheidsscore Veehouderij

Ontwerp een digitaal instrument dat inzicht geeft in de mate van duurzaamheid van bedrijven. Dit kan vanuit de perspectieven volksgezondheid, dierenwelzijn en -gezondheid en fysieke (leef) omgeving. Dit instrument ondersteunt enerzijds een zorgvuldige bedrijfsontwikkeling en is anderzijds informatief in de dialoog met burens.

Introductie

Noord-Brabant is een provincie met een sterk ontwikkelde veehouderij. Tabel 3 geeft een overzicht van de dieren aantallen van de belangrijkste diercategoriegroepen op landelijk en provinciaal niveau in 2012 volgens de telling, met daarnaast het vergunde aantal dierenplaatsen op basis van het BVB-vergunningenbestand.

Al de aanwezige sectoren emitteren in meer of mindere mate ammoniak, fijn stof, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen). Over de verspreiding van ziektekiemen is nog veel onbekend. De zwaartepunten van de emissies liggen in de verschillende sectoren anders. In de melkveehouderij ligt het zwaartepunt op de uitstoot van ammoniak en in mindere mate fijn stof. Bij de vleeskalveren ligt de nadruk op ammoniak en fijn stof. Naast de uitstoot van ammoniak bij de melkgeiten is bekend dat de ziektekiemen van Q-koorts worden uitgestoten. In de varkenssector ligt de nadruk op de uitstoot van

zowel ammoniak, fijnstof als geur. De pluimveehouderij heeft te maken met de uitstoot van fijn stof, ammoniak en geur. Voor de nertsenhouderij is de uitstoot van ammoniak en geur belangrijk.

De huidige kennis van verspreiding van ziektekiemen in de verschillende sectoren is beperkt en onderzoek laat wisselende resultaten zien. Uit onderzoeken blijkt dat er verhoogde concentraties van endotoxinen en MRSA-bacteriën kunnen voorkomen in de directe omgeving van varkens- en pluimveebedrijven. Ook het gebruik van antibiotica in de veehouderij levert gevaar op voor de mens in de vorm van antibioticaresistentie. In een recente Q-koortsepandemie is gevonden dat de ziektekiemen afkomstig waren van besmette, drachtige melkgeiten of melkschapen op veehouderijbedrijven. Ook is er een onderzoek waarin is aangegeven dat omwonenden van pluimveestallen met astma en COPD meer last van deze aandoeningen hebben. Het aantal personen met longwegaandoeningen in de directe omgeving van veehouderijbedrijven is echter lager. Van veel ziektekiemen is wel

Diercategorie (en Rav-code)	Aantal dieren in Nederland (CBS, 2012)	Aantal dieren in NBr (CBS, 2012)	Percentage veestapel in NBr	Vergunde dierenplaatsen in NBr (BVB, 2013)	Benuttingspercentage
Melkkoepen (A1)	1.478.000	212.115	14 %	415.585	51 %
Vleeskalveren (A4)	908.000	193.552	21 %	315.206	61 %
Melkgeiten (C1+ C2)	272.000	94.104	35 %	179.661	52 %
Fokzeugen (D1.2 + D1.3)	1.180.000	557.580	47 %	639.243	87 %
Vleesvarkens (D3)	5.874.000	2.668.662	45 %	4.066.208	66 %
Leghennen (E2)	32.675.000	6.250.540	19 %	9.860.286	75 %
Vleeskuikens (E5)	43.846.000	15.048.179	34 %	20.005.668	75 %
Pelsdieren (H)	1.031.333	560.880	54 %	501.932	112 %

Opmerking: het verschil tussen feitelijk aanwezig en vergund wordt verklaard door tijdelijke leegstand, actualiteit van de vergunningen en vergunde ruimte die nog niet in gebruik is. Bij het laatste is de vraag of deze latent aanwezige ruimte ook daadwerkelijk opgevuld zal worden.

Tabel 3. Overzicht dierenaantallen volgens CBS (2012) en vergunde plaatsen volgens BVB Noord-Brabant

bekend dat er gezondheidsproblemen bij mensen kunnen ontstaan als er een intensief contact is tussen dieren en mensen (bijvoorbeeld Influenza en MRSA). Over de mate waarin gezondheidsproblemen bij omwonenden kunnen ontstaan door verspreiding van ziektekiemen via de lucht kunnen nog geen conclusies worden getrokken

Theoretisch maximaal mogelijke

Onderstaande tabel geeft voor de belangrijkste veehouderijsectoren een overzicht van de maximale reducties voor ammoniak, geur en fijn stof die op dit moment technisch mogelijk zijn, ten opzichte van emissies uit traditionele stallen. Vaak liggen daar verschillende technieken aan ten grondslag. De theoretische waarden zijn

Diercategorie (en Rav-code)	Ammoniak		Geur		Fijnstof	
	Theo- retisch	Praktisch	Theo- retisch	Praktisch	Theo- retisch	Praktisch
Melkkoeien (A1)	65%	30-55%	85%	n.v.t.	80%	n.v.t.
Vleeskaalveren (A4)	90%	0%	85%	0%	80%	0%
Melkgeiten (C1+ C2)	70%	0%	70%	0%	80%	0%
Fokzeugen (D1.2 + D1.3)	95%	40-65%	85%	0%	80%	0%
Vleesvarkens (D3)	95%	30-60%	85%	22%	80%	0%
Leghennen (E2)	>90%	60-90%	45%	0%	80%	10-25%
Vleeskuikens (E5)	>90%	40-75%	45%	0%	80%	10-50%
Pelsdieren (H)	>90%	57%	85%	n.v.t.	80%	n.v.t.

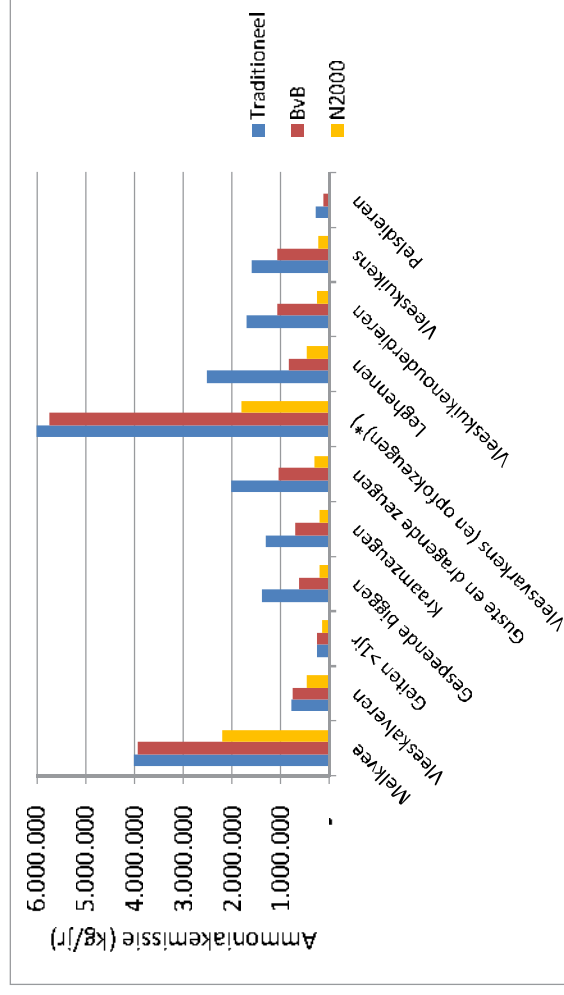
Tabel 4. Emissiefactoren en emissie-eisen per diercategorie

gebaseerd op het toepassen van een luchtwasser, de praktische op het toepassen van technieken die nu in regelgeving zijn opgenomen. Voor ziektekiemen is geen aparte kolom opgenomen, maar deze kan op basis van de huidige kennis gelijk worden verondersteld aan die van fijn stof. Ziektekiemen worden echter niet constant verspreid, maar in pieken zoals de Q-koortsbacterie tijdens het aflammerseizoen van geiten. Deze pieken in emissie zijn eventueel af te vangen door een aparte ruimte in te richten en deze te voorzien van verdergaande reinigingstechnieken zoals luchtwassers. Een andere component die zich hecht aan stofdeeltjes is endotoxinen. Deze resten van gramnegatieve celwanden van bacteriën veroorzaken bij hoge concentraties acute en chronische effecten op de longfunctie gevonden die gepaard gaan met luchtwegklachten. In de buitenlucht worden niet de hoge concentraties gemeten zoals in stallen. Op basis van beschikbare literatuur heeft de Gezondheidsraad in haar advies van december 2012 een mogelijke gezondheidskundige advieswaarde genoemd van 30 EU/m³. Er wordt gewerkt aan een projectvoorstel om de emissies van endotoxinen bij de verschillende diersectoren en huisvestingsystemen te meten. Hierover is namelijk nog weinig bekend. Veel van de reducties worden al gerealiseerd via de Provinciale Verordening en het landelijk Besluit huisvesting.

Reductie in de praktijk

Ammoniak

- In de afgelopen jaren heeft er - met name onder invloed van de natuurbeschermingswet - een belangrijke reductie van ammoniak plaatsgevonden. Ook zijn streefwaarden geformuleerd die vastgelegd zijn in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000. Figuur 2 en 3 geven per sector weer welke reductie reeds is gerealiseerd ten opzichte van traditionele systemen. Ook wordt aangegeven wat de streefwaarden zijn voor de emissies in het kader van de Verordening.

Figuur 2. Berekende ammoniakemissie per diercategorie op basis van vergund aantal dierplaatsen in BvB

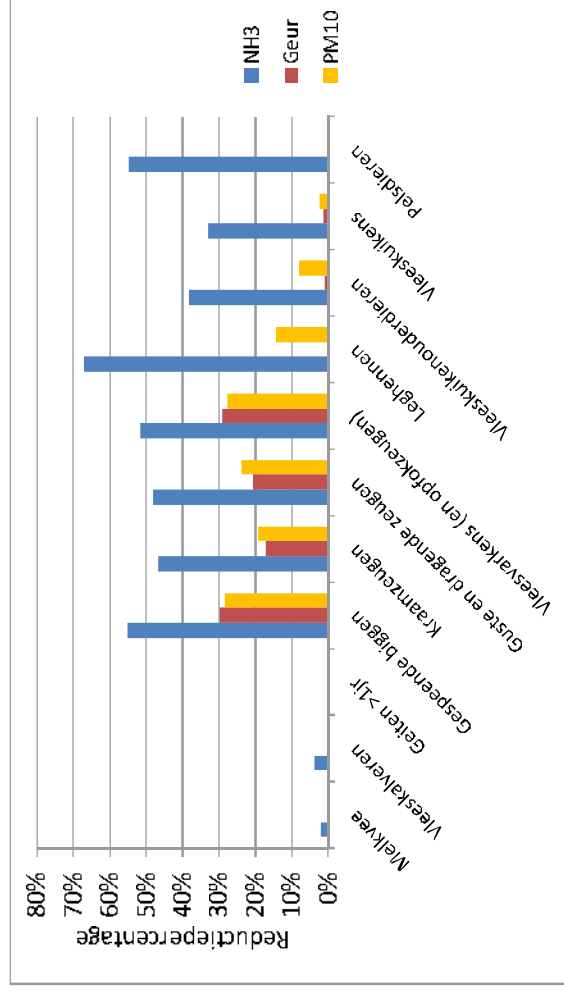
*) De emissie bij vleesvarkens (en opfokzeugen) bij 'Traditioneel' is 11.874.907 kg

Toelichting bij de figuur

De waarden voor 'Traditioneel' zijn berekend met behulp van het aantal vergunde plaatsen volgens de BvB en de emissiefactor voor traditionele huisvesting. De 'BvB-waarden' is de emissie volgens het aantal vergunde plaatsen, gecombineerd met de emissiefactor van het vergunde systeem. De emissie voor 'N2000' is de berekende emissie op basis van het aantal vergunde plaatsen en de streefwaarde van de Verordening Stikstof en Natura 2000.

Geur en fijn stof

- Voor geur en fijn stof zijn geen streefwaarden of huidige maximale emissiewaarden vastgesteld in de provincie Noord-Brabant. Voor deze twee emissies zijn daarom in Figuur 3 de gerealiseerde reducties gegeven ten opzichte van de emissie bij traditionele huisvesting. De reductie voor geur en fijn stof in de varkenssector wordt vooral veroorzaakt door de inzet van luchtwastechnieken (ongeveer 40% van het vergund aantal plaatsen).

Figuur 3: Berekende reductie per diercategorie van ammoniak, geur en fijn stof op basis van vergund aantal dierplaatsen in BVB

"Ziektekiemen zijn voor mij als ondernemer de meest onzekere factor voor de toekomst. Het is nu niet bekend welke mogelijke ziektekiemen in de toekomst zullen opspelen. De vraag voor ons is: hoe krijgen we deze ziektekiemen in beeld? Ze vormen ook voor ons bedrijf een groot risico."

Huidige situatie

Melkveehouderij

De melkveehouderij staat aan het begin van de ontwikkeling en invoering van ammoniak emissiearme staltechnieken. De focus ligt hierbij op emissiearme stalvloeren en mestopslag. De Verordening Stikstof en Natura 2000 vormt hiervoor het belangrijkste sturingskader en speelt in op de huidige behoefte aan staluitbreiding en renovatie. De streefreducties (40% bij beweiden en 70% bij permanent opstallen) zijn echter nog niet in zicht. Op dit moment wordt tenminste 26% reductie bij nieuwbouw vereist. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de melkveehouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 2% per dierplaats.

Omdat voor melkveebedrijven een geurbeoordeling op basis van vaste minimummatstanden geldt ongeacht de omvang van de bedrijven, vindt er geen actieve sturing plaats op basis van geur en is er ook geen incentive om geurreducerende maatregelen te ontwikkelen en toe te passen.

De uitstoot van fijn stof per dierplaats en op bedrijfsniveau is gering.

Fijn stof vormt geen beletsel voor de ontwikkeling van melkveebedrijven. De verspreiding van ziektekiemen via de lucht is vaak gekoppeld aan stofdeeltjes. Er zijn geen ziektekiemen bij melkvee bekend die via de lucht een bedreiging kunnen vormen voor de gezondheid van mensen in de omgeving. Melkvee kan drager zijn van de Q-koortsbacterie, maar is voor zover bekend niet verantwoordelijk voor de verspreiding. Belangrijkste verschil met geiten als verspreidingsbron is dat melkvee gedurende het hele jaar

afkalft en het aflammeren bij geiten in een relatief korte periode plaatsvindt. Daarnaast worden geiten veel grotere aantallen per bedrijf gehouden dan melkvee. In [Bijlage 2](#) is meer informatie te vinden over de huidige situatie van de melkveehouderij.

Vleeskalverhouderij

Er gelden op dit moment geen eisen voor ammoniakreductie in de vleeskalverhouderij, noch in Besluit huisvesting, noch via de Provinciale Verordening. Wel is een aantal typen luchtwassers opgenomen in bijlage 1 van de Rav. Tot op heden wordt dit niet als een betaalbare techniek voor deze sector beoordeeld. De huidige bijdrage van de vleeskalverhouderij aan het terugdringen van de ammoniakuitstoot in Noord-Brabant blijft daarmee beperkt. Vaak betreft dit bedrijven die een luchtwassersysteem toepassen om reden van geurreductie of ten behoeve van de Nb-wet vergunning. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de vleeskalverhouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 4% per dierplaats.

Vleeskalveren kennen een geuremissiefactor op basis van odour-units. Deze is 50% hoger dan die van een vleesvarken. Via luchtwassersystemen kan een geurreductie van 30 – 85% worden bereikt. Vleeskalveren stoten maar heel weinig fijn stof uit. Luchtwassersystemen zijn ook daar effectief tegen. Er zijn geen ziektekiemen bij vleeskalveren bekend die via de lucht een bedreiging vormen voor de gezondheid van de mensen in de omgeving. Zie [Bijlage 3](#) voor meer informatie.

Melkgeitenhouderij

Er gelden op dit moment geen eisen voor ammoniakreductie in de melkgeitenhouderij, noch in Besluit huisvesting, noch via de Provinciale Verordening. Dit mede om de reden dat er geen emissiearme technieken opgenomen zijn in bijlage 1 van de Rav. Melkgeiten worden gehouden op een strobed in open, natuurlijk geventileerde stallen. In het kader van de Provinciale Verordening geldt een streefreductie van 70% in 2028. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de melkgeitenhouderij in Brabant op dit moment geen ammoniakreductie.

Melkgeiten kennen een geuremissiefactor op basis van odour-units. Deze is 20% lager dan die van een vleesvarken. Er zijn voor melkgeiten nog geen technieken erkend die bijdragen aan de reductie van geur of fijn stof. Hoewel de fijnstofemissie van melkgeiten zeer gering is, is vastgesteld dat de geitenhouderij een belangrijke bron was voor verspreiding van de Q-koortsverwekker tijdens de recente epidemie. Voor meer informatie zie [Bijlage 4](#).

Varkenshouderij

De beschikbaarheid van emissiereducende technieken bepaalt al sinds lange tijd de ontwikkelingsmogelijkheden in de varkenshouderij. Daardoor beschikt deze sector over een breed scala aan systemen die opgenomen zijn in bijlage 1 van de Rav. Via Besluit huisvesting en de Provinciale Verordening wordt een forse reductie gerealiseerd. Bedrijven moeten sinds 2013 voldoen aan Besluit huisvesting, waarmee globaal 50% reductie is bereikt. Daarnaast vereist de Verordening bij nieuw- of verbouw een reductie van 85%. Dit ligt op het niveau van de streefwaarde. Gevolg daarvan

is dat veel technieken afvallen en ondernemers nu vrijwel uitsluitend kiezen voor een luchtwassysteem. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de varkenshouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 50% per dierplaats. Varkens kennen eveneens geuremissiefactoren op basis van odour-units. Staltechnieken met een lage ammoniakemissie dragen niet of in beperkte mate bij aan geurreductie (30%). Luchtwassystemen en met name combinatieluchtwassers doen dit in veel ruimere mate, tot wel 85%. Dit maakt luchtwassystemen voor de varkenshouderij extra aantrekkelijk. De fijnstofemissie vanuit een varkensstal is bovengemiddeld. De emissie kan effectief worden verlaagd door middel van luchtwassers. In de omgeving van varkensbedrijven worden hogere concentraties endotoxinen en MRSA-bacteriën waargenomen, maar voor zover bekend hebben die niet geleid tot gezondheidsklachten bij omwonenden. In [Bijlage 5](#) is meer informatie te vinden over de huidige situatie van de varkenshouderij.

Pluimveehouderij

Methoden om bij pluimvee de ammoniakuitstoot te reduceren zijn vooral gebaseerd op het snel drogen van mest om daarmee de omzetting van urinezuur naar ammoniak te blokkeren. Net als de varkenshouderij heeft de pluimveehouderij ook een lange historie op het gebied van emissiearme technieken. De omschakeling naar strooiselhuisvesting bij de leghennen heeft een toename van de emissie tot gevolg gehad. Alle pluimveebedrijven moeten inmiddels voldoen aan Besluit huisvesting. Dit is nagenoeg het geval. De Provinciale Verordening schrijft bij nieuwbouw een grotere emissiereductie voor dan Besluit huisvesting. De streefreductie is

voor pluimvee nog niet bereikt. Luchtwassers vinden tot op heden weinig opgang in de pluimveehouderij. Redenen hiervoor zijn zowel van praktische, als mestafzet- en kostentechnische aard. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de pluimveehouderij in Brabant op dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 45% per dierplaats.

Pluimvee kent eveneens geuremissiefactoren op basis van odour units. Staltechnieken met een reductie ten aanzien van ammoniak dragen niet of in beperkte mate bij aan geurreductie. Luchtwassers doen dit wel, maar worden nauwelijks toegepast. Fijn stof is een serieus probleem voor de pluimveehouderij. In een aantal regio's geeft dit ontoelaatbare overschrijdingen. Om die reden zijn er nieuwe staltechnieken ontwikkeld, specifiek om dit stofprobleem te tackelen: ionisatie en het aanbrengen van een oliefilm. Verder zijn er "end of pipe"-oplossingen in de vorm van droogtunnels, luchtwassers, waterwassers, droogfilters en warmtewisselaars. Van pluimvee is bekend dat het gevoelig is voor Aviaire Influenza. Het risico op verspreiding en overdracht via de lucht naar personen in de omgeving mag echter nihil worden verondersteld. Zie [Bijlage 6](#) voor meer informatie.

Nertsenhouderij

De nertsenhouderij kan zich in Nederland niet verder ontwikkelen en verdwijnt per 2024 definitief uit het agrarisch beeld. Dit betekent dat er geen nieuwe ontwikkelingen te verwachten zijn op het terrein van emissiereductie. De sector beschikt over één emissiearme techniek, waar vrijwel alle bedrijven gebruik van maken. Uitgaande van het BVB-vergunningenbestand behaalt de nertsenhouderij in Brabant op

dit moment een gemiddelde ammoniakreductie van 55% per dierplaats.

Voor nertsenbedrijven geldt in het kader van geur een afstandscriterium. De aan te houden afstand ten opzichte van omwonenden is beduidend groter dan voor melkvee en kent bovendien een differentiatie naar bedrijfsomvang. Er zijn geen technieken voor handen om geur te reduceren. Dit geldt ook voor fijn stof en in het verlengde daarvan, verspreiding van ziektekiemen. Het is bekend dat allergische reacties op kunnen treden bij omwonenden van nertsenbedrijven. Verder zijn er geen ziektekiemen bekend die via de lucht een bedreiging vormen voor de gezondheid van de mensen in de omgeving. Bij bedrijfsverplaatsingen om knelpunten op te lossen kan een gesloten stalsysteem met toepassing van luchtwassers worden overwogen. Of omschakeling van stoppende nertsenbedrijven naar andere diercategorieën mogelijk is hangt sterk af van de plaatselijke omstandigheden. In [Bijlage 7](#) is meer informatie te vinden over de huidige situatie van de nertsenhouderij.

Mogelijkheden

Naastr reducerende technieken die zijn opgenomen in de reguliere milieuregeling, zijn er nog andere maatregelen in onderzoek of ontwikkeling waarvan wordt verwacht dat deze tot minder emissies zullen leiden. Het betreft zowel staltechnieken als managementmaatregelen.

Sommigen worden al toegepast in een ander kader, bijvoorbeeld in de stoppersregeling, de Nb-wet vergunningverlening (Proeftuin Natura-2000 Overijssel) of in het kader van de Maatlatten Duurzame Veehouderij. Deze maatregelen kunnen zelfstandig, maar vaak ook in combinatie met andere (stal)maatregelen worden genomen en zijn vaak ingegeven vanuit het ammoniakreductieperspectief. Bij pluimvee en varkens is fijnstofreductie ook een invalshoek. Onderstaand is een overzicht opgenomen met de meest voordehandliggende, perspectiefvolle maatregelen, de sectoren waar deze als nieuwe maatregel ingezet kunnen worden en de ingeschatte effecten. Zie [Bijlage 8](#) voor meer informatie. In [Bijlage 2 t/m 7](#) zijn per sector perspectiefvolle maatregelen verder uitgewerkt.

Binnen de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000 wordt op dit moment alleen gebruik gemaakt van technieken die opgenomen zijn in bijlage 1 van de Rav en die voldoen aan het emissieplafond dat per sector als haalbaar en betaalbaar is benoemd. Managementmaatregelen en perspectiefvolle technieken, zoals in de tabel vermeld, zijn vooralsnog uitgesloten van vergunningverlening. De Provinciale Verordening focust op vermindering van de ammoniakuitstoot en heeft geen directe sturende werking op reductie

van geur en fijn stof.
Over technieken om ziektekiemen te reduceren is nog weinig bekend. Aangezien bekend is dat fijn stof als drager functioneert van (delen van) ziekteverwekkers mag worden verondersteld dat technieken die de emissie van fijn stof reduceren ook een reducerend effect hebben op de emissie van ziekteverwekkers. De kennis is echter onvoldoende om dit in reductiepercentage uit te drukken. Zie [Bijlage 9](#) voor meer informatie.

Maatregel	Loepasbaar					Effect NH ₄	Effect geur	Effect fijn stof	Effect ziektekiemen
	nm ³	vk ²	g ³	va ⁴	pf ⁵				
Management									
• Verlaging ruw eiwit gehalte voer	X	?	?	X	X	5 - 25%	mogelijk	geen	geen / mogelijk
• Meerfaser-voeding				X	X	5 - 20%	mogelijk	Geen	mogelijk
• Toevoegen benzuur voor				X		16%	geen	Geen	geen
• Doormelken	?		X			enig	geen	geen	ja
• Verdunnen mest door oprang in water	?			X		45%	beperkt	geen	mogelijk
• Instrooi materiaal (bv snuimais)					X	40%	geen	geen	geen / mogelijk
• Oliefilm aantbrengen				X	X	geen	geen	ja	mogelijk
Stalmanagement									
• Dakisolatie	X	X	X			ca 5%	geen	geen	geen
• Remmende natuurlijke ventilatie	X	X / ?	X			10 - 20%	geen	geen	geen
• Conditioneren inkomende lucht	?	X / ?	?	X	X	tot 30%	geen	ja	geen
• Aangepaste roostervloer	X	X				tot 50%	mogelijk	geen	geen
• Luchtwater	X		X			70%	ja	ja	mogelijk
• Toepassen ureaeremmers	X	?				10 - 25%	geen	geen	geen
• Kelderlucht-afzuiging met luchtwasser	X	X		X		Ca 35%	mogelijk	geen	?
• Aanzuren van mest	X	X		X		50 - 70%	?	geen	?
• Emissie reductie longvee	X		X			tot 20%	mogelijk	geen	mogelijk
Maatregelen & aanwending									
• Aanzuren mest	X	X		X		Ja	Ja	geen	?
• Emissiearme opslag vaste mest				X	X	Ca 15%	geen	ja	geen
• Aanwendtechniek	X	X		X		Ja	Ja	Geen	?

Tabel 5. Perspectiefvolle maatregelen per sector en de ingeschatte effecten (1melkvee, 2pluimvee, 3geiten, 4varkens, 5pluimvee)

Kansen en knelpunten

Kansen

- Naast de lijst met emissiereducerende technieken die is opgenomen in bijlage 1 van de Rav zijn er andere perspectiefvolle maatregelen die een (aanvullende) bijdrage kunnen leveren aan de reductie van emissies uit stallen en bij metaanwending.
- Het toevoegen van deze perspectiefvolle maatregelen aan de mogelijkheden die veehouders worden geboden om te voldoen aan de voorwaarden voor een Nb-wet vergunning, zal bijdragen aan een kosteneffectievere en bovendien snellere realisatie van de provinciale doelstellingen.
- Ook sectoren waar tot nu toe geen reductievoorwaarde voor geldt (zoals vleeskalveren en melkgeiten) kunnen in beweging worden gebracht.
- Toepassing van brongerichte maatregelen zoals voeraanpassingen is effectief door de gehele (mes)keten.
- Combinatie van technieken opgenomen in bijlage 1 van de Rav met perspectiefvolle (bron)maatregelen kan een nog verdere reductie bewerkstelligen.

Knelpunten

- De ontwikkeling en innovatie van emissiereducerende technieken wordt mede gestimuleerd door vigerende wet- en regelgeving die remmend werkt op de ontwikkelmogelijkheden van bedrijven. Dit betreft vooral ammoniak en voor een aantal sectoren ook geur. Er is nog geen sprake van een integrale sturing.
- Voor sommige sectoren ontbreekt het aan “erkende” emissiearme technieken en is er ook geen direct vooruitzicht op een stalmaatregel met substantieel reductiepotentieel.
- Combinatieluchtwassers lijken technisch gezien voor vrijwel alle veehouderijsectoren de meest aangewezen route om vergaande reducties te realiseren voor zowel ammoniak, geur als fijn stof en daaraan gehechte ziektekiemen.
- De borging van met name managementmaatregelen vraagt aandacht.
- Er is nog maar weinig bekend over de invloed van emissiereducerende technieken op de emissie en verspreiding van ziektekiemen uit veestallen.
- In welke mate de perspectiefvolle (bron)maatregelen eenzelfde reductie geven bij staltechnieken uit bijlage 1 van de Rav is niet voor allemaal bekend.
- Niet bekend is in hoeverre het combineren van technieken en perspectiefvolle (bron)maatregelen wordt toegestaan in nationale wetgeving.

Sturen & stimuleren

De emissie van ammoniak uit de varkens-, pluimvee-, en nertsenhoudrij is in de afgelopen jaren decennia aanzienlijk gereduceerd. Het belangrijkste sturingsmechanisme was om via de Wet milieubeheer bij iedere vergunningaanvraag de “best beschikbare techniek” voor stalsystemen te eisen. De luchtwassers die ingezet worden om ammoniak te reduceren, hebben ook bijgedragen aan reductie van de andere emissies.

Dat juist de ammoniakemissies gereduceerd zijn, heeft te maken met het feit dat - in het kader van de Natuurbeschermingswet - ammoniak gedurende een aantal jaren de meest beperkende factor was voor bedrijfsontwikkeling. Deze situatie heeft geleid tot afspraken tussen de sectoren en de provincie om meer te doen aan de reducties dan in de Wet milieubeheer wordt gevraagd, in ruil voor ruimte voor bedrijfsontwikkeling. Dit is vastgelegd in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000.

Kan deze weg ook bewandeld worden om de emissies van fijn stof, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen) sterker te doen dalen? Er zijn twee redenen om aan te nemen dat dit niet vanzelfsprekend het geval is.

“Sluit aan bij de problemen die door de boeren als meest knellend worden ervaren.

- Sinds 2005 was het meest knellend de Nb-wet: bedrijven op slot door ammoniakemissies. Daar is toen heel veel gebeurd. Andere emissies zijn lager geworden door mee te liften op de maatregelen voor reductie van ammoniak (luchtwassers).
- Nu is het meest knellend: draagvlak in de omgeving. Zoek daar oplossingen voor.
 - Doe zichtbaar iets aan geur en verspreiding van ziektekiemen,
 - Ga daarover in gesprek met omgeving,
 - Zoek juiste locaties voor verschillende typen bedrijven.”

Volgende pagina ►

1. Consensus over waarden en feiten

De eerste heeft te maken met de vraag of er consensus is over de waarden en de feiten. Rond ammoniak was geen consensus over de waarden, maar wel over de kennis en de feiten: er konden keuzes gemaakt worden. Voor ziektekiemen is er een grote mate van consensus op het niveau van de waarden, maar weinig consensus over de feiten en kennis. Dit vraagt een ander proces: onderzoek en maatwerk. Fijn stof en geur bevinden zich daar tussen in (zie onderstaande tabel)

2. Urgentie

De tweede reden heeft te maken met "urgentie". De emissie van ammoniak legde bedrijfsontwikkeling stil. De emissie van ziektekiemen heeft een vergelijkbare urgentie, zowel voor agrarische ondernemers als voor de omwonenden. Het heeft een sterke ethische kant en het is een onzekere factor voor de bedrijfsontwikkeling. Op dit vlak bestaat er bereidheid onder

bedrijven om extra maatregelen te nemen. De vraag is echter: welke? Geur is in sommige situaties urgent. Het bestaande instrumentarium in de Wet geurhinder en veehouderij is een goede richtlijn, maar voldoet niet in alle situaties. Lokaal worden aanvullende eisen gesteld. Fijn stof wordt niet als actueel knelpunt naar voren gebracht. Kortom, ammoniak vraagt op dit moment geen extra beleid: het bestaande beleid moet goed voortgezet worden. De emissie van ziektekiemen is urgent. Er is geen generiek beleid. Er moet kennis verzameld en gedeeld worden en er moet een vertaling gemaakt worden naar beleidsinstrumenten. Geur vraagt naast het bestaande beleid een meer situationele aanpak. Fijn stof gaat mee in de maatregelen die voor de andere emissies getroffen worden.

Waarden Feiten/ kennis	Consensus over waarden	Geen consensus over waarden
Consensus over: - Feiten - Relevante kennis	Fijn stof Technische oplossingen zoeken	Ammoniak Keuzes maken
Geen consensus - Feiten - Relevante kennis	Ziektekiemen Onderzoek en maatwerk nodig	Geur Complex vraagstuk: vraagt om onderzoek en delen van kennis en waarden

Tabel 6. Consensus waarden en feiten

Visie op sturende processen

Hoe kijken betrokkenen uit Brabant aan tegen de mogelijkheden om te sturen op extra reductie van de emissies van met name ziektekiemen en geur? Wat zouden de leidende principes moeten zijn? Om hier inzicht in te krijgen zijn (groeps)gesprekken gevoerd met verschillende stakeholders (zie [Bijlage 1](#)).

Opvallend is dat alle partijen de reductie van de emissies in een breder kader plaatsen dan het individuele bedrijfsniveau. Belangrijke principes voor sturing die worden genoemd zijn:

- Visie op de landbouwsector. Wat is de lange termijn visie op de landbouw in Brabant? Als er richting is, gaan bedrijven zich daar naar gedragen. De emissie zijn hier onderdeel van.

Leidende principes voor sturing	Partij	Netwerk de Peulhorst	NFE	Portefeuillehouders ZLTO	Regiegroep Van Doorn	Olirschot	Wethouders	BMF	Idops
visie op de landbouw: Bepaal een richting en houd daaraan vast.									
Concurrerend vermogen in een internationale markt. Geef de kwaliteitsproductie kwaliteit mee.									
Sluit kringlopen op een Europees niveau. Dit leidt tot duurzame bedrijven met niche producten.									
Leefbaarheid in gebieden centraal: Denk vanuit een opgave voor het gebied									
Neem gebiedsdialoog op in proces van vergunningverlening.									
Biedt extra ontwikkelruimte aan bedrijven die dalood met bureu aanpaan									
Stel duidelijke kaders voor en randvoorwaarden aan gebiedsproces.									
Zorg voor transparantie: wees open en eerlijk over proces, mogelijkheden, onmogelijkheden, risico's etc									
Maatwerk: Houd ruimte voor lokaal maatwerk en verscheidenheid tussen sectoren.									
Verander mee met het investeringsritme van het bedrijf.									
Bedrijfsontwikkeling is de motivatie om te innoveren.									

Tabel 7. Leidende principes voor sturing door stakeholders

- Leefbaarheid in de gebieden waar de bedrijven gevestigd zijn. Hoe kan bedrijfsontwikkeling bijdragen aan het vergroten van de leefbaarheid in het buitengebied? De emissies zijn hier onderdeel van.
- Ruimte voor maatwerk op lokaal niveau waarbij rekening wordt gehouden met de technische en economische mogelijkheden van het bedrijf en de zorgen van de omwonenden.

Opvallend is dat het generiek aanscherpen van het bestaande juridische instrumentarium niet als principe voor het sturende proces wordt genoemd, behalve wanneer het dient ter ondersteuning van de gebiedsdialoog. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de visies van de verschillende partijen. In [Bijlage 10](#) geven we de hartekreten van de verschillende geïnterviewden weer.

“Van een overheid verwacht ik geen subsidieregelingen, maar wel duidelijkheid voor de lange termijn. Een stip op de horizon. Maak duidelijk hoe je wilt dat de agrarische sector er over 30 jaar uit moet zien, en houd dat beleid voor lange tijd vast. Dan weten wij als ondernemers waar we aan toe zijn. Maak de ontwikkelingen die in lijn zijn met die visie mogelijk. Iedereen gaat dan die kant op bewegen”

Nieuwe praktijken

Op welke wijze kan de reductie van de emissies volgens de stakeholders worden gestuurd en gestimuleerd naast de mogelijkheden die de wettelijke kaders al bieden? En wat is daarin de rol van de verschillende partijen? In de tabel hiernaast staat beschreven wat wij uit de gesprekken/interviews hebben gedestilleerd.

De stakeholders zijn gevraagd om hun visie te geven op de wijze waarop er gewerkt zou kunnen worden aan het verder reduceren van de emissies. Wat zou er moeten gebeuren, hoe zou dat worden gedaan en wie zouden daarbij betrokken moeten zijn? De tabel hiernaast vat de hoofdpunten uit de interviews samen. Een aantal aspecten is hierin opvallend:

- Het generiek aanscherpen van het bestaande juridische instrumentarium wordt niet als zelfstandig instrument genoemd. Wel in combinatie met het ondersteunen van de dialoog tussen agrarische ondernemers en de burens.
- Het terugdringen van de emissies wordt gezien als integraal onderdeel van de verdere verduurzaming van de veehouderij. Door steeds de meest urgente problemen op te lossen, verduurzaamt de sector stap voor stap. Op dit moment zijn dat ziektekiemen en in sommige gebieden ook geur.
- De ontwikkeling van agrarische bedrijven moet passen in de lokale omgeving en een bijdrage leveren aan het verbeteren van het leefklimaat in het buitengebied.

Samenvattend, vanuit verschillende perspectieven wordt een pleidooi gehouden voor een gebiedspecifieke benadering voor het verder reduceren van emissies op basis van de problemen die men als meest urgent ervaart.

Volgende pagina

Wat	Hoe	Wie
Principes/ visie		
Heiderheid over het langetermijnperspectief voor de landbouw in Noord-Brabant	Ambities en instrumenten vastleggen in provinciaal beleid	Brabanteraad, Provinciale Staten
Ruimte voor groei van bedrijven passend in de lokale omgeving	Onderdeel maken van (boven)gemeentelijke visie op buitengebied	Gemeenten, regio's, burgers, agrarische ondernemers
Randvoorwaarden		
Ruimte en noodzaak voor lokaal maatwerk	Spelregels ontwikkelen	Provincie en gemeente i.s.m. betrokken partijen
Goede en transparante informatievoorziening, in gesprek gaan over zorgen, risico's en maatregelen, met name rond ziektekiemen	Communities of practice, Joint fact finding, Factsheets, website / forum	Gemeenten, ondernemers, burgers, ondersteund door b.v. provincie en kennisinstellingen
In dialoog gebieden met kwaliteit en ruimte voor bedrijven ontwikkelen	Dialogen / gebiedsprofilering	Gemeenten, regio's, burgers en ondernemers, ondersteund door NGO's indien wenselijk
Instrumenten		
Gebiedsdialoog ook met betrekking tot geur en ziektekiemen opnemen in de maatlat	Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij	Provincie i.s.m. betrokken partijen
Kaders met betrekking tot geur, fijn stof en ziektekiemen smaller maken. Als ondernemers meer willen dan binnen de kaders mogelijk is, moet men in overleg met de burens treden	Provinciale Verordening, bestemmingsplan, omgevingswet, pilot	Provincie en gemeenten in overleg met sector en maatschappelijke organisaties
Ervaringen met de omgeving opbouwen en delen	Studiedagen, verhalen vertellen, factsheets boeren – burens	Sector ondersteund door provincie

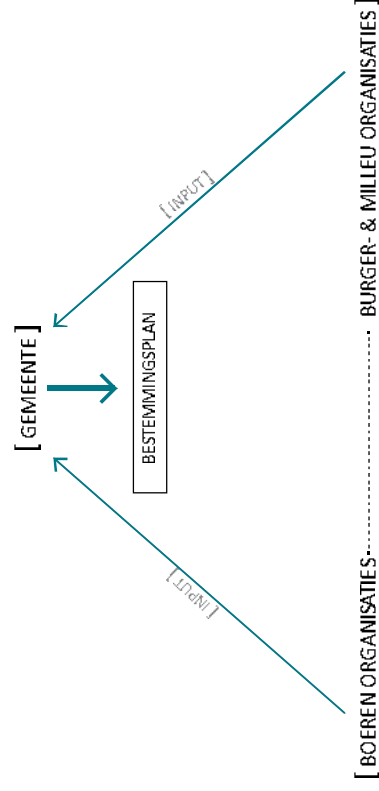
Tabel 8. Visie stakeholders voor het verder reduceren van emissies

De maatlat en gebiedsprofilering

“De maatlat” wordt als een belangrijk instrument gezien voor de verdere reductie van de emissies. Het zal ondernemers gaan helpen om in overleg met de burens de ontwikkelingsplannen verder te concretiseren. De verwachting is dat dit bijdraagt aan de acceptatie van groeiende bedrijven door de burens. De maatlat zal in Brabant verder uitgewerkt worden als “Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij”.

De maatlat is een instrument voor individuele bedrijven. Gezien het belang dat stakeholders hechten aan een gebiedsspecifieke benadering, is het ook nodig om op het niveau van gebieden instrumenten te ontwikkelen.

Het concept gebiedsprofilering, dat in het akkoord “Zorgvuldige veehouderij” van het Brabantse raad is opgenomen, lijkt een goede aanvulling en ondersteuning van “de maatlat”. Om het gesprek

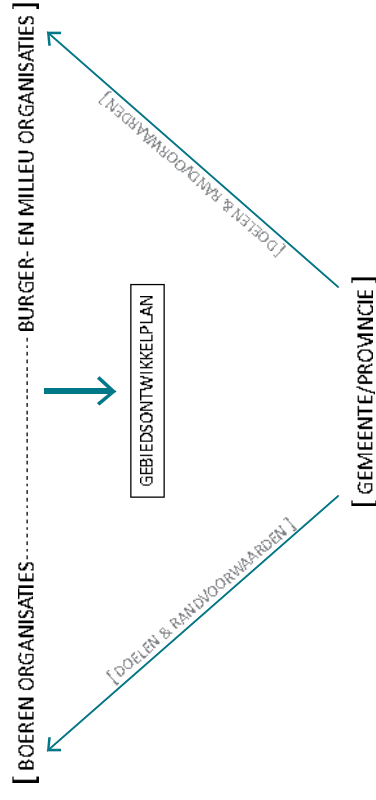

Figuur 4. Gebiedsclausulering

tussen individuele boeren en hun burens goed te kunnen voeren, zijn een gemeenschappelijk kader en gemeenschappelijke uitgangspunten noodzakelijk. Als deze er niet zijn, kan er teveel willekeur ontstaan en een terugval op de juridische kaders, waarvan we hebben geconstateerd dat deze niet altijd voldoen. Als men het op gebiedsniveau eens is over het gewenste profiel van het gebied, dan biedt dit kaders en richting aan het gesprek. Van belang is dat de gebiedsprofilering maatschappelijk gedragen is.

De wettelijke kaders karakteriseren zich door “clausulering”: er wordt beschreven wat onder welke condities wel of niet is toegestaan. Profilering gaat uit van wat men in de toekomst wil bereiken.

Hieronder hebben we schematisch weergegeven wat het betekent voor het proces van vergunningverlening als je van “clausulering” naar “profilering” beweegt.

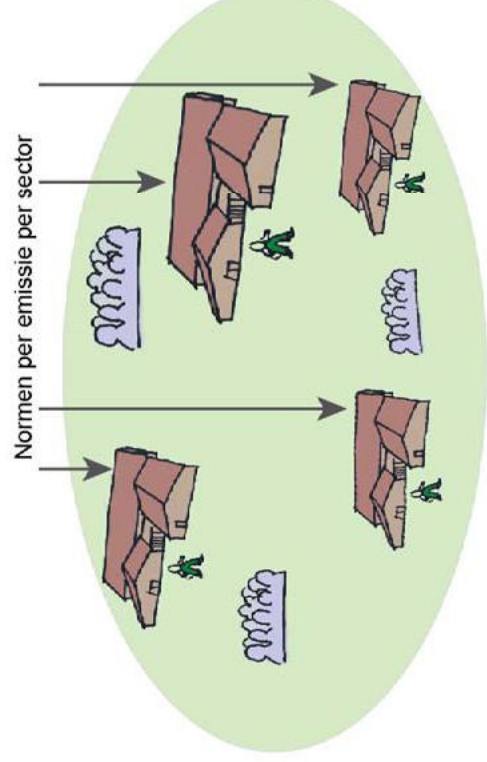
Figuur 5. Gebiedsprofilering

Dilemma

De provincie heeft advies gevraagd over het proces dat gevolgd kan worden om tot afspraken te komen die leiden tot emissiereducties in de sectoren varkens, pluimvee, rundvee, geiten en nertsen. In eerste instantie benaderden we deze vraag sector specifiek. Wat is er theoretisch per bedrijfstak mogelijk om de emissies te reduceren en hoe kunnen daar per sector afspraken over gemaakt worden?

Gedurende het onderzoek bleek – buiten de nertsenhoudery – de sectorgerichte benadering weinig weerklank te vinden. Zowel ondernemers, als lokale bestuurders en bewoners benoemden het gebied als relevante invalshoek. De emissies waar die hier centraal staan, hebben immers hun effecten op de directe omgeving, waarbij het gaat om bedrijfsontwikkeling in combinatie met het verbeteren van de leefomgeving op het platteland.

Sectorale sturing

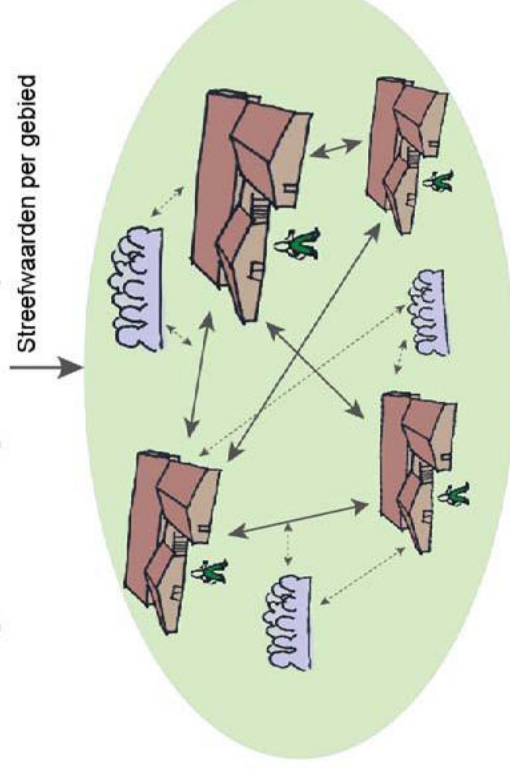

Figuur 6. Sectorale sturing via normen per emissie per sector

In dit advies wordt aanbevolen om de gebiedsbenadering als invalshoek uit te werken. Dit vraagt echter denk- en ontwikkelwerk. In een pilot kunnen ervaringen opgedaan worden met processen, instrumenten en streefwaarden.

Er zijn per sector mogelijkheden om de emissies verder te reduceren. Eén van de aanbevelingen van dit rapport is om hiervoor streefwaarden / normen te formuleren. Maar op welk niveau moeten deze streefwaarden worden uitgewerkt? Op het niveau van een bedrijf (sectorspecifiek) of op het niveau van een bestaande Sectorspecifiek kan men aansluiten bij de bestaande sturingsmechanismen. Op gebiedsniveau kan men beter aansluiten bij zorgen van burens en wensen van lokale bestuurders en ondernemers voor maatwerk.

Sturing vanuit gebiedsprofiel

Figuur 7. Sturing op emissies vanuit opgegeven streefwaarden per gebied

Conclusies

De conclusies worden in twee stappen beschreven. Eerst gaan we in op de belangrijkste inzichten en daarna geven we het advies. Voordat we dit doen laten we eerst de geïnterviewden nog even aan het woord aan de hand van een aantal citaten.

“Het proces blijft een continue springen tussen concretiseren en het vrije proces. Het is verstandig om dit als gemeente en provincie samen te doen (en ook in deze volgorde). Hierbij is het noodzakelijk dat er de ruimte is om lokaal maatwerk te zoeken, in plaats van het doodslaan met vaste lijnen en criteria van hogerhand”

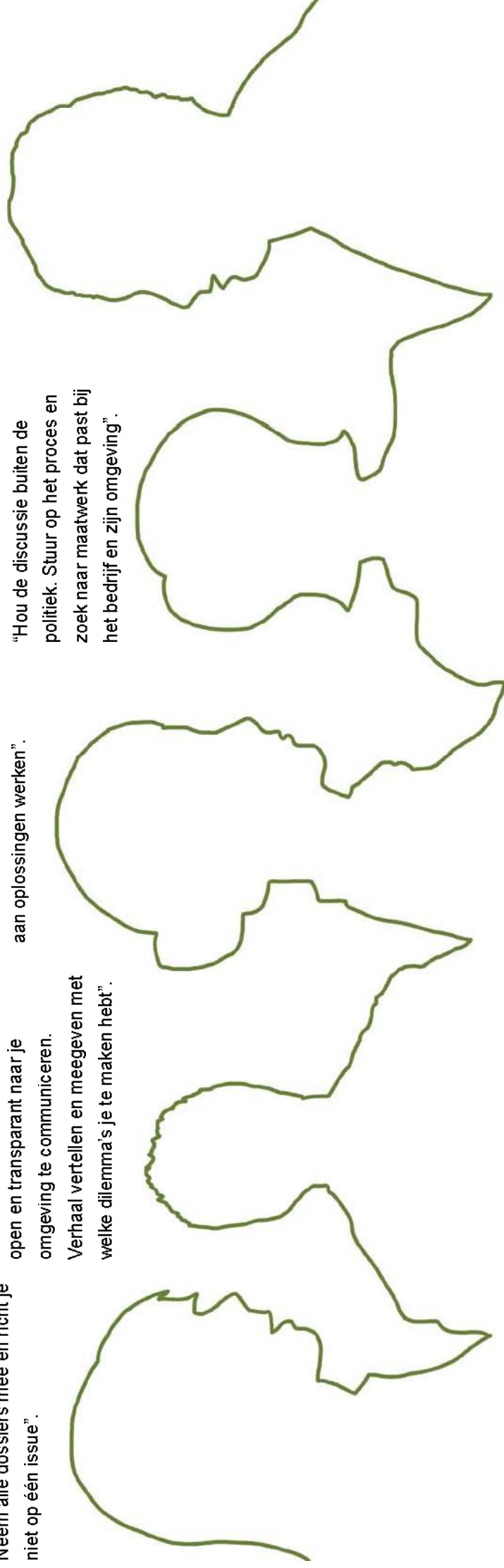
“Kies voor een integrale aanpak. Neem alle dossiers mee en richt je niet op één issue”.

“Veehouderijbedrijven hebben de neiging om in hun schulp te kruipen en de omgeving weet niet wat er op het bedrijf gebeurt. Het is goed om open en transparant naar je omgeving te communiceren.

Verhaal vertellen en meegeven met welke dilemma's je te maken hebt”.

“Maak niet van alle problemen grote problemen. Ga uit van een situatie waarbij alle sectoren proberen in hun sector een oplossing te zoeken. En van bedrijven die in hun gebied aan oplossingen werken”.

“Hou de discussie buiten de politiek. Stuur op het proces en zoek naar maatwerk dat past bij het bedrijf en zijn omgeving”.

Inzichten

De belangrijkste inzichten uit het onderzoek zijn:

De emissies hebben invloed op de directe omgeving

De emissies fijn stof, ammoniak, geur en ziektekiemen (incl. endotoxinen) staan centraal in dit project. Dit zijn emissies die invloed hebben op de directe omgeving van het bedrijf. Ze beïnvloeden de leefbaarheid (met name ziektekiemen en geur) en de natuur in Natura 2000 gebieden (ammoniak). Uit de directe omgeving komt de sterkste impuls om de emissies verder te reduceren.

Prioriteit bij ziektekiemen en geur

Ondernemers zijn vooral bereid zich in te zetten rond onderwerpen die zij zelf als het meest knellend ervaren en waar zij handelingsperspectief voor zien. De afgelopen jaren lag de prioriteit bij ammoniak in het kader van de Nb-wet. Ondernemers ervaren dat de prioriteit nu ligt bij ziektekiemen en geur. Dit hangt samen met het feit dat de omgeving deze als schadelijk ervaart voor de leefbaarheid en gezondheid in het buitengebied. Dit leidt tot maatschappelijk verzet tegen de uitbreiding van de veehouderij

De mogelijkheden van technieken en maatregelen voor de reductie van emissies zijn beperkt

Voor ammoniak zijn verschillende technieken beschikbaar. Hiervan worden vooral de "end of pipe"-maatregelen (luchtwassers) al veel toegepast. Voor geur en fijn stof zijn er relatief weinig technieken en maatregelen voor handen. Voor beide emissies zijn ook hier de "end of pipe"-maatregelen het meest perspectiefvol. Over technieken om

ziekteverwekkers te reduceren is nog weinig bekend. Van de technieken die op dit moment beschikbaar zijn, mag alleen worden verondersteld dat ze een effect hebben op de verspreiding van aan fijn stof gehechte ziektekiemen. Effecten op specifiek ziektekiemen vraagt meer onderzoek.

Ondernemers vragen ruimte voor strategie die past bij eigen bedrijf en omgeving

- Agrarische ondernemers zijn bereid tot het nemen van verdergaande maatregelen als dit de relatie met de sociale omgeving en het perspectief op bedrijfsontwikkeling verbetert.
- Zij zijn vooral bereid zich in te zetten rond onderwerpen die zijzelf als meest knellend ervaren en waar zij handelingsperspectief voor zien.
- Om de beeldvorming over het bedrijf positief te beïnvloeden, is het belangrijk dat de ondernemer zelf de credits kan krijgen voor zijn beslissingen: "Ik doe dit omdat het goed is voor mijn bedrijf en voor mijn omgeving, niet omdat ik het moet van de overheid."
- Er zijn verschillen tussen ondernemers en tussen sectoren. Er is ruimte nodig voor ondernemers om zelf een eigen strategie passend bij bedrijf en omgeving uit te zetten. Belangrijk hierbij is de kosten-batenanalyse.

Nertsenhouderij is de uitzondering

De landelijke politiek heeft besloten de nertsenhouderij in Nederland af te bouwen. De grote ondernemers verplaatsen hun productie naar landen als Canada, VS, Denemarken, België, Duitsland en verschillende Aziatische landen. Zij hebben de laatste jaren al bedrijven gestart in landen waar de condities gunstiger zijn dan in Nederland. Voor de kleinere familiebedrijven in Nederland is er geen toekomst meer.

De Nederlandse Federatie van Edelpelsdierenhouders raadt hen aan niet meer te investeren in het bedrijf. De federatie zet zich in om te onderhandelen voor de best mogelijke regelingen voor de bedrijven die zullen moeten stoppen.

Buren willen dat hun zorgen en de overlast serieus genomen worden

De belangrijkste zorgen van de omgeving gaan over de mogelijkheid om besmet te raken door ziektekiemen. De emoties lopen regelmatig hoog op. Belangrijk hierbij is:

- Erkenning van de zorgen. Hiervoor zijn gesprekken nodig.
- Zo goed mogelijke informatievoorziening, waarbij ook helderheid wordt gegeven over de onzekerheden. In [Bijlage 11](#) zijn voorbeeldfactsheets opgenomen die gebruikt kunnen worden in het faciliteren van de dialoog tussen boeren en buren. Deze factsheets geven begrijpelijke informatie over beschikbare technische mogelijkheden en bieden boeren en buren een gezamenlijke taal om met elkaar in gesprek te gaan.
- Zien dat de overheid - gemeente en provincie - ook op komt voor de belangen van de buren. Soms strengere eisen stellen dan wettelijk gevraagd.

- Zien dat agrarische ondernemers alles doen om het risico op emissie van fijn stof en daarmee mogelijkerwijs ook emissie van ziektekiemen te verkleinen.

Naast zorgen over de ziektekiemen veroorzaakt geur overlast. Deze overlast is deels subjectief en wordt verergerd door andere aspecten die ook overlast bezorgen, zoals schaalgroottes, zichtlijnen, verkeersbewegingen, bouwblokken waar de agrarische ondernemers niet bij wonen: karakter van het buitengebied verandert hiermee.

Aanscherpen van wet- en regelgeving moet in dienst staan van dialoog tussen buren en boeren.

Geen van de partijen ziet de oplossing in aanscherping van de generieke wet- en regelgeving. Het gaat namelijk om de reductie van de emissies in combinatie met de leefbaarheid op het platteland. Dit laatste heeft ook sociale en emotionele aspecten die niet gediend worden door wet- en regelgeving. Daarvoor zijn dialoog, elkaar (er)kennen, inzicht in risico's, mogelijkheden en onmogelijkheden van

belang. Partijen vragen ruimte voor maatwerk, voor ontwikkeling van bedrijven die past in de sociale en fysieke omgeving, kennisuitwisseling en dialoog. Aanscherpen van vergunningverleningsprocedures staat hier ten dienste van.

Kaders nodig voor de dialoog tussen boeren en burens: gedragen gebiedsprofiel

Reductie van emissies is een onderwerp dat zich snel leent voor het bestrijden van elkaar vanuit de eigen posities en belangen. Een belangrijke rol van de overheid is dit te doorbreken. Gemeente en provincie moeten immers zorg dragen voor de belangen van iedereen. Een goed instrument hiervoor is het formuleren van een ambitie die tussen de partijen ligt. Bijvoorbeeld: "We willen in 2018 een buitengebied waar het goed en gezond wonen, werken en recreëren is". Alle partijen committeren zich om een bijdrage te leveren aan dit gebiedsprofiel.

Verschillende niveaus hebben een rol in het creëren van goede randvoorwaarden voor dialoog

- Ontwikkel een visie voor de landbouw in Brabant. Houd dat beleid voor lange tijd vast en maak de ontwikkelingen die in lijn zijn met die visie mogelijk. Werk sterker vanuit het principe van "profilering" en minder vanuit "regulering".
- Maak de ontwikkelingsmogelijkheden binnen de reguliere vergunningsprocedure relatief klein, zodat bedrijven om extra ontwikkelingsruimte te kunnen krijgen voor uitbreiding snel in dialoog met hun omgeving moeten. De ontwikkelingsruimte die daar tegenover staat moet niet te sterk gereguleerd zijn: ruimte laten voor ondernemerschap en maatwerk in het gebied.
- Ambities op gemeentelijk niveau hoger stellen dan wat volgens Wet milieubeheer moet: dit wekt vertrouwen bij burgers en schept goede randvoorwaarden voor de omgevingsdialoog. Heldere visie en goede beschrijving van proces en randvoorwaarden om tot vergunningverlening over te gaan. Vraag aan stakeholders van het buitengebied om het profiel voor hun eigen omgeving te ontwikkelen binnen de randvoorwaarden die de gemeente meegeeft.

Advies

Uitgangspunten

- Advies 1. Richt de aandacht op de emissies die door de agrarische ondernemers als de grootste risico factor voor hun bedrijfsvoering worden gezien én die door de omgeving als het meest bedreigend of vervelend worden ervaren. Dit zijn op dit moment ziektekiemen en geur.
- Advies 2. Stuur op “omgevingsgericht ondernemen”. Richt kaders en instrumenten zo in, dat er ruimte én noodzaak voor maatwerk op gebiedsniveau ontstaat.

Werkwijze

- Advies 3. Maak ambities en doelen voor fijn stof, ziektekiemen en geur helder. Stel streefwaarden op voor de reducties van fijn stof, ziektekiemen en geur. Maak de streefwaarden en het bijbehorende tijdpad onderdeel van de visie op de landbouw in Noord-Brabant zoals ontwikkeld wordt in het Brabantberaad. De streefwaarden voor ammoniak zoals vastgelegd in de Provinciale Verordening Stikstof en Natura 2000, blijven onveranderd. Deze zijn noodzakelijk in het kader van de Nb-wet.
- Advies 4. Start een pilot.
Start een pilot met een gemeente en relevante organisaties waarin ervaring wordt opgedaan met het maken van:
 - Een gebiedsprofiel/ proces van gebiedsprofilering
 - Opstellen van gebiedsspecifieke streefdoelen met betrekking tot de emissies van geur, fijn stof en ziektekiemen voor de gezamenlijke veehouderijbedrijven.
 - Werkwijzen en instrumenten om deze doelen te realiseren

Gebaseerd op het gebiedsprofiel en de daaruit afgeleide doelen kan een plan van aanpak worden opgesteld. Hierin wordt inzichtelijk gemaakt op welke wijze de verschillende sectoren en individuele bedrijven in een gebied kunnen ontwikkelen. Onderdeel hiervan is de bijdrage die zij aan leefbaarheid in het gebied realiseren.

- Advies 5. Ontwikkel het bijbehorende instrumentarium.
 - Stimuleer nieuwe technieken en maatregelen, die individueel of in combinatie met elkaar, naast ammoniak, tot de gewenste extra reducties van fijn stof, geur en ziektekiemen kunnen leiden.
 - Maak de ontwikkelingsruimte binnen de reguliere vergunningsprocedure relatief klein, zodat bedrijven wanneer zij willen uitbreiden, snel zullen moeten aantonen op welke wijze hun uitbreiding bijdraagt aan het perspectief van het gebied.
 - Benut hiervoor de mogelijkheden van de verschillende instrumenten. Hierbij zijn met name zijn van belang:
 - De Wet Publieke Gezondheid die zich richt op de zorg voor de gezondheid van de samenleving en risicogroepen.
 - Omgevingsverordening die in de plaats gaat komen van het bestemmingsplan. Bevoegd gezag: gemeente.
 - Provinciale Verordening waarin de kaders, waarbinnen de verschillende sectoren zich kunnen ontwikkelen, kunnen worden gespecificeerd.
 - Omgevingswet die naar verwachting in 2014 in werking gaat treden.
 - Reguleer de ontwikkelingsruimte die daartegenover staat

niet te sterk. Laat ruimte voor ondernemerschap en maatwerk in het gebied.

- Advies 6. Neem de streefwaarden mee in de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij. Ontwerp een digitaal instrument dat inzicht geeft in de mate van duurzaamheid van bedrijven. Dit kan vanuit de perspectieven volksgezondheid, dierenwelzijn en -gezondheid en fysieke (leef)omgeving. Dit instrument ondersteunt enerzijds een zorgvuldige bedrijfsontwikkeling en is anderzijds informatief in de dialoog met burens.
- Advies 7. Continueer beleid ammoniak. Daling van ammoniakemissie blijft onverminderd belangrijk. De effecten van de Verordening inzake daling van ammoniakemissie zijn goed, maar voortzetting van deze vermindering blijft nodig ter bescherming van de natuurgebieden (Natura 2000). Begin 2014 komt er landelijk stikstofbeleid PAS. Brabant zal het provinciaal beleid continueren en vergaande emissie reductie technieken blijven eisen. Dit om het doel - halvering van de overbelasting van ammoniak op N2000-gebieden in 2028 - te kunnen halen.

Rollen en verantwoordelijkheden

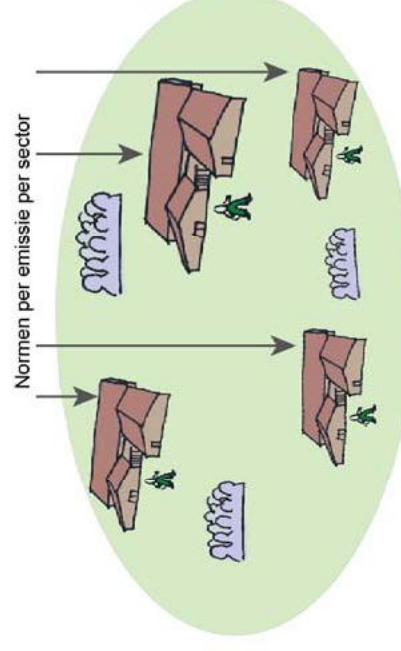
Provincie en Brabantraad staan aan de lat voor lange termijnperspectief in de landbouw in Noord-Brabant. Onderdeel hiervan is het vastleggen van ambities en instrumenten in provinciaal beleid. Gemeenten in samenwerking met burgers en agrarische ondernemers staan aan de lat voor het ontwikkelen van gebiedsprofielen op basis waarvan maatwerk voor ruimte voor groei van bedrijven kan worden geleverd. Ondernemers maken zich “omgevingsgericht ondernemen” eigen. Gemeenten, eventueel ondersteund door externe partijen, faciliteren dialoog tussen boeren

en burgers en goede en transparante informatievoorziening.

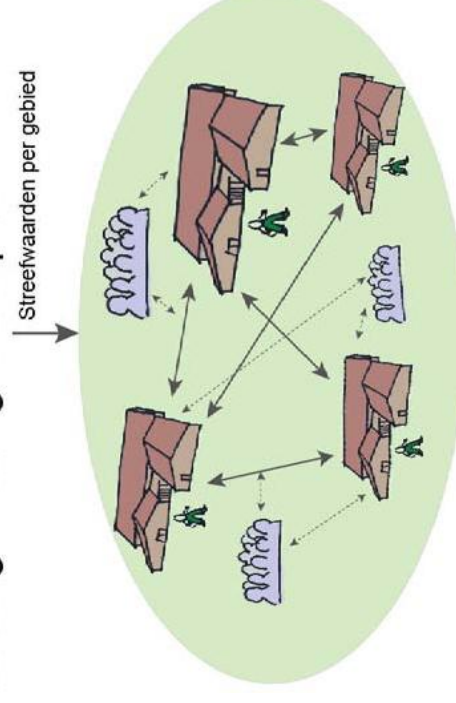
De zoektocht

Voor het sturen op reductie van emissies en het vergroten van leefbaarheid is het nodig de juiste balans te vinden tussen:

Sectorale sturing

Sturing vanuit gebiedsprofiel

Bijlagen

- [Bijlage 1: Lijst van geïnterviewden](#)
- [Bijlage 2: Stand van zaken melkveehouderij](#)
- [Bijlage 3: Stand van zaken vleeskalverhouderij](#)
- [Bijlage 4: Stand van zaken melkgeitenhouderij](#)
- [Bijlage 5: Stand van zaken varkenshouderij](#)
- [Bijlage 6: Stand van zaken pluimveehouderij](#)
- [Bijlage 7: Stand van zaken nertsenhouderij](#)
- [Bijlage 8: Werkingsprincipes technieken en managementmaatregelen](#)
- [Bijlage 9: Tabel zoönosen](#)
- [Bijlage 10: Hartekreten](#)
- [Bijlage 11: Voorbeelden factsheets voor boeren en buren](#)